

**”Naiset ne nussusta nurisee, piiat kyrvän pienouesta” –
Naisen seksuaalinen toimijuus suomalaisissa kansanomaisissa
uskomuksissa**

Helmi Saksholm
Uskontotiede
Toukokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution	
Tekijä – Författare Helmi Saksholm			
Työn nimi – Arbetets titel ”Naiset ne nussusta nurisee, piiat kyrvän pienouesta” – naisen seksuaalinen toimijuus suomalaisissa kansanomaisissa uskomuksissa			
Oppiaine – Läroämne Uskontotiede			
Työn laji – Arbetets art Maisterin tutkielma		Aika – Datum 10.5.2020	Sivumäärä – Sidoantal 65
Tiivistelmä – Referat Tutkielman tavoite on selvittää naisten seksuaalista toimijuutta suomalaisissa kansanomaisissa uskomuksissa. Tutkielmassani kysyn, millaisia uskomuksia naisten seksuaalisuuteen liittyy, millaista toimijuutta naisilla suomalaisissa kyläyhteisöissä on sekä miten yhteisöjen patriarkaaliset rakenteet määrittelevät naisten toimijuutta. Aineisto koostuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston avioliittoa ja lapsia koskevasta kansanuskoaineistosta, normirikkomuksia koskevista uskomuskertomuksista sekä seksuaalimaiheisista lauluista, ja seksuaalisen sanaston perusteella rajatuista loitsuista ja lauluista Suomen Kansan Vanhat Runot - tietokannasta. Yhteensä aineisto koostuu 500 – 700 aineisto-otteesta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta ja noin 250 aineisto-otteesta Suomen Kansan Vanhat Runot -tietokannasta, joista primääriaineiston muodostavat noin 200 otetta. Aineisto on rajattu hakusanoilla, aineiston saturaatiolla sekä tutkimuskysymyksillä. Metodina hyödynnän teoriasidonnaista sisällönanalyysia ja teoreettisena viitekehystenä Sherry Ortnerin toimijuusteoriaa. Ortnerin teoriassa keskeisessä asemassa ovat yksilöiden kulttuurisesti muodostuneet projektit eli elämässä keskeiset tavoitteet sekä yhteisön valtarakenteet, jotka määrittelevät toimijusmahdollisuuksia. Aineiston pohjalta hahmottelen tutkielmassa kolme teemaa. Vitun väki ja lempi ovat naisten seksuaalisia voimia, jotka mahdollistavat toimijuutta. Avioliitto sen sijaan toimii seksuaalisuuden rajana. Naisten kulttuurisiksi projekteiksi määrittelen aineistoni pohjalta avioliiton, toimeentulon sekä perheen hyvinvoinnin. Tutkielmassani käy ilmi, että naisten toimijusmahdollisuudet ovat sitoutuneet tiukasti yhteisön sukupuolihierarkiaan sekä uskomuksiin naisen seksuaalisuudesta. Rangaistuksena yhteisön normien vastaisesta toimijuudesta naisten mahdollisuuksia toteuttaa kulttuurisia projektejaan rajoitetaan. Esimerkiksi avioliiton ulkopuolisista seksuaalisista suhteista kiinni jäänyt nainen leimataan aineistossa huoraksi ja naimakelvottomaksi. Tuonpuoleisen luonteensa vuoksi naisen seksuaalisuus näyttäytyy yhteisössä vaarallisena ja yhteisössä koetaan tarpeelliseksi asettaa naisen seksuaalisuudelle rajoituksia. Seksuaalinen voima samaan aikaan mahdollistaa naisten toimijuutta ja on syy naisten kohtaamille rajoituksille. Harakointi on yksi esimerkki seksuaalisen voiman ristiriitaisuudesta, sillä harakoimalla eli astumalla sukupuolielimet paljastettuna ihmisen tai esineen yli, nainen voi suojella perhettään sekä karjaa, mutta myös aiheuttaa tulehduksia haavoihin. Seksuaalisen voiman seuraukset voivat olla tilanteesta riippuen positiivisia tai negatiivisia. Seksuaalisuuden rajoitusten vuoksi naisten toimijuus sijoittuu usein valtarakenteiden reunamille. Naisten on löydettävä luovia tapoja toimia omien tavoitteidensa toteuttamiseksi. Naiset eivät voi toimia aktiivisesti esimerkiksi puolison etsinnässä, minkä vuoksi kosijoiden houkuttelemiseen tähtäävät taivat tehdään salaa. Lemmennosto edustaa yhteisön hyväksymää magiaa, jossa ei pyritä vaikuttamaan kosijaan, vaan nostamaan tytön viehätysvoimaa. Sen sijaan rakkaustaiat ovat yhteisön normien vastaisia, koska niiden katsotaan perustuvan pakottamiseen. Tutkielmassa nostan esille naisten tapoja reagoida toimijuutta rajoittaneisiin yhteisön normeihin sekä tapoja vastustaa valtarakenteita avoimesti tai salaa.			
Avainsanat – Nyckelord kansanusko, kansanperinne, kansanomaiset uskomukset, seksuaalisuus, toimijuus, lempi, lemmennosto, väki, vitun väki, avioliitto, seksuaalinen toimijuus, toimijuusteoria, Sherry Ortner, rakkaustaika, sukupuolihierarkia, valtarakenteet			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkielman aihe.....	1
1.2. Aikaisempi tutkimus ja tutkimuskysymykset	2
2. Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat.....	6
2.1. Arkistoaineisto	6
2.2. Teoriasidonnainen sisällönanalyysi.....	10
2.3. Kansanomainen uskonnollisuus ja seksuaalinen toimijuus käsitteinä.....	11
2.4. Toimijuusteoria	14
3. Suomalainen kyläyhteisö.....	19
3.1. Kansanomainen maailmankuva	19
3.2. Yhteiskunnan rakenne	20
3.3. Sukupuolijärjestelmä ja naisen asema.....	21
4. Vitun väki toimijuuden kanavana	25
4.1. Ihana, kamala vittu	25
4.2. Vitun ja kyrvän taistelu symbolina sukupuolihierarkialle	28
4.3. Vitun väki ja kulttuuriset projektit	30
5. Seksuaalinen viehätysvoima avioliiton tavoittelussa	34
5.1. Lemmen eli seksuaalisen viehätysvoiman kohottaminen	34
5.2. Keinoja toimijuuden palauttamiseksi	38
5.3. Naisen arvo avioliittomarkkinoilla.....	41
6. Avioliitto seksuaalisuuden rajana	45
6.1. Seksuaalinen halu ja iloittelu	45
6.2. Aviopuolisoiden väliset seksuaaliset suhteet	48
6.3. Yöjuoksut ja avioliiton ulkopuoliset suhteet.....	50
7. Yhteenveto ja johtopäätökset.....	56
7.1. Yhteenveto.....	56
7.2. Johtopäätökset.....	58
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	61
Lähteet.....	61
Kirjallisuus	62

1. Johdanto

1.1. Tutkielman aihe

Tutkielmassani analysoin naisten seksuaalista toimijuutta ja sen rajoja suomalaisissa kansanomaisissa uskomuksissa. Tutkielmani asettuu tarkastelemaan risteyskohtia naisen seksuaalisen voiman ja yhteisön rajoitusten välillä. Aineistoni koostuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston aineistosta sekä Suomen Kansan Vanhat Runot - tietokannan runoaineistosta. Aineisto koostuu uskomuksista, lauluista, kertomuksista ja runoista, joissa esimerkiksi vittu ja pillu juoksentelevat vapaina etsien kyrpiä, naiset pyrkivät nostattamaan omaa seksuaalista viehätysvoimaansa eli lempeä hieromalla kasvojaan poikien housujen persauksiin ja vaimot yrittävät lepyttää miehiään tarjoamalla näille vittuaan.¹

Yhteisön tiukat normikäsitteet sekä sosiaalinen hierarkia ovat asettaneet rajoituksia naisten seksuaaliselle toimijuudelle. Aineistoni keruu-aikaan kristillinen aines on vaikuttanut yhteisön moraalikäsitteisiin vahvasti. Seksuaalisuuden toteuttaminen on rajautunut yhteisössä lähinnä avioliiton tai kihlauksen piiriin ja naisten siveyttä pidettiin silmällä juoruilun avulla.² Naisen haluttiin olevan piika eli siveä tyttö, ei huora.

Tutkielmassani selvitän, millaisia mahdollisuuksia suomalaisten kyläyhteisöjen naisilla on aineistossani käyttää seksuaalista toimijuuttaan. Naisten toimijuuden tavoitteeksi määrittelen Sherry Ortnerin teoriasta nousevat kulttuuriset projektit, jotka ovat naisten elämässä tärkeitä kulttuurisesti rakentuneita tavoitteita. Naisten kulttuurisiksi projekteiksi määrittelen tutkielmassani perheen hyvinvoinnin, toimeentulon sekä avioliiton. Lisäksi selvitän, millaisia uskomuksia naisen seksuaalisuuteen aineistossa liittyy sekä miten yhteisössä rajoitetaan naisten mahdollisuuksia käyttää seksuaalista toimijuuttaan.

Tutkielmaprosessi on aiheuttanut itsessäni ja läheisissäni huvitusta, hämmennystä sekä kunnioitusta. Monelle on tullut täytenä yllätyksenä, miten rikasta ja railakasta esi-isiemme ja -äitiemme kielenkäyttö on ollut seksuaalisuuteen liittyvissä teemoissa. Vitun ja kyrvän seikkailut ovat saaneet kuulijat nauramaan kippurassa, mutta myös nostaneet pinnalle häpeää ja poskien kuumotusta. Ristiriitaisuudet seksistä nauttimisen ja moraalikäsitteiden välillä on ollut välillä hämmäntävä – miten ihmiset ovat eläneet tällaisen kognitiivisen dissonanssin kanssa, vai onko näiden asioiden välillä ollut ristiriitaa ollenkaan?

¹ Tutkielmassani olen päättänyt käyttää aineistostani nousevia emic-käsitteitä. Sukupuolielimistä kirjoittaessani käytän aineistostani nousevia nimityksiä.

² Saarimäki 2010, 15 – 17.

Aineiston graafisuuden lisäksi minua yllätti kirjoittaessani se, miten kauan aineistomateriaali on ollut piilossa arkistojen kätköissä. Vasta viimeisen noin 30 vuoden aikana esi-äittemme ja -isiemme seksirunot ovat rikkoneet uutiskynnyksiä ja päätyneet esityslavoille.³ Seksuaalisuuteen liittyneiden asenteiden ja ajatusten tuntemus on tärkeää, sillä se auttaa meitä ymmärtämään omien arvojemme sekä käsitystemme historiaa ja muotoutumista. Naisten seksuaalisuus ja ruumiillisuus on yhteiskunnassa edelleen monella tapaa tabu, jonka rikkomiseksi tarvitaan myös ymmärrystä seksikäsitystemme historiasta.

1.2. Aikaisempi tutkimus ja tutkimuskysymykset

Aiheestani aiemmin kirjoitetussa tutkimuksessa näkyy mielenkiintoisella tavalla seksuaalissävytteisen kansanperinteen ja naisten uskonnollisuuden tutkimuksen kehittyminen. Naisnäkökulman ja seksuaalissävytteisen kansanperinteen yhdistäneitä suomalaisia tutkijoita ajoi halu irtautua kansan itsetuntoa kohottavasta kansanperinteen tutkimuksesta ja tarttua tutkimuksessa kansanperinteen usein sivuutettuihin karkeampiin puoliin. Tutkimuksen kulta-aika sijoittui 1980 – 1990 -luvulle, jolloin muun muassa Satu Apo ja Laura Stark-Arola loivat tutkimukselle suuntaa. 1990-luvulla joukko lähinnä naispuolisia tutkijoita toimitti Suomen Kansan Vanhat Runot -antologiaan täydennysosan, joka oli omistettu seksuaalirunoudelle.⁴

Sitoakseni tutkielmani osaksi kansanperinteen kentän naistutkimusta olen hyödyntänyt etenkin Laura Stark-Arolan ja Marja-Liisa Keinäsen tutkimusta. Molemmat tutkijat ovat tutkineet naisten seksuaalisuutta ja siihen suhtautumista suomalaisissa kyläyhteisöissä. Erityisesti Laura Starkin tutkimus naisten ruumiillisuudesta sekä magiasta on ollut tutkielmalleni arvokasta. Olen hyödyntänyt Stark-Arolan tutkimusta sitoessani analyysiani naisten toimijuudesta kyläyhteisöjen uskomuksiin sekä taustoittaessani naisiin liittyviä uskomuksia. Teoksessaan *Magic, Body and Social Order: The Construction of Gender Through Women's Private Rituals in Traditional Finland*, Stark-Arola tarkastelee naisten rituaaleja ja ruumiillisuutta sukupuolen rakentamisen sekä yhteisön sosiaalisten rakenteiden valossa. Stark-Arola toteaa teoksessaan, että naisten yksityinen magia ja magian harjoittamiseen liittyneet tabut valottavat suomalaisten kyläyhteisöjen sukupuolihierarkiaa.⁵

³ Koppinen 2018.

Helsingin Sanomat, kulttuuri. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005808968.html> (22.4.2020)

Koppinen 2018.

Helsingin Sanomat, kulttuuri. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005786675.html> (22.4.2020)

⁴ Apo 1995.

⁵ Stark-Arola 1998a.

Stark-Arola on tutkinut myös vitun väkeä ja sukupuolielinten symboliikkaa arkistoaineistossa.⁶

Keinäsen tutkimus kartoittaa naisten arjen uskonnollisuutta suomalaisen kansanomaisen uskonnollisuuden piirissä. Keinäsen väitöskirja käsittelee synnytykseen liittyneitä uskomuksia esimodernissa Karjalassa.⁷ Keinänen nostaa tutkimuksessaan esille naisen seksuaalisuuteen liittyneitä asenteita sekä naisen asemaa yhteisössä. Keinänen tarkastelee naisen vaarallisen ruumiillisuuden ja yhteisön sukupuolihierarkian sekä normien välisiä kiehtovia rajapintoja. Keinänen esittää naisen ruumiin suomalaisten kyläyhteisöjen kontekstissa mysteerinä. Muita naisten seksuaalisuuden ja yhteiskunnallisen aseman tutkijoita ovat Senni Timonen ja Satu Apo, joiden tutkimus on ollut tutkielmalleni oleellista naisten seksuaalisen voiman käsitteellistämässä ja aineiston symboliikan analysoinnissa.

Suomalaisen agraariyhteiskunnan taustoittamisessa olen hyödyntänyt Pasi Saarimäen sekä Eija Starkin ja Jan Löfströmin tutkimuksia. Pasi Saarimäki on tutkinut yhteiskunnallista tilannetta Suomessa 1800-luvulla. Saarimäen väitöskirja käsittelee esiaviollista ja aviollista seksuaalisuutta 1800-luvun suomalaisella maaseudulla. Saarimäki avaa tutkimuksessaan kirkon vaatimusten, maallisen lain sekä yhteisön sosiaalisen kontrollin välisiä suhteita. Näiden tekijöiden ymmärtäminen on oleellisen tärkeää naisten seksuaalisen toimijuuden ymmärtämiselle. Kyläyhteisöjen syyt moraalisen valvomiselle eivät esimerkiksi olleet aina linjassa kirkon tai lain vaatimusten kanssa, vaan yhteisöissä juoruilu korostui usein sosiaalisen kontrollin välineenä sekä motiivina.⁸ Stark tutkii väitöskirjassaan *Köyhyyden perintö* köyhyyttä suomalaisessa elämäntapa- ja sananlaskuaineistossa. Stark taustoittaa väitöskirjassaan luokkajakoa suomalaisessa yhteiskunnassa sekä miesten ja naisten välistä sukupuolittunutta työnjakoa erityisesti köyhän väestön näkökulmasta.⁹ Löfström taas on käsitteellistänyt suomalaisten kyläyhteisöjen normien mukaista seksuaalisuutta analysoimalla yhteisöjen suhtautumista homoseksuaalisuuteen.¹⁰ Löfströmin tutkimus on auttanut hahmottamaan yhteisön seksuaalinormeja sekä naisille asetettuja oletuksia seksuaalisuuden ja käytöksen suhteen.

Uskontotieteen kenttään tutkielmani sijoittuu teoreettisen viitekehyksen kautta. Toimijuusteoriaa on käytetty uskonnon tutkimuksessa monissa eri konteksteissa. Tutkielmani

⁶ Stark-Arola 1998c & 2001.

⁷ Keinänen 2003.

⁸ Saarimäki 2010.

⁹ Stark 2011.

¹⁰ Löfström 1999.

kohdalla erityisen hedelmälliseksi on osoittautunut Helena Kuparin väitöskirjassaan *Sense of Religion: The Lifelong Religious Practice of the Evacuee Karelian Orthodox Women in Finland* käymä teoreettinen keskustelu toimijuusteoriasta feministisessä- sekä uskonnontutkimuksessa.¹¹ Myös Marja-Liisa Keinänen on pohtinut uskonnon ja sukupuolen suhdetta naisten arjen uskonnollisuuteen. Keinänen on ollut osa tärkeää teoreettista keskustelua naisten kokemusten paikantumisesta sekä huomion kääntämisestä miesten ja eliitin virallisesta uskonnosta kohti naisten arjen uskonnollisuutta.¹²

Aineiston rajoitteiden ymmärtämiseksi on tärkeää huomioida historiallinen tilanne, jossa aineisto kerättiin ja kirjattiin ylös. Kansanrunousaineiston keruu ja folkloristiikan alku tutkimuskohteena liittyvät kiinteästi kansallisromanttisten tunteiden nousuun yhteiskunnassa. Nationalismia suomalaisessa folkloristiikan tutkimuksessa ovat tarkastelleet William A. Wilson ja Pertti Anttonen. Wilsonin tutkimuksessa korostuu Kalevalan merkitys suomalaiselle kansallistunteelle. Kalevalasta ajateltiin löytyvän suomalaisuuden ydin, joka edusti puhdasta kansanperinnettä ja joka oli narratiivi suomalaisten historiasta.¹³ Anttonen tutkimuksessa käsitellään esimerkiksi kansanrunouskeräysten poliittisia motiiveja ja pyrkimyksiä luoda narratiivi yhtenäisestä Suomen kansasta kansanperinteen avulla.¹⁴

Tutkielmani teoreettinen viitekehys rakentuu Sherry Ortnerin toimijuusteorian ympärille. Ortner on kehittänyt edelleen käytäntöteoreetikoiden ajatuksia toimijuudesta. Ortnerin teoriassa toimijat toteuttavat toimijuuttaan kulttuurisesti rakentuneiden projektien kautta. Projektien toteuttamismahdollisuuksiin vaikuttavat yksilön tapa peliä vakavaa peliä eli toimia osana sosiaalista yhteisöä, joka koostuu positiivisista ja negatiivisista verkostoista.¹⁵

Asemoin tutkielmani sukupuolen- ja uskonnontutkimuksen väliseen teoreettiseen keskusteluun. Siinä missä sukupuolen- ja uskonnontutkimuksen välinen suhde alkuajoina keskittyi tutkimusalojen välisiin eroihin, on tutkimusalojen välinen suhde viime vuosikymmeninä muuttunut erojen etsimisestä toistensa täydentämiseksi.¹⁶ Kansanperinteen tutkimuksessa naistutkimus on noussut vahvasti esille viime vuosikymmenten aikana. Tutkijoiden kesken on vallinnut erilaisia näkemyksiä siitä, ovatko naisten kokemukset olleet piilotettuja ja onko niitä tarpeen nostaa erityisesti esille. Marja-Liisa Keinänen on nostanut esille, että miesten kokemukset olivat vahvasti esillä niin aineistojen keruussa, kuin

¹¹ Kupari 2015.

¹² Keinänen 2010.

¹³ Wilson 1978, 52.

¹⁴ Anttonen 2012.

¹⁵ Ortner 2006.

¹⁶ Mahlamäki 2018, 166 – 167.

varhaisessa folkloristiikan tutkimuksessakin. Miestutkijoiden näkökulmat vaikuttivat tutkimukseen pitkään analyttisellä tasolla ja ohjasivat tutkijoiden intressejä.¹⁷ Laura Stark-Arolan, Satu Apon ja Aili Nenolan mukaan sen sijaan naisten kansanomaisen kulttuuri ei ole ollut näkymätöntä, vaan se on ollut läsnä jo varhaisessa kerätyssä aineistossa.¹⁸ Vaikka naisilta kerättiin aineistoa jo varhain, saivat miespuoliset tutkijat pitkään tulkita naisten uskonnollisuutta omasta näkökulmastaan.¹⁹

Tutkijat, kuten Salome Tuomaala, Helena Kupari ja Terhi Utriainen ovat analysoineet naisten kokemuksia uusista näkökulmista.²⁰ Etenkin sukupuolen ja ruumiillisuuden tutkimuksessa toimijuuden ja arjen uskonnollisuuden valitseminen näkökulmaksi yhdistää yksilön ja yhteisön sekä ja sukupuolen ja uskonnon tarkastelun. Suomalaisessa tutkimuksessa toimijuusteoriaa on käytetty etenkin tutkimuksessa ruumiillisuudesta, sukupuolesta ja uskonnosta. Toimijuusnäkökulma auttaa yhdistämään ulottuvuuksien tarkastelun ja huomioimaan niiden riippuvuussuhteet.²¹ Toimijuusnäkökulman avulla tutkija voi saumattomasti yhdistää sekä uskonnollisen ja sukupuolitetun yksilön tarkastelun että uskonnon valtarakenteiden kritiikin.²² Naisten kokemusten analysointi toimijuuden kautta onnistuu havainnollistamaan myös helposti sivuutetut pienet toimijuuden muodot. Aina toimijuus ei ole suuria tavoitteita, vaan se voi olla myös selviytymistä tai oman tilan hakemista.²³ Oma tutkielmani sijoittuu osaksi tätä keskustelua. Toimijuusteoria luo tutkielmalleni linssin, jonka kautta voin tarkastella naisten toimintaa ja kokemuksia, yhteiskunnallista asemaa sekä maailmankatsomusten ja uskomusten asettamia rajoituksia toiminnalle.

Tutkielmani tutkimuskysymykset rakentuvat naisten seksuaalisen toimijuuden ja kyläyhteisöjen rajoitusten ympärille. Tutkielmassani selvitän, millaisia mahdollisuuksia naisilla on aineistossani käyttää seksuaalista toimijuuttaan kulttuuristen projektiensa eteen. Seksuaalinen toimijuus pitää sisällään sekä sukupuolielimiin liittyvän voiman, että seksuaalisen viehätysvoiman käyttämisen sekä seksuaalisten suhteiden navigoimisen. Tutkielmassani selvitän myös, millaiset yhteisön normit ja uskomukset rajoittavat sekä määrittelevät naisten seksuaalista toimijuutta, sekä millaisia uskomuksia naisten seksuaalisuuteen ja sukupuolielimiin aineistossa liittyy.

¹⁷ Keinänen 2003, 9 – 10.

¹⁸ Apo, Nenola & Stark-Arola 1998, 22.

¹⁹ Apo, Nenola & Stark-Arola 1998, 9 & 12.

²⁰ Tuomaala 2011; Kupari 2015; Utriainen 1999.

²¹ Mahlamäki 2018, 176.

²² Gemzöe & Keinänen 2016, 5 & 10.

²³ Mahlamäki 2018, 76.

2. Teoreettiset ja metodologiset lähtökohdat

2.1. Arkistoaineisto

Tutkielmani aineisto koostuu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kansanrunousarkiston (KRA) kansanuskoa, uskomustarinoita sekä seksuaalissävytteisiä lauluja koskevasta materiaalista sekä Suomen Kansan Vanhat Runot -tietokannan (SKVR) sanahauilla rajatusta runoaineistosta. Aineisto koostuu suullisesta kansanperinteestä, jota on kerätty kirjallisesti noin 1800 – 1950 -luvulla. Aineiston tarkka ajoittaminen on lähes mahdotonta, sillä kertomukset ovat eläneet suullisena kansanperinteenä.

Saadakseni aineistoni kautta laajan kuvan naisten seksuaalisuudesta ja seksuaalisuuden toteuttamisen kanavista kokosin aineistoni useammasta lähteestä. SKVR-tietokannasta poimimani aineisto on kalevalamuotoista loitsu- ja runoaineistoa. Aineisto koostuu esimerkiksi parannus- ja manausloitsuista, pilkkalauluista sekä sukupuolielinten syntymyyteistä. SKVR-tietokannasta löytyviä runoja on käytetty parantamiseen ja osaa aineistosta on esitetty viihteellisiin tarkoituksiin. SKVR-tietokannassa rajasin hakuni seksuaalissävytteisessä runoudessa yleisesti esiintyvillä sanoilla, kuten sukupuolielinten moninaisilla nimillä.²⁴ Ennen hakusanojen rajaamista tutustuin seksuaalirunouden kokoelmiin, kuten *Tupa ryskyi, parret paukkui* ja *Pilvihin on piian nännit*.²⁵ Kokoelmien perusteella sain perusteellisen ennakkokäsityksen seksuaalirunouden sanastosta.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa keskityin kortiston avulla arkipäiväisiin tilanteisiin ja elämänkaaren vaiheisiin, joihin seksuaalisuus naisten elämässä liittyi. SKS:n arkistomateriaalissa ovat esillä etenkin seksuaalisuuteen liittyneet uskomukset, arkipäiväinen magia ja nuorten rakastuttamismagia. Valitsin tarkasteltaviksi kokonaisuuksiksi avioliittoa, lapsia, seurustelua sekä moraalisia normirikkomuksia koskevat kortiston osiot. Myöhemmässä vaiheessa lisäsin aineistoon kokoelman seksuaalissävytteisiä lauluja ja otteita arkistosta löytyvästä SKVR:n julkaisemattomasta kokoelmasta, joka sisältää lähinnä julkaistun materiaalin pidempiä ja paikoin sensuroituja versioita. Aineistoni kattaa monimuotoisen joukon seksuaalisuutta koskevia tai sivuavia kertomuksia, uskomuksia, runoja, loitsuja sekä sananlaskuja.²⁶

Aineistoni rajautui hakusanojen, arkistokategorioiden, aineiston saturaation sekä tutkimuskysymysten perusteella. Suurena apuna sopivan aineiston löytämisessä olivat SKS:n

²⁴ Hakusanat: kulli (12), kyrpä (48), vittu (82), kiihko* (30), pillu* (57), jortt* (9), himo (16). Hakusanat on valikoitu käyttämällä yleisesti kansanomaisessa seksuaalissävytteisessä runoudessa esiintyvää sanastoa.

²⁵ Enqvist, Hahtola & Lampinen 2015; Paasio 1985.

²⁶ SKS:n kansanrunousarkistosta kerätty aineisto on listattu lähdeluettelossa.

kansanrunousarkiston työntekijät. Kokonaisuudessaan aineistoni kattaa noin 250 aineistopimintaa SKVR-tietokannasta ja noin 500 – 700 aineistopimintaa SKS:n kansanrunousarkistosta.²⁷ Primääriaineisto, jota käytän havainnollistamaan löytöjäni analyysissa, koostuu noin 200 otteesta.

Kansanrunousaineiston tiedot keräysten taustoista, kuten kerääjien lähteistä, suhteista informanteihin sekä omista taustoista ja ennakkotiedoista ovat usein puutteelliset. Näiden tietojen puute luonnollisesti vaikeuttaa täyden kuvan saamista aineistosta.²⁸ Monen aineistopiminnan kohdalla ei ole kirjattu keneltä ote on kerätty ja missä tilanteessa keräys on tapahtunut. Kansanperinnekeräykseen liittyy runsaasti ongelmia. Keruukilpailut, joihin kuka vain pystyi keräämään ja lähettämään materiaalia, olivat yleinen tapa kerätä kansanperinnettä 1800-luvun lopulla.²⁹ Kerääjien taitotaso ja motivaatiot vaihtelivat ja plagiointi ei ollut ennenkuulumatonta.³⁰ Vaikka kerääjien motiivit ovatkin keruukilpailujen kohdalla jääneet hämärän peittoon, Kurjen mukaan aineisto sisältää aina potentiaalista tietoa. Riippumatta lähteen aitoudesta tai alkuperästä voi tutkija tehdä aineiston potentiaalisen tiedon näkyväksi omien tulkintojensa kautta.³¹ Arkistotutkimuksesta haastavaa tekee myös tekstien luokittelu. Tekstejä koottaessa arkistoksi on pyritty vastaamaan kokoamisaikana tärkeinä pidettyihin kysymyksiin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto on koottu maantieteellis-historiallisen suuntauksen aikana, jolloin tekstien käyttöyhteyksien sijaan tärkeänä pidettiin toistomääriä.³² Nykypäivän arkistotutkijan on huomioitava arkistomateriaalin rajoitteet sekä arkiston historia kerätessään materiaalia.

Kansanrunouskeräykset liittyvät kansallisromantiikan aikaan. Keräysten taustalla on ollut nationalistisia pyrkimyksiä luoda suomalaisille yhteistä historiaa sekä kulttuuria ja luoda pohjaa itsenäiselle valtiolle. Kansanomaisista uskomuksista ja kansan suullisesta perinteestä kiinnostumisen taustalla oli myös poliittisia intressejä saada ”kansan” osaksi nationalistista liikehdintää. Ylemmät yhteiskuntaluokat yrittivät vedota kansaan puhumalla kansanperinteen kautta itse kansan äänellä.³³

Keräykset aloittivat tekstualisaation prosessin, jossa suullisesta perinteestä muokattiin yläluokalle sopivaa kirjallista kansanperintöä, joka sopi narratiiviin yhteisestä

²⁷ Kansanrunousarkiston aineisto on kortistona, minkä vuoksi tarkan määrän arvioiminen on haastavaa. Koronavirustilanteen vuoksi en valitettavasti päässyt arkistoon tarkentamaan määriä.

²⁸ Keinänen 2003, 65.

²⁹ Kurki 2004, 65.

³⁰ Virtanen 1988, 47.

³¹ Kurki 2004, 72.

³² Koski 2004, 91.

³³ Anttonen 2012, 329.

suomalaisuudesta ja mytologiasta.³⁴ Satuja ja loitsuja arvostettiin keräyksissä erityisen paljon, koska ne olivat lähimpänä kalevalaista runoutta ja auttoivat selittämään Kalevalaa.³⁵ Karjalaista lauluperinnettä arvostettiin keräysten alkuvaiheilla erityisesti, koska sitä pidettiin ”alkuperäisimpänä” kansanperinteenä. Ajatukseen ”alkuperäisyydestä” liittyivät stereotyyppiset käsitykset karjalaisista hitaammin kehittyneenä ja takaperoisena kansana. Varhaiset folkloristikot ja kansanperinteen kerääjät näkivät kehityksen lineaarisena kulkuna, jossa maaseutujen kyläyhteisöt olivat tutkijoiden edustamaa eliittiä jäljessä. Koska tutkijoiden tavoitteena oli löytää suomalaisuuden ydin, he pyrkivät etsimään mahdollisimman ”alkuperäistä” ja vanhaa kansanperinnettä. Tutkittavat yhteisöt olivat tutkijoiden näkökulmasta kehityksessä varhaisemmassa vaiheessa ja edustivat näin ”alkuperäisempää” ja aidompaa kansanperinnettä, jonka tutkijat pystyivät valjastamaan modernimman yhteiskunnan eduksi.³⁶

Folkloristiikan tutkimusalan alkuvaiheilla tutkijoiden tehtävänä nähtiin ensisijaisesti tulevan isänmaan palveleminen. Suomalaisuuden ydin, jonka haaveiltiin liittävän kansan yhteen ja auttavan isänmaan itsenäistymisessä, löytyi Kalevalasta.³⁷ Kalevalan sankarimyytit vaikuttivat myöhemmin suomalaiseen poliittiseen keskusteluun muun muassa inspiroimalla militanttia isänmaallisuutta ja ajatusta suur-Suomesta. Kalevalaa käytettiin poliittisena symbolina, jonka toivottiin vahvistavan kansan yhteyttä.³⁸

Vaikka varhaisten folkloristikkojen motiivit tutkimukselle ovat nykynäkökulmasta nähden hieman kyseenalaisia, en näe tarvetta täysin kyseenalaistaa aineiston sisältöjä. Kerääjien ohjeistuksena oli kirjoittaa mahdollisimman tarkasti ylös kaikki kerätty aineisto, vaikka materiaali ei olisi ollut tutkijalle mieleistä. Yksi varhaisista suomalaisen folkloristiikan ”isistä”, Kaarle Krohn, opasti kerääjiä sanoin: ”Muistoonpanot ovat tehtävät tarkalleen sen mukaan kuin kansa kertoo, ilman että kerääjä niitä parantelee, omavaltaisesti lyhentää tai omiansa lisää.”³⁹ Myös seksuaalissävytteinen materiaali on tallennettu todella yksityiskohtaisesti, eikä värikkäimpiäkään kuvauksia ole jätetty pois.⁴⁰

³⁴ Anttonen 2012, 325.

³⁵ Koski 2011, 31.

³⁶ Anttonen 2012, 346 – 347.

³⁷ Wilson 1978, 52 – 53. Wilson on yksi tärkeimmistä ja varhaisimmista fennomaanisen nationalismin ja kansanperinteen tutkijoista. Anttonen on kritisoinut Wilsonia suomalaisen kansanperinteen keräysten kriitikittömästä tarkastelusta. Anttonen tunnistaa Wilsonin työn meriitit, mutta kritisoi pitää ongelmallisena Wilsonin tapaa ihannoida suomalaista nationalismia. Anttonen pitää ongelmallisena Wilsonin tapaa esittää Suomen kansa yhtenäisenä ryhmänä, jota yhdistää suomen kieli. Anttonen 2005, 154 – 157.

³⁸ Wilson 1978, 54 – 55; 61 – 63; Anttonen 2005, 154.

³⁹ Krohn & Mustonen 1885, 326.

⁴⁰ Apo 1995, 11.

Tutkijan on silti muistettava lähdekritiikki. Arkistoihin päätyneet materiaali on matkan varrella käynyt läpi sensuurin monelta taholta.⁴¹ Seksuaalissävyytteistä aineistoa ei pidetty alun perin kovin korkeassa arvossa. Tutkijoiden ja maallikkokerääjien ajatukset tärkeänä pidetystä aineistosta erosivat toisistaan ja osa kerääjistä sensuroi arvottomana pitämäänsä seksuaalista aineistoa.⁴² Esimerkiksi seksuaalisten laulujen kerääjät ovat useampaan otteeseen maininneet, ettei rivoja lauluja arvostettu keräyksissä, koska ne nähtiin alempiarvoisena kasanperinteenä. Lauri Myllymäki on kirjoittanut erään ylös kirjaamansa seksuaalilaulun kohdalle, ettei keräykseen haluttu mukaan rivoja renkutuksia, minkä vuoksi osa lauluista jäi kirjaamatta ylös.⁴³ Kalevalan riemuvuoden kilpakeruun aikana käydyssä kerääjien ja tutkijoiden välisessä kirjeenvaihdossa käy ilmi kerääjien epävarmuus lähettää rivona pidettyä aineistoa tutkijoille. Jos kerääjät toimivat tutkijoiden ohjeiden vastaisesti, saattoi tutkija kirjoittaa kirjeen, jossa hän muistutti oikeista keräysmetodeista.⁴⁴ Eräs kerääjä perustelee päätöstään sensuroida keräämäänsä aineistoa seuraavasti:

--mutta ne minun mielestäni kertovat niin paljon roskaa, että olen monta kertaa kotiin tultuani pakoitettu polttamaan heidän tarinansa, vaikka ne olenkin heidän kotonaan kohteliaisuudesta kirjoittanut. Ja luulen, että Herra tohtorikin kauhistuisi jos minä kaikki kansan kertomat tarinat kirjoittaisin samalla kielellä mitä he käyttävät.⁴⁵

Aineiston sensuuri ja kerääjien moraalikäsitteet olivat suuri syy sille, miksi seksuaalissävyytteinen kansanperinne jäi pitkiksi ajoiksi arkistojen uumeniin.⁴⁶ On hyvin mahdollista, että osa tutkielmani aineistosta on käynyt läpi sensuurin jossakin vaiheessa.⁴⁷ Seksuaalissävyytteisen aineiston kerääminen etenkin naisilta ei välttämättä sopinut kerääjien moraalikäsitteisiin, eikä tutkielmaani valikoitunut aineisto luo täysin todenmukaista kuvaa suomalaisissa kyläyhteisöissä vallinneista asenteista ja uskomuksista. Olen tehnyt tutkielmassani myös tietoisesti valinnan keskittyä tarkastelemaan enemmän naisen elämänsäkaareen liittyntä seksuaalisuutta, kuin esimerkiksi yhteisön normien vastaista seksuaalisuutta.

⁴¹ Peltonen 2004, 204.

⁴² Koski 2011, 34.

⁴³ SKS KRA Ulvila. Lauri Myllymäki KRK 40:126. 1935.

⁴⁴ Peltonen 2004, 200 – 204.

⁴⁵ SKS KRA Kirjeenvaihto 1935 – 1936 A-M.

⁴⁶ Keinänen 2003, 28 – 29.

⁴⁷ Aineistoa on siteerattu tutkielmassa siinä muodossa, jossa se arkistossa esiintyy.

2.2. Teoriasidonnainen sisällönanalyysi

Tutkielmassani aineiston määrä rajautui tutkimuskysymysten, relevanssin sekä aineiston saturaation perusteella.⁴⁸ Aineisto rajautui alussa hakusanojen ja sopivien arkistokategorioiden perusteella. Aineistoa läpi käydessäni rajasin aineistoa jatkuvasti tutkimuskysymysten sekä teoreettisen viitekehyksen perusteella. Kolmas tapa, jolla aineistoni rajautui, oli aineiston saturaatio. Aineiston saturaatio tarkoittaa sitä pistettä, jossa aineisto kylläntyy eli alkaa toistamaan itseään. Saturaatiopisteessä aineistosta ei nouse enää mitään tutkimuksen kannalta uutta tai hyödyllistä.⁴⁹ Aineiston rajausvaiheiden lopussa jäljellä oli primääriaineisto, joka koostuu noin 200 aineisto-otteesta.

Lähtökohtani tutkielman tekemiseen on teoriasidonnainen. Teoriasidonnainen tutkimus on lähellä aineistolähtöistä tutkimusta, sillä tutkimuksen alkuvaiheissa analyysin teemat nousevat aineistosta. Teoria kulkee kuitenkin jatkuvasti tutkimuksen mukana ja auttaa analyysin etenemisessä.⁵⁰ Tutkielmaa suunnitellessani ja aihetta rajatessani kiinnostuin nopeasti toimijuusteorian hyödyntämisestä. Aineistoa lukiessani ja rajatessani minulla oli jo ajatus siitä, mihin teoreettiseen keskusteluun haluaisin aineiston sitoa. Teoriasidonnaisessa analyysissä ei ole samanlaista vaatimusta ennakko-odotusten ja teoreettisen tiedon ulos jättämisestä kuin aineistolähtöisessä analyysissä, joten teoreettista viitekehystä on mahdollista hyödyntää jo analyysin alkuvaiheissa.⁵¹

Tuomi ja Sarajärvi ovat luokitelleet sisällönanalyysin vaiheet redusointiin, klusterointiin ja abstrahointiin. Redusointi tarkoittaa vaihetta, jossa aineistoa pyritään pelkistämään ja tiivistämään käsiteltävään muotoon. Kaikki tutkimuksen kannalta epäolennainen pyritään karsimaan pois.⁵² Redusoin aineistoani heti ensimmäisestä lukukerrasta alkaen. Teoriasidonnainen lähestymistapa auttoi kiinnittämään huomion juuri toimijuuden näkökulmiin, minkä ansiosta aineiston redusointi onnistui luonnostaan. Aineistoni laajuuden vuoksi aineiston voimakas redusointi oli tärkeää heti alkuvaiheessa.

Klusterointivaihe viittaa aineistomateriaalin ryhmittelyyn, jossa aineistoa luokitellaan samankaltaisuuksien mukaan. Klusterointivaiheessa alkaa aineiston alustava analyysi, sillä luokitteluilla luodaan tutkimukselle rakennetta ja sisältöä.⁵³ Tutkielmani aineisto on hyvin monimuotoinen ja klusteroinnin aloittaminen aikaisessa vaiheessa auttoi

⁴⁸ Alasuutari 2011, Eskola & Suoranta 1998.

⁴⁹ Tuomi & Sarajärvi 2002, 89.

⁵⁰ Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.

⁵¹ Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.

⁵² Tuomi & Sarajärvi 2002, 111.

⁵³ Tuomi & Sarajärvi 2002, 112 – 113.

fokusoimaan tutkielmaani ja rajaamaan tutkimuskysymyksiäni entisestään. Analyysitavaksi valitsin teemoittelun, jossa valikoidaan ja luokitellaan tutkimuksen oleellimmat kokonaisuudet. Teemoittelun tulee nojata nimenomaan tutkimuskysymyksiin ja teoreettiseen viitekehykseen, jotta se ei ole mielivaltaista.⁵⁴ Analyysini teemoiksi olen poiminut vitun väen, naisen seksuaalisen viehätysvoiman lemmen, sekä avioliiton seksuaalisuuden rajana. Teemoista vitun väki ja lempi liittyvät naisen toimintamahdollisuuksiin ja kulttuurisiin projekteihin seksuaalisuuden piirissä. Seksuaaliset voimat mahdollistavat naisille omaan elämään vaikuttamisen sekä seksuaalisen toimijuuden yhteisössä. Avioliitto on tutkielmassani seksuaaliselle toimijuudelle asetettu viitekehys ja rajoitus. Avioliittoon liittyvässä aineistossa korostuvat yhteisön sukupuolihierarkia ja naisten toimintamahdollisuudet hierarkiassa alisteisina toimijoina. Teemojen valinnoissa olen huomionnut teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymysten lisäksi naisen elämänkaaren suomalaisissa kyläyhteisöissä. Valitsemani teemat liittyvät eri vaiheisiin naisten elämässä.

Aineiston klusteroinnin jälkeen teoreettiset käsitteet ja empiirinen aineisto yhdistetään abstrahointia eli käsitteellistämistä varten. Abstrahointi on analyysin viimeinen vaihe, jossa tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan luomalla teoreettista tietoa tutkimuskohteesta.⁵⁵ Alasuutari kutsuu vaihetta kuvaavasti arvoituksen ratkaisemiseksi. Siinä missä tutkimuksen aiemmassa vaiheessa poimitaan havaintoja aineistosta, aineiston abstrahoinnissa eli arvoitusta ratkaistessa hyödynnetään saatavilla olevia vihjeitä eli tutkimuskirjallisuutta ja luodaan niiden pohjalta tulkinta arvoituksesta.⁵⁶ Todellisuudessa tutkimuksen eri vaiheet eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne tapahtuvat päällekkäin. Arvoituksen ratkaisu löytyy analyysistä sekä johtopäätöksistä, joissa liitän omat löydökseni olemassa olevaan tutkimuskirjallisuuteen sekä teoreettiseen viitekehykseen.

2.3. Kansanomainen uskonnollisuus ja seksuaalinen toimijuus käsitteinä

Tutkielmassani määrittelen kansanomaiset uskomukset suomalaisten kyläyhteisöjen epäviralliseksi uskonnoksi, joka koostui synkretistisistä uskomuksista maailmanjärjestyksestä, sen toimintaperiaatteista ja maailmassa vaikuttavista tuonpuoleisista voimista.⁵⁷ Käsitteellä

⁵⁴ Eskola & Suoranta 1998.

⁵⁵ Tuomi & Sarajärvi 2002, 114 – 115.

⁵⁶ Alasuutari 2011.

⁵⁷ Apo & Kinnunen 1998.

kansanusko viitataan niin kutsuttujen virallisten uskonnollisten yhteisöjen ja instituutioiden määrittelyjen ulkopuolelle jääviin käsityksiin yliluonnollisesta. Risto Pulkkinen on määritellyt kansanuskon uskomusjärjestelmäksi "jossa muinainen esikristillinen maailmankuva ja myöhemmän lähetysuskonnon (meillä kristinuskon) kulttuurielementit ovat kerrostuneina ja yhteenkietoutuineina."⁵⁸

Yksinkertaistetusti voidaan erotella, että virallisessa uskonnossa määritellään uskonnon oppia ja sosiaalista järjestäytymistä, kun taas epävirallisessa uskonnossa uskonnon ilmaisutavat ovat vapaampia, eikä uskonnollisella auktoriteetilla ole samanlaista määrittelyvaltaa. Virallinen ja epävirallinen uskonto eivät ole todellisessa elämässä erillisiä kategorioita, vaan ne ovat rinnakkaisia ja vuorovaikutuksessa keskenään.⁵⁹ Käsitys kansanuskosta "virallisten" uskontojen ulkopuolelle jäävinä uskomuksina liittyy asenteeseen kansanuskosta vääränä tai harhaoppisena. Esimerkiksi kristinuskon on yleensä nähty eliitin uskontona, kun taas kansanusko -käsitteellä kuvataan tavallisen rahvaan uskontoa.⁶⁰

Kansanusko on erityisesti kansanperinteen tutkijoiden suosima käsite, jolla on tutkimuksessa pyritty kuvaamaan käytännönläheistä uskonnollisuutta, jossa pyritään vaikuttamaan maailmaa hallitseviin voimiin ja saamaan niistä hyötyjä itselle tai läheisille.⁶¹ Suomessa folkloristiikan alkuaikoina käsite kansanusko viittasi kansallisromanttiseen ajatukseen tiiviistä kollektiivisesta yhteisöstä, "kansasta". Kansa-käsitteellä rahvas erotettiin yhteiskunnan eliitistä, jota tutkijat itse edustivat. Kansa edusti tutkijoille mennyttä ja kehityksessä jälkeenjäänyttä osaa suomalaisista.⁶²

Toinen ongelmallinen kohta kansanuskon käsitteessä on "usko". Varhaisten kansanuskon tutkijoiden mielenkiinto kohdistui usein siihen, miten tutkittavat suhtautuivat yliluonnolliseen ja minkälaisia näkymättömiä voimia yhteisössä vaikutti.⁶³ Yliluonnollisen käsitteen taustalla vaikutti kuitenkin usein tutkijoiden etnosentrisiä näkemyksiä kristinuskon paremmuudesta ja oikean luonnonjärjestyksen tuntemuksesta. Sana "usko" on hyvin arvolatautunut, sillä se merkitsee ihmisille täysin eri asioita. Nykypäivän tutkijan on vaikea, ellei mahdoton tietää, mitkä asiat olivat entisaikojen suomalaisille uskon asioita, ja mitkä vain osa tavallista arkea ja maailmankuvaa.⁶⁴

⁵⁸ Pulkkinen 2014, 15.

⁵⁹ Utriainen 2018, 113 – 114.

⁶⁰ Gemzöe & Keinänen 2016, 14.

⁶¹ Utriainen 2018, 114.

⁶² Enges & Koski 2015, 19.

⁶³ Enges & Koski 2015, 15 – 16.

⁶⁴ Enges & Koski 2015, 20 – 21, 23.

Kansanusko-käsitteen vahvuus on sen vakiintuneisuus etenkin suomalaisen kansanperinteen tutkimuksessa.⁶⁵ Kansanusko-käsite myös tavoittaa ongelmistaan huolimatta ajatuksen yhteisön roolista ihmisten maailmankuvan ja uskomusten muovaajana.⁶⁶ Vaihtoehtoisia käsitteitä kansanuskolle ovat esimerkiksi rahvaanusko, vernakulaarinen uskonto ja eletty uskonto.⁶⁷ Näillä käsitteillä tutkijat pyrkivät irtaantumaan kansanusko-käsitteen mukana tuomasta painolastista ja sen nationalistisesta historiasta sekä laajentamaan käsitettä kattamaan myös modernit epävirallisen uskonnon muodot. Itse olen päättänyt käyttää tutkielmassani käsitettä kansanomaiset uskomukset. Käsitteen käytöllä irtaudun kansanusko-käsitteen suurimmista ongelmista liittymällä silti osaksi kansanperinteen tutkimuskenttää.

Seksuaalinen toimijuus on tutkielmani keskeisin käsite. Ortnerin toimijuusteorian mukaan yksilöllä on mahdollisuus toimia tiettyjen tavoitteiden täyttämiseksi olemalla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa sosiaalisten verkostojen ja valtasuhteiden kautta.⁶⁸ Seksuaalisuus, seksuaalinen voima ja vuorovaikutus vastakkaisen sukupuolen kanssa sekä näihin liittyvät rajoitukset olivat suomalaisissa kyläyhteisöissä keskeisessä osassa naisten asemaa ja toimintamahdollisuuksia. Seksuaalisen toimijuuden käsitteellä en viittaa vain fyysiseen seksuaaliseen kanssakäymiseen, vaan laajemmin tapoihin, joilla seksuaalisuus on esillä ja mukana naisten elämän eri osa-alueilla. Seksuaalisuus ja seksuaalinen voima liittyvät tiiviisti esimerkiksi avioliittoon, sukupuolittuneeseen työnjakoon sekä rooliin seksuaalisena kumppanina.⁶⁹ Hahmottelen naisten toimijuuden näkökulmasta, millaisissa raameissa seksuaalisuuden toteuttaminen oli yhteisössä mahdollista, miten naiset kiersivät asetettuja rajoja ja millaisten valintojen eteen naiset joutuivat seksuaalisuuden suhteen. Seksuaalinen toimijuus määrittäytyy naisten tapoina navigoida seksuaalisuuttaan yhteisön moraalikäsitteiden paineessa.

Kuten Ortner ja Harriet Whitehead kirjan *Sexual Meanings: The Cultural Construction of Gender and Sexuality* johdannossa osuvasti kirjoittavat:

”Ehkä lukija on alkanut pohtia, milloin tämä kirja paneutuu otsikossa luvattuun aiheeseen: Entä seksi näissä kaikissa kulttuureissa? --- Loppujen lopuksi, tätä seksi tarkoittaa meille – eroottisia tekniikoita, lääketieteellisiä faktoja, Freudia. Epäilemättä lukija saattaa pettyä, kun essee esseen jälkeen erotiikka sulaa pois talouden edestä, intohimo muuttuu kysymyksiksi asemasta ja kuvat mies- ja naisruumiista, seksuaalisista eritteistä ja lisääntymisakteista raivataan pois armeijaan, pussulaumaan ja maatalaan liittyvien huolten edestä.”⁷⁰

⁶⁵ Enges & Koski 2015, 19.

⁶⁶ Enges & Koski 2015, 28.

⁶⁷ Utriainen 2018, 114 – 116.

⁶⁸ Ortner 2006 151 – 152.

⁶⁹ Stark-Arola 1998b, 34 – 36.

⁷⁰ Ortner & Whitehead 1981, 24. (oma käännös)

Vaikka nykyinen länsimainen käsitys seksistä ja seksuaalisuudesta on tietynlainen, tulee tutkijan olla avoin tutkittavan yhteisön käsityksille. Seksuaalisuus ei ollut suomalaisissa kyläyhteisöissä vain kahden ihmisen välinen yksityisasiä, vaan seksuaalisuus ja seksuaalinen voima liittyivät tiiviisti yhteiskunnalliseen asemaan sekä yksilöiden välisiin sosiaalisiin suhteisiin.⁷¹ Naisten seksuaalista toimijuutta tarkastellessa paljastuu, että seksuaalinen toimijuus on harvoin vain yksilön valintoja. Seksuaalisuuden toteuttaminen ja rajoittaminen on vallankäyttöä, joka liittyy tiiviisti yhteisön hierarkiaan, uskomuksiin ja rakenteisiin.

Viitatessani aineistoni kontekstiin käytän käsitettä suomalaiset kyläyhteisöt. Määrittelen kyläyhteisön merkitsemään eri puolilla Suomea sijainneita tiiviitä paikallisyhteisöjä, joilla oli suuri merkitys siinä, miten asukkaat määrittelivät oman identiteettinsä. Kyläyhteisöille luonteenomaisia olivat yhteisön normit sekä tiivis sosiaalinen kontrolli, jolla oli merkittävä vaikutus yksilöiden elämään.⁷² Jan Löfström käyttää käsitettä agraarikulttuuri, jonka hän määrittelee tarkoittamaan ei-säätyläisten, Suomessa maaseudulla asuneiden ihmisten arkielämää vuosina 1880-1940.⁷³ Käyttämällä kyläyhteisön käsitettä agraarikulttuuri-käsitteen sijaan korostan perinteiden ja uskomusten paikallisuutta ja sirpaleisuutta. Esiteollisen ajan kulttuuria on tutkimuksessa kuvattu usein yhtenäisenä ja muuttumattomana, vaikka todellisuudessa ajalliset ja alueelliset erot ovat olleet suuria. Kun paikalliset erot on huomioitu, tutkimuksessa voidaan hahmotella yleisimpiä ja pysyvimpiä mentaliteetteja, esimerkiksi kuoleman, onnen ja seksuaalisuuden merkityksistä yhteisön jäsenille.⁷⁴

2.4. Toimijuusteoria

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä käytän toimijuusteoriaa. Toimijuusteorian avulla selvitän, millaisia toimintamahdollisuuksia naisilla on, miten he luovivat yhteiskunnan normien ja omien etujensa välillä sekä millaisia asioita naiset tavoittelevat elämässään. Tarkastelen naisia aineistossani itsenäisinä toimijoina, joiden toimijuus kuitenkin kietoutuu monimuotoisilla tavoilla yhteisön normeihin, valtarakenteisiin sekä naisten suhteisiin yhteisön muihin jäseniin.

⁷¹ Stark-Arola 1998b, 32.

⁷² Anttonen 2010, 15 – 16.

⁷³ Löfström 1999, 13.

⁷⁴ Virtanen & DuBois 2000, 67 – 68.

Toimijuus tarkoittaa arvojen ruumiillistumista käytännöiksi. Toimijuustutkimuksessa tutkijan huomio kiinnittyy ihmisen käytökseen sekä toimintaan omassa ympäristössään ja arvomaailmassaan.⁷⁵ Etenkin naisten uskonnollisuutta tarkastellessa toimijuus on hyödyllinen näkökulma, sillä se huomioi naisten kokemukset suhteessa uskonnon ja yhteisön rakenteisiin sekä arvoihin.

Käytäntöteoria on 1970-luvulla alkunsa saanut toimijuusteorian suuntaus, jossa kritisoitiin varhaisten toimijuusteoreetikoiden ajatuksia kulttuurista ihmisen toiminnan rajoittajana. Käytäntöteoreetikot korostavat omassa ajattelussaan kulttuurin roolia ihmisen sosiaalisesti toimijaksi rakentumisessa, mutta myös ihmisen roolia kulttuurin muokkaajana.⁷⁶ Varhainen käytäntöteoreetikko Anthony Giddens määrittelee toimijuuden mahdollisuutena tehdä valintoja, jotka ovat ristiriidassa yhteisön rakenteiden kanssa. Yksilö on siis aktiivinen toimija, jos hänellä olisi jälkikäteen tarkasteltuna ollut tilanteessa mahdollisuus tehdä toisenlainen valinta.⁷⁷ Giddensin mukaan yhteisön rakenteet voivat kannustaa tai rajoittaa yksilön toimijuutta, mutta ne eivät määrittele sitä. Giddensin määritelmässä ongelmallista on kysymys siitä, miksi ihmiset usein valitsevat rutiinit ja pysyvyyden, vaikka heillä olisi mahdollisuus toimia toisella tavalla. Yksilöt siis valitsevat toiminnallaan yhteisön rakenteiden vahvistamisen ja ylläpitämisen.⁷⁸ Ympäröivän yhteisön ja sen arvojen merkitystä yksilön toimijuudelle ei voida jättää huomiotta, sillä yksilö ei toimi tyhjiössä.

Giddensin lähestymistapaa on kritisoitu liiallisesta yksilön mahdollisuuksien korostamisesta ja länsimaisesta individualismista. Anthony King kiinnittää huomiota Giddensin teorian ristiriitaiseen dualismiin. King problematisoi Giddensin tapaa esittää, että toisaalta yhteiskunnan rakenteet sitovat yksilöä ja toisaalta yksilö on itsenäinen toimija, joka voi toimia yhteisön rakenteiden vastaisesti.⁷⁹ Käytäntöteoreetikoita on kritisoinut myös Sherry Ortner. Ortnerin mukaan varhaisten käytäntöteoreetikoiden lähestymistapa on yksinkertaistava ja korostaa liikaa toimijan individualismia sekä rationaalisuutta, kun taas tunteiden merkitys päätöksenteolle on jäänyt liian vähälle huomiolle.⁸⁰ Myös yhteiskunnallista muutosta koskevat ajatukset ovat Ortnerin mukaan olleet usein epäloogisia. Osa käytäntöteoreetikoista on nähnyt muutoksen vain epäonnistuneena yhteisön uudelleenrakentamisena. Toimijan rationaalisuuden ja yhteisön rakenteiden muutoksen

⁷⁵ Kupari & Tuomaala 2015, 161 – 162.

⁷⁶ Ortner 2006, 1 – 2; 129.

⁷⁷ Giddens 1984, 96 – 97

⁷⁸ Giddens 1984, 204; 325 – 327.

⁷⁹ King 1999, 63.

⁸⁰ Ortner 1994, 395.

kaooittisuuden välille kehkeytyy käytäntöteoreetikoiden ajattelussa suuri kuilu. Ortner pyrki itse kehittämään ratkaisun, joka huomioisi päätöksenteon ja yksilön toimijuuden monimutkaisuuden. Kulttuuri on ihmisen toiminnan tuotetta, mutta seuraukset ihmisen toiminnasta ovat ennalta arvaamattomia.⁸¹

Tutkimuksessani käytän Ortnerin muodostamaa toimijuusteoriaa. Ortner asettuu käytäntöteoreetikkojen jatkumoon jalostaen toimijuusteoriaa eteenpäin. Ortnerin käyttää analyttisina työkaluinaan kulttuuristen projektien sekä vakavan pelin käsitteitä.⁸² Hän jakaa toimijuuden ulottuvuudet vallan toimijuuteen sekä intentionaaliseen eli tarkoitukselliseen toimijuuteen, mutta korostaa niiden rinnakkaisuutta ja keskinäistä vuorovaikutussuhdetta. Valta ja intentionaalisuus ovat kuin toimijuuden kaksi limittäistä merkityskenttää, joista yhtä ei voi olla ilman toista.⁸³

Kulttuuristen projektien käsitteellä Ortner tarkoittaa tavoitteita, joita toimijat pyrkivät elämässään toteuttamaan. Yksilöllisyydestään huolimatta projektit muodostuvat ihmisten kulttuurisesti rakentuneiden arvojen pohjalta. Projektit heijastelevat aina sitä kulttuuria, jonka kontekstissa ne ovat syntyneet.⁸⁴ Esimerkkinä Ortner käyttää Grimmin satuja, joissa nuorten naistoimijoiden kulttuurinen projekti on yleensä aikuisuuden saavuttaminen avioliiton kautta.⁸⁵

Vakavalla pelillä Ortner tarkoittaa ihmisten välisiä vuorovaikutus- ja valtasuhteita, joiden avulla toimijat yrittävät tavoitella omia kulttuurisia projektejaan. Vakavan pelin keskiössä ovat toisaalta yksilön solidaariset suhteet, kuten perhe- ja ystävyysuhteet, mutta toisaalta valtasuhteet, kuten kilpailu ja epätasa-arvo.⁸⁶ Toimijat yrittävät tavoitella omia kulttuurisia projektejaan olemalla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa vakavan pelin muodossa. Kulttuuristen projektien kautta toimijat uudelleenrakentavat vakavaa peliä ja yhteisöä. Yksilöiden tapa toimia voi kuitenkin myös muuttaa vakavaa peliä tai tuottaa kulttuurista muutosta.⁸⁷

Intentionaalisella eli tarkoituksellisella toimijuudella Ortner tarkoittaa toimijuutta, jossa toiminta suuntautuu kohti tiettyä tavoitetta. Toiminta voidaan käsitteellisesti erottaa jokapäiväisestä rutiininomaisesta toiminnasta määrittelemällä se intentionaaliseksi.

⁸¹ Ortner 1994, 400 – 401.

⁸² Ortner 2006, 129; 139.

⁸³ Ortner 2006, 139.

⁸⁴ Ortner 2006, 144 – 145.

⁸⁵ Ortner 2006, 141.

⁸⁶ Ortner 2006, 129 – 131.

⁸⁷ Ortner 2006, 148 – 149.

Intentionaalisen toimijuuden tavoitteet ovat kulttuurisia projekteja, jotka voivat olla tarkasti määriteltyjä suunnitelmia, epämääräisiä ideaaleja tai yksilön alitajuisia haaveita.⁸⁸ Kulttuuriset projektit ja intentionaalinen toimijuus rakentuvat aina valtasuhteille.⁸⁹ Valtatoimijuudessa, joka rakentuu vastustuksen ja vallan teemojen ympärille, valtaa hallussaan pitävä osapuoli pääsee määrittelemään toimijuutta.⁹⁰ Koska toimijuus on tiiviisti yhteydessä valtasuhteisiin, toimijuus on monissa yhteiskunnissa jakautunut epätasa-arvoisesti. Valtasuhteen alisteisella osapuolella on kuitenkin myös toimijuutta ja mahdollisuus vastustaa valtaa. Vallan vastustus vaikuttaa vakavaan peliin ja voi muuttaa valtarakenteita.⁹¹

Omassa tutkielmassani Ortnerin näkökulma on hyödyllinen, koska naisten kulttuuristen projektien tunnistaminen auttaa selittämään paremmin naisten toimijuutta. Huomioimalla yhteiskunnallinen sekä historiallinen konteksti voidaan paremmin ymmärtää, mihin naisten toimijuus sijoittuu. Yhteisön normit ja hierarkkiset rakenteet ovat rajoittaneet naisten toiminnan mahdollisuuksia, mutta eivät kuitenkaan ole määritelleet niitä täysin. Naiset ovat kehitelleet luovia tapoja löytää mahdollisuuksia toimijuudelle yhteisön normien raameissa ja välillä ne ylittävät. Tutkielmassani määrittelen naisten tärkeimmäksi kulttuuriseksi projektiksi onnen eli lydyn säilyttämisen. Hyvä onni teki elämästä hedelmällistä, kun taas onnen puute hankaloitti elämää ja toi epäonnistumisia.⁹² Onnen kulttuurisen yläprojektin alle hahmotellen tarkemmiksi naisten kulttuurisiksi projekteiksi avioliiton, perheen hyvinvoinnin sekä toimeentulon. Projektit eivät ole täysin erillisiä, vaan ne ovat päällekkäisiä ja sidoksissa toisiinsa.

Toimijuusteorian käyttö historiantutkimuksessa ei ole täysin ongelmaton. Yksi teoreettisista vaaranpaikoista on anakronismi. Toimijuusteoria on syntynyt läheisessä yhteydessä postmodernismin sekä läntisen individualismin kanssa ja teoriassa kiinnitetään erityistä huomiota valta- ja alistussuhteisiin.⁹³ Tutkijan täytyy tarkastella kriittisesti käyttämänsä teoreettista linssiä ja varmistaa, ettei hän yritä tarkastella menneiden yhteiskuntien ihmisten toimintaa oman kulttuurinsa mittarien kautta.⁹⁴

Ortnerin mukaan toimijuusteoriaa voi kuitenkin käyttää historiallisessa tutkimuksessa, kunhan tietyt keskeiset ongelmat huomioidaan. Sen sijaan, että tutkija irrottaisi toimijan

⁸⁸ Ortner 2006, 134 – 136.

⁸⁹ Ortner 2006, 148; 151.

⁹⁰ Ortner 2006, 145.

⁹¹ Ortner 2006, 149 – 151.

⁹² Apo 1998, 70.

⁹³ Stark et al. 2010, 81.

⁹⁴ Stark et al. 2010, 83.

itsenäiseksi yksilöksi, toimijaa tulee tarkastella kulttuurisessa kontekstissa. Tutkijan tulee myös tietoisesti irtautua länsimaisesta individualismista ja huomioida, etteivät toiminnan syy - seuraussuhteet ole aina odotetun kaltaisia tai suunniteltuja. Ylipäänsä tutkijan tulee tarkastella kriittisesti ennalta olemassa olevia tulkintoja ja huomioita tutkimuksen kohteesta ja pysyä avoimena uusille löydöille.⁹⁵ Intentionaalinenkaan toimijuus ei ole täysin tavoitteellista tai rationaalista, koska toimintaan vaikuttavat aina useat tekijät, kuten kulttuurinen konteksti ja muiden ihmisten toiminta.⁹⁶

Ortnerin toimijuusteoriaa on käytetty suomalaisten kyläyhteisöjen historiallisessa tutkimuksessa tukemaan naisten toimijuuden analysointia. Laura Stark on tutkinut kotivarkauksia ja kotiinkantamista esimerkkeinä naisten hiljaisesta toimijuudesta, jolla on vastustettu miesten valtaa yhteisössä.⁹⁷ Kotivarkauksien ja kotiinkantamisen ytimessä oli tilojen emäntien ja tilattomien naisten yhteistyö. Tilattomat naiset toivat emännille kylältä juoruja esimerkiksi potentiaalisista miniäkokelaista, mistä emännät maksoivat juorujen kantajille kodista varastetuilla elintarvikkeilla, jotka kuuluivat miesten omistukseen. Emäntien kulttuurinen projekti oli taata itselleen hyvät oltavat vanhoilla päivillä, sillä miniän vastuulla oli huolehtia anopistaan.⁹⁸ Tutkimuksessa huomioidaan naisten kulttuurinen konteksti, yhteiskunnassa vallitsevat hierarkkiset rakenteet ja peilataan naisten toimijuutta taustalla vaikuttaviin tekijöihin. Naisten toimijuutta ei analysoida tyhjiössä, vaan analyysissa tulevat esille naisten tavoitteet ja niiden hienovarainen toteutus yhteisön valtasuhteiden rajamailla.

⁹⁵ Ortner 2006, 133.

⁹⁶ Stark et al. 2010, 83; Stark 2016, 26 – 27, 29.

⁹⁷ Stark et al. 2010, 88.

⁹⁸ Stark et al. 2010, 89.

3. Suomalainen kyläyhteisö

3.1. Kansanomainen maailmankuva

Kansanomaisella maailmankuvalla tarkoitan muinaisten suomalaisten tapaa hahmottaa maailman toimintaa. Aineistoni on kerätty aikana, jolloin suomalaisissa kyläyhteisöissä vaikutti yhtä aikaa kaksi päällekkäistä arvomaailmaa. Toisaalta perinteisillä kansanomaisilla uskomuksilla oli keskeinen rooli maailman selittämisessä ja magialla voitiin vaikuttaa omaan elämään. Toisaalta kristinusko oli vakiinnuttanut asemansa moraalikäsitteiden lähteenä. Kansanomaisessa maailmankuvassa kristilliset ja kansanomaiset vaikutteet olivat kerrostuneet synkretistiseksi kokonaisuudeksi, eikä yhteisöissä ollut aina selvää, kumpi tapa selittää maailmaa soveltui mihinkin tilanteeseen.⁹⁹ Päällekkäiset maailmankuvat näkyvät aineistossani muun muassa seksuaalimoraalin vaihteluna yhteiskuntaluokan, sijainnin tai yhteisön perusteella sekä erilaisina seksuaalisuuteen liittyvinä uskomuksina.

Suomalaisessa kansanomaisessa maailmankuvassa keskeistä olivat erilaiset maailmassa vaikuttavat voimat. Maailma jakautui tämän- ja tuonpuoleiseen maailmaan, joista tämänpuoleinen oli ihmisen hallinnassa oleva maailma. Vahvasti maatalouspainotteisessa yhteiskunnassa korostui kodin ja kodin ulkopuolisen piirin ero. Oman kylän piiri oli turvallinen, kun taas kylän ulkopuolella villissä luonnossa vaanivat ihmistä uhkaavat vaarat.¹⁰⁰ Luonto, kuten metsä, oli erotettu kodin piiristä ja siellä eivät pärineet kodin piirin lait. Metsän vaarallisuus tuli esille muun muassa ajatuksessa, jonka mukaan metsä saattoi napata varomattoman ihmisen omakseen ja piilottaa hänet metsän peittoon.¹⁰¹

Maatalousyhteiskunnan kristillistyessä tämän- ja tuonpuoleisten voimien jaottelu täydentyi jaottelulla hyviin ja pahoihin voimiin.¹⁰² Arvojärjestelmien kerrostuminen vaikeutti ajoittain oikean ja väärän erottamista toisistaan. Kristinuskon opetusten mukaan hyvään elämään liittyivät oleellisesti hyväntekeväisyys, armo ja Jumalan tuomioon luottaminen. Magian piirissä taas arvokasta oli kyky suojella itseään ja valmius kostaa vääryyksiä.¹⁰³ Kylissä, joissa kirkolliset auktoriteetit olivat korkeassa asemassa, ajatus kristillisestä elämästä hyvänä ja kansanuskosta syntisenä oli vallalla. Kulttuurinen eliitti sekä keskiluokka vahvistivat ajatusta leimaamalla kirjoituksissaan magian pimeäksi ja sivistymättömäksi.¹⁰⁴

⁹⁹ Stark 2006, 224 – 225.

¹⁰⁰ Pulkkinen 2014, 263 – 264.

¹⁰¹ Tarkka 1998, 95.

¹⁰² Pulkkinen 2014, 267 – 268.

¹⁰³ Stark 2006, 224 – 225; 229.

¹⁰⁴ Stark 2006, 34 – 35.

Moni ihminen kuitenkin käytti esimerkiksi kristillistä materiaalia magian harjoittamiseen täysin sujuvasti.¹⁰⁵

Kyläyhteisöissä, joissa moni ihminen kärsi nälästä ja puutteesta, magia oli ihmisille tärkeä tapa vaikuttaa omaan elämään. Taiat ja loitsut olivat arkipäiväistä tietoa, jota käytettiin lisäämään omaa onnea muiden onnen kustannuksella.¹⁰⁶ Magia mahdollisti yksilölle aktiivisen toimijuuden omien tavoitteiden saavuttamiseksi ja antoi yksilölle mahdollisuuden tehdä omia valintoja yhteisöllisessä maailmassa.¹⁰⁷ Onnen säilyttäminen oli keskeisimpiä tavoitteita elämässä. Onni oli hedelmällinen voima, joka mahdollisti hyvän onnen esimerkiksi toimeentulossa sekä ihmissuhteissa. Onnen menettäminen oli ihmisten suurimpia pelkoja, koska onnen mukana katosivat karja-, vilja- ja naimaonni. Onnen määrään pystyttiin vaikuttamaan magian avulla.¹⁰⁸ Onnikonstanssi-periaatteen mukaan onnen määrän uskottiin olevan maailmassa vakio, minkä vuoksi yksilöiden oli mahdollista varastaa naapurin onnea itselleen tai menettää omaa onneaan kateellisille naapureille. Tiiviissä kyläyhteisössä, jossa sosiaalinen kontrolli perustui juoruiluun, vertailu ja naapurikateus kukoistivat. Naapurin onni oli siis itseltä pois ja omaa onnea oli helpoin kasvattaa aiheuttamalla epäonnea muille.¹⁰⁹

3.2. Yhteiskunnan rakenne

Suomalainen yhteiskunta oli pitkään maatalouspainotteinen. Vielä 1800-luvun alussa lähes 90% suomalaisista sai elantonsa maataloudesta. Maaseudun taloudet olivat omavaraisia ja kärsivät usein köyhyydestä. Sääty-yhteiskunta ulottui maaseudulle asti ja ihmiset oli jaettu yhteiskuntaluokkiin.¹¹⁰ Siinä missä talonpojat ja torpparit kärsivät harvemmin suoranaista nälänhätää, talon työväen, palkkatyöntekijöiden ja tilattomien tilanteet vaihtelivat suuresti vuodenajan ja työtilanteen mukaan. Edes tilallisten lasten toimeentulo ei ollut taattu, sillä viljelysmaata ei välttämättä riittänyt kaikille ja osa tilallisten lapsista joutui etsimään toimeentulonsa muualta.¹¹¹

Eniten puutteesta kärsi irtain työväestö, jolla ei ollut vakituista työtä tai asuntoa. Asunnottomia ihmisiä kutsuttiin yleisesti myös loisiksi. Tiukka irtolaislainsäädäntö velvoitti asunnottomia ihmisiä hankkimaan työsuhteen. Työtön ja tilaton ihminen voitiin leimata

¹⁰⁵ Pulkkinen 2014, 269 – 271.

¹⁰⁶ Virtanen & DuBois 2000, 93.

¹⁰⁷ Stark 2006, 29.

¹⁰⁸ Apo 1998, 70.

¹⁰⁹ Pulkkinen 263 – 264; 273; 287.

¹¹⁰ Pulma 2007, 55; 58.

¹¹¹ Stark 2011, 88; 95.

irtolaiseksi ja määrätä pakkotyöhön.¹¹² Tilattomia oli Suomessa 1800-luvulla runsaasti ja etenkin naiset ja lesket olivat edustettuina tilastoissa. Irtolaisnaisille uhka pakkotyöstä oli merkittävä, sillä asunnottomat naiset leimattiin helposti seksuaalisesti moraalittomiksi. Pakkotyötä pidettiin tapana vartioida ja suojella naisten seksuaalista moraalialia.¹¹³

Yhteiskuntaluokkien välistä erottelua vahvistettiin tapakulttuurissa. Sosiaalisissa tilanteissa etenkin alempia yhteiskuntaluokkia sitoivat tiukat kirjoittamattomat säännöt. Köyhille sosiaaliset säännöt aiheuttivat ahdistusta, sillä he kokivat niiden ylläpitävän luokkahierarkiaa, jonka avulla heitä alistettiin.¹¹⁴ Suomalaisissa kyläyhteisöissä ajateltiin, että jokaisella yksilöllä oli yhteisössä oma ennalta määrätty paikkansa, jossa tuli pysyä. Yhteiskuntaluokkien rajojen rikkoja ei saanut osakseen ihailua, vaan pilkkaa yrityksistään nousta oman paikkansa yläpuolelle. Köyhän väestön sisällä ponnistelut nousta korkeampaan luokkaan nähtiin negatiivisessa valossa, sillä yritykset osoittivat negatiivista suhtautumista omaa luokkaa kohtaan ja näyttäytyivät uhkana muille köyhille, jotka kamppailivat samoista resursseista.¹¹⁵

Yhteiskuntaluokkien eroja ylläpidettiin myös avioliittoon liittyvillä normeilla. Puoliso löydettiin tyypillisesti oman luokan joukosta. Säätyläisille ja tilallisille puolison valinnassa tärkeää oli etenkin varallisuus ja puhdas maine, kun taas tilattomille ja työläisille puoliossa tärkeää oli maine hyvänä työntekijänä. Etenkin köyhissä perheissä puolisojen välinen suhde oli suhteellisen tasa-arvoinen, sillä molempien työpanos oli perheen selviytymiselle tärkeää.¹¹⁶ Ylemmät yhteiskuntaluokat näkivät epäsäätyiset eli säätyjen väliset liitot sopimattomina ja uhkaavina, sillä ne asettivat yhteisön vallitsevan järjestyksen kyseenalaiseksi.¹¹⁷

3.3. Sukupuolijärjestelmä ja naisen asema

Sukupuolella oli merkittävä rooli suomalaisten kyläyhteisöjen järjestyksessä.

Sukupuolihierarkia läpäisi yhteisön työnjaon, sosiaaliset suhteet sekä yksilöiden toimintamahdollisuudet. Yhteisöjen sukupuolittuneessa työnjaossa naisten ja miesten työt oli erotettu. Sukupuolittuneessa työnajossa naisten työmäärä oli usein huomattavasti suurempi, sillä naiset pystyivät hoitamaan myös miesten töitä, mutta miehille ei ollut sopivaa osallistua

¹¹² Pulma 2007, 55; 65; 69.

¹¹³ Pulma 2007, 71; 74.

¹¹⁴ Stark 2011, 124 – 125.

¹¹⁵ Stark 2011 154 – 155.

¹¹⁶ Stark 2011, 174 – 175.

¹¹⁷ Stark 2011, 182; 184.

naisten töihin. Selvitäkseen perheiden oli sovellettava monenlaisia selviytymisstrategioita ja yhdisteltävä eri elinkeinoja, minkä vuoksi miehet saattoivat lähteä pitkiksi ajoiksi pois työn perässä. Miesten ollessa pois naiset hoitivat kaikki tilan ja kodin työt ja saivat enemmän valtaa kodin piirissä. Mies oli silti perheen selkeä auktoriteetti, jolla oli oikeus rangaista naista fyysisesti.¹¹⁸

Naisen tausta ja perheen luokka vaikuttivat suuresti naisen yhteiskunnalliseen asemaan. Asenteet ja oletukset tilallisten ja tilattomien perheiden tyttäriä kohtaan olivat hyvin erilaiset. Korkeammassa yhteiskuntaluokissa naisen neitsyydelle annettiin korkeampi arvo.¹¹⁹ Tämä näkyy tilastoissa avioliiton ulkopuolisista suhteista sekä avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrästä. Tilattomien perheiden tyttärinä oli tilastojen mukaan naimisiin mennessään raskaana joka kolmas, kun taas talollisten tyttärinä vain joka kymmenes.¹²⁰ Tilattomille naisille, joiden arvo avioliittomarkkinoilla oli mitätön, seksuaaliset suhteet saattoivat olla ainoa tapa sitoa mies lupauksiin avioliitosta. Esiaviollisten suhteiden määrään vaikutti aseman lisäksi myös alueellinen kulttuuri. Esimerkiksi Etelä-Karjalassa esiaviolliset suhteet olivat harvinaisempia, koska avioitumisikä oli suhteellisen matala.¹²¹

Aviottomiin lapsiin suhtauduttiin yhteisöissä pääsääntöisesti negatiivisesti.¹²² Etenkin epäsäätyisissä liitoissa avioton lapsi nähtiin uhkana yhteiskuntajärjestykselle ja korkeammasta yhteiskuntaluokasta tulevan puolison perhe usein vastusti liittoa. Riidoista kärsi eniten raskaana ollut nainen, joka jäi usein yksin aviottoman lapsen kanssa.¹²³ Aviottomat lapset aiheuttivat yhteisössä epäjärjestyksiä ja horjuttivat sukupuolinormeja. Pahimmissa tapauksissa äiti suljettiin täysin yhteisön ulkopuolelle, kun taas lievemmissä tapauksissa avioton lapsi sekä äiti joutuivat yhteisön juorujen ja päivittelyn kohteeksi.¹²⁴

Avioliiton merkitys oli naisille yhteiskunnassa valtavan suuri. Laissa kirkollinen vihkiminen tuli pakolliseksi jo 1600-luvulla.¹²⁵ Vaikka avioituminen oli tärkeää kaikille nuorille, miesten ja naisten motiivit avioitumiselle olivat erilaiset. Siinä missä miehille avioliitto tarjosi vapautuksen kodinhoidosta, naisille kyse oli sosio-ekonomisen perusturvan saavuttamisesta. Puolisonvalinta ei ollut vain romanttinen tapahtuma, vaan kyseessä oli etenkin köyhille naisille tietoinen toiminta, jonka avulla pyrittiin aktiivisesti parantamaan

¹¹⁸ Keinänen 2003, 16 – 17.

¹¹⁹ Stark-Arola 1998a, 92 – 93.

¹²⁰ Pulma 2007, 65 – 66.

¹²¹ Markkola 2007, 261 – 262.

¹²² Saarimäki 2010, 16.

¹²³ Stark 2011, 184 – 185.

¹²⁴ Stark 2011, 222; Saarimäki 2010, 16 – 17.

¹²⁵ Markkola 2007, 260.

omaa yhteiskunnallista asemaa.¹²⁶ Naisten toimijuutta vaikeutti yleinen ajatus, jonka mukaan miehen tehtävä oli lähestyä naista ja naisen tehtäväksi jäi houkutella sulhasia luokseen hyvällä maineellaan sekä viehättävyydellään.¹²⁷ Etenkin köyhille naisille pyrkiminen oman yhteiskuntaluokan parantamiseen seurustelusuhteiden ja avioliiton kautta oli tärkeää. Siinä missä omilla teoilla korkeampaan luokkaan pyrkiminen nähtiin negatiivisena, parempaan yhteiskuntaluokkaan naiminen ei ollut häpeä, vaan kerskailun aihe. Parempaan asemaan saavuttamiseksi naiset olivat valmiita aloittamaan esiaviollisen suhteen ja ottamaan vastaan riskin aviottomasta lapsesta.¹²⁸ Usein naisten pyrkimyksiä käytettiin hyväksi ja miehet uskottelivat olevansa seurustelussa tosissaan vain, että pystyivät käyttämään naisia seksuaalisiin tarkoituksiin.¹²⁹

Naimisissa olevien naisten sosiaalinen status oli naimattomia naisia korkeampi ja he saivat nauttia suurempaa itsenäisyyttä. Naimattomat naiset jäivät asumaan lapsuudenkotiinsa, eivätkä he päässeet mukaan naimisiin menneiden sosiaalisiin piireihin.¹³⁰ Naimisiin menneiden naisten asema ei kuitenkaan noussut välittömästi. Patriloikaalisen järjestelmän mukaan naimisiin mennyt nainen muutti aviomiehensä perheen luokse, missä hän oli pitkään arvojärjestyksessä alin ja joutui rakentamaan sosiaaliset suhteensa alusta asti. Alkuun vieraana tilalle tulleen naisen vastuulla olivat raskaimmat kotityöt, eikä hänellä ollut sosiaalista yhteisöä. Vaikka nuoren naisen toimijuus oli uudessa kodissa rajoitettua ja hänen toimintaansa tarkkailtiin, hän saattoi silti haaveilla nousevansa tulevaisuudessa koko tilan emännäksi taaten itselleen laajemman toimijuuden sekä valtaa.¹³¹

Yhteisöjen sukupuolihierarkiasta huolimatta naisilla oli omat tapansa toimia ja vaikuttaa yhteisössä. Magia oli naisille tärkeä tapa toimia aktiivisesti omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Etenkin magia, jolla tavoiteltiin yksilön etuja yhteisön etujen sijaan sekä seksuaalisuuteen liittyvä magia toteutettiin piilossa muiden, etenkin miesten, katseilta.¹³² Yleensä naisten magia liittyi kuitenkin yhteiskunnan järjestyksen ylläpitämiseen sekä kotitalouden suojeluun.¹³³

Vaikka sukupuolten välinen erottelu läpäisi suomalaisten kyläyhteisöjen ajattelun, seksuaalisissa suhteissa erot eivät olleet yhtä selviä. Naisia on länsimaisen ajattelun

¹²⁶ Stark 2011, 200; 204.

¹²⁷ Keinänen 2003, 77 – 78.

¹²⁸ Stark 2011, 154 – 155; 202.

¹²⁹ Stark 2011, 203.

¹³⁰ Stark 2016, 24.

¹³¹ Stark 2016, 20; 25.

¹³² Stark-Arola 1998a, 45.

¹³³ Apo 1998, 70; Stark-Arola 1998b, 39.

historiassa pidetty seksuaalisesti passiivisina seksiaktin vastaanottajina. Suomalaisissa kyläyhteisöissä radikaalia kahtiajakoa miesten ja naisten seksuaalisuuden välille ei kuitenkaan tehty, vaan naiset ja miehet nähtiin seksuaalisesti melko samankaltaisina. Sekä mies että nainen nähtiin seksuaalisissa suhteissa aktiivisena toimijana ja yhteisön normien mukaan toteutettu seksuaalisuus oli normaali ja tarpeellinen osa pariskunnan yhteistä elämää. Kahtiajaon puute näkyy monissa seksuaalisuuteen liittyvissä uskomuksissa. Esimerkiksi naisen orgasmi nähtiin välttämättömänä hedelmöittymisen vuoksi ja lapsen sukupuolen ajateltiin määräytyvän seksiaktin aikana halukkaamman osapuolen mukaan.¹³⁴

Tutkielmassani naiset sijoittuvat toimijoina kansanomaisten uskomusten, yhteisön rakenteiden sekä sukupuolihierarkian kontekstiin. Yhteisön ideaalit sekä rakenne määrittelevät, millaisia kulttuurisia projekteja naisilla on ja mitkä ovat hyväksytyjä tapoja toteuttaa projekteja. Perheen hyvinvoinnin sekä toimeentulon kulttuuriset projektit selittyvät maaseudun kovilla oloilla, joissa onnen säilyttäminen oli elintärkeää. Avioliitto taas mahdollisti naisille sekä paremman yhteiskunnallisen aseman että toimeentulon. Toimijuuden peilaaminen yksilön taustalla vaikuttaviin tekijöihin sitoo analyysin historialliseen kontekstiin.

¹³⁴ Lofström 1998, 243.

4. Vitun väki toimijuuden kanavana

4.1. Ihana, kamala vittu

Vitun väki on naisen seksuaalisen toimijuuden kannalta yksi keskeisimmistä ja kiehtovimmista ilmiöistä. Tutkimuskirjallisuudessa vitun väki on suomalaisissa kansanomaisissa uskomuksissa tuonpuoleinen voima, joka kulkee naisen ruumiin ja sukupuolielinten kautta tuonpuoleisesta tämänpuoleiseen.¹³⁵ Vitun väki näyttäytyy suomalaisissa kansanomaisissa uskomuksissa voimana, joka mahdollistaa naisille miesten kunnioituksen ja jonka avulla naiset voivat aktiivisesti toimia kulttuuristen projektien eteen. Toisaalta vitun väen voiman vuoksi naiset kohtaavat aineistossa epäluuloisuutta. Vitun väen pelko näkyy aineistossa toisaalta naisen sukupuolielinten palvontana, toisaalta inhoamisena, mustamaalaamisena ja välttelynä.

Aineistossani vittua kuvataan monenlaisilla tavoilla. Syntyrunoissa vitusta puhutaan usein kauniiden ja kalliiden asioiden kautta. Vittu saapuu Viipurista ”höyhentyynissä hyvässä, silkkitupsusten sisässä”¹³⁶, mikä viittaa kuorman olevan kallisarvoinen. Samassa runossa kuvataan miesten reaktioita vitun saapumiseen seuraavasti.

Herrat nosti hattuaan,
kuninkaat kypärätähän,
miehet mieli muutuksiin,
poika parat polvillehen.¹³⁷

Miehet kunnioittavat vittua nostamalla hattuaan ja polvistumalla sen eteen. Tällainen vitun palvonta on saanut esimerkiksi Laura Stark-Arolan kutsumaan suomalaisten maaseutuyhteisöjen kulttuuria vaginasentriseksi.¹³⁸ Vitun kuvaaminen ylistävien sanojen avulla liittyy osin miesten seksuaaliseen nautintoon, joka naisen sukupuolielimiin liitettiin. Toisaalta kunnioitusta herättää myös vitun voima ja sen alkuperän tuntemattomuus.¹³⁹

Toisaalta vitun väki herätti myös pelkoa. Miesten suhtautuminen vittuun vaihtelee aineistossani kunnioituksesta inhonsekaiseen pelkoon. Naisen sukupuolielimet olivat mysteeri, jonka toimintaa ja voimia oli vaikea selittää. Väestä tiedettiin lähinnä se, että väkeä siirtyi oliosta toiseen, kun väen kulkureitillä ei ollut esteitä. Väki siirtyi olennosta toiseen

¹³⁵ Apo, 1998, 76.

¹³⁶ SKVR XV 409. [Pohjois-Karjala.] Elias Lönnrot. Lönnrotiana 17:144. [1828-1831.]

¹³⁷ SKVR XV 409. [Pohjois-Karjala.] Elias Lönnrot. Lönnrotiana 17:144. [1828-1831.]

¹³⁸ Stark-Arola 2001, 10.

¹³⁹ Apo 1998, 67 – 68.

etenkin, jos kohde oli haavoittuvaisessa tai avoimessa¹⁴⁰ tilassa.¹⁴¹ Miesten pelko vittua kohtaan oli myös osin aiheellista, sillä vitun väen uskottiin aiheuttavan miehille ”vitun vihoja”, jotka saattoivat pidentää haavojen parantumisaikaa tai aiheuttaa tulehduksia.¹⁴² Usein vitun väellä pilaaminen oli tiedostamatonta, sillä nainen ei voinut aina kontrolloida sen voimaa. Nainen saattoi jopa olla itse vaarassa tulla saastaiseksi väkensä vuoksi.¹⁴³ Yksi syy miesten varautuneen suhtautumisen taustalla oli pelko vitun väen aiheuttamista fyysisistä vaivoista.

Vitun väen arvaamattomuuden vuoksi miehiltä kerätyssä aineistossa on myös naisvihamielisiä ja inhorealisticia kuvauksia vitusta. Seuraavassa runossa ohikulkija huomaa nukkuvan naisen, joka ensisilmäykseltä näyttää kauniilta ja viattomalta. Tarkemmin katsellessaan ohikulkija huomaa, että naisen reidet ovat auki ja niiden välistä pilkottaa irvokkaana ja vastenmielisenä kuvattu vittu. Miehen käsitys naisesta muuttuu, koska naisen vittu on miehen mielestä iljettävä ja kammottava.

--oli vittu väärällensä,
räkäreikä ränksällensä
kun halastu haava,
reikä raualla revästy,
ikenetki irvellensä,
huulet paksut höröllensä
kun kovin äkäsen koiran,
suuttuneen suenpenikan.¹⁴⁴

On huomionarvoista, että sukupuolielimiä verrataan juuri suuttuneeseen suteen. Apo on tuonut esille, että rinnastamalla vittu petoeläimiin, sukupuolielinten vaarallinen ja myyttinen olemus tulee esille.¹⁴⁵ Osassa vitun syntytarinoista naisen seksuaalisuus ja sukupuolielimet sijoitetaan luonnon eli tuonpuoleisen piiriin. Samoin kuin tuonpuoleinen luonto, naisen sukupuolielimet ovat arvaamattomat ja vaaralliset.¹⁴⁶ Naisen sukupuolielinten yhteys tuonpuoleiseen tekee niistä arvaamattomat, minkä vuoksi miesten reaktiot vaihtelevat

¹⁴⁰ Ajatus ihmisen ruumiista avonaisena ja herkkänä ulkopuolisille vaikutuksille. Esimerkiksi säikähtäessä, aivastaessa, raskaana ollessa tai synnyttäessä ihmisen ruumis avautui ja voimat saattoivat päästä ihmisen sisälle. Myös vitun väki saattoi siirtyä avoimen ruumiin kautta ihmiseen ja aiheuttaa haavaan tulehduksen. Stark 2006, 158 – 159; Stark 2012, 162 – 163.

¹⁴¹ Stark-Arola 1998c, 118.

¹⁴² Stark 2012, 171.

¹⁴³ Stark-Arola 1998a, 234 – 235.

¹⁴⁴ SKVR XV 394. *Elias Lönnrot. Lönnrotiana 6:10*. Säkeet 1-14 > SKVR VI 463. [1836-44.]

¹⁴⁵ Apo 1998, 65.

¹⁴⁶ Apo 1998, 76 – 78.

kunnioituksesta ja ihailusta inhoon sekä pelkoon. Vitun väki on miesten kontrollin ulottumattomissa ja se toimii tavoilla, jotka voivat olla miehille haitallisia.

Seuraava aineistopoiminta on loitsu, jolla pyritään pääsemään eroon vitun väen aiheuttamasta tulehduksesta. Ensin otteessa kuvataan, miltä vitun vihojen tulehduttama haava näyttää. Kuvauksen perusteella vitun vihat muuttavat haavan naisen sukupuolielinten kaltaiseksi. Haavan reunat ovat turvonneet, haava vuotaa keskeltä vettä ja sen reunoille kasvaa karvoja. Loitsussa, jonka avulla vitun vihoista pyritään eroon, vittu kuvataan suuttomaksi, päättömäksi, perseettömäksi, ikenettömäksi ja hampaattomaksi. Loitsussa tietäjä uhkaa etsiä tuonpuoleisesta käsiinsä vitun emon eli sen alkuperän, jos vittu ei poista vihojaan haavasta.¹⁴⁷

Raudan haavaan sattiin senlainen pilaus että haavan laideet kasvaa liikaa lihaa haava vuotaa kirkasta vettä Kasvaapa karvatkin haavan lideilla punottaa haavan ympäristö jäsen jossa haava on jos tulee alaspäin riipuksiin rupiaa enemmän täytyneen näköiseksi ja viileksii haava nimidetään (Witun vihoiksi)

Hui emä löpökkö pää löpökkö suutoin päätöin
perseetön ikenitön hampaatoin tule työsi
tundemaan pahaksi parantamaan ennenkun
emosi etsin hajen valta vanhempasi ---¹⁴⁸

Vittuun ja naisten väkeen liittyvien uskomusten ja asenteiden vuoksi naiset joutuivat navigoimaan toimijuuttaan varovaisesti. Suomalaisten kyläyhteisöjen aikuisten naisten toiminnan tavoitteena oli yleensä onnen eli perheen hyvinvoinnin takaaminen esimerkiksi suojaamalla omaa kotia ja elantoa pahoilta voimilta.¹⁴⁹ Toisaalta on merkittävää, että vitun väen vuoksi naiset olivat monessa tilanteessa miehiä maagisesti voimakkaampia.¹⁵⁰ Vitun väki mahdollisti naisille vallankäytön kodin piirissä. Naisille vitun väki mahdollisti miesten kunnioituksen ja mahdollisuuden toteuttaa kulttuurisia projektejaan. Toisaalta vitun väen arvaamattomuuden vuoksi miehet suhtautuivat siihen varauksellisesti. Väki ei ollut aina naisen hallinnassa oleva voima ja sen seuraukset saattoivat olla ennalta arvaamattomia.¹⁵¹

¹⁴⁷ Apo 1998, 78.

¹⁴⁸ SKVR Julkaisematon kokoelma. Kitee. J. Lonkainen b) 64.1896-1905.

¹⁴⁹ Stark 2012, 164.

¹⁵⁰ Apo 1998, 84.

¹⁵¹ Stark-Arola 1998a, 234 – 235.

4.2. Vitun ja kyrvän taistelu symbolina sukupuolihierarkialle

Eräs runotyyppi, jota aineistostani löytyy, ovat seksuaaliset fantasiarunot. Fantasiarunoja on kerätty lähes yksinomaan miespuolisilta runonlaulajilta.¹⁵² Fantasiarunoissa sukupuolielimet elollistetaan ja niillä on oma tahto sekä oma elämä. Yleinen teema seksuaalisissa fantasiarunoissa on vitun ja kyrvän välinen kilpailu tai taistelu. Sukupuolielinten taisteluasetelma heijastelee ajatuksia seksuaalisuudesta ja valtasuhteista. Taisteluasetelman voidaan nähdä olevan metafora seksuaaliselle kanssakäymiselle, jossa sukupuolielimet ovat vastakkain.¹⁵³

Kyrpä istu pöyän päässä
tyyni alla, muhvi käessä,
söipä voita, söipä muuta
veitellä hopisella,
5 kuraksella kultasella.
Vittu raato pöyän alla,
ruotia ratusteloopi.
Kyrpä keitti vellinkiä,
vittu puisti härkintä nuollaksen,
10 kapustaa kalutaksensa.
Kyrpä suuttuu suhahti,
otti korvalta korennan,
väärän puun oven takoa,
sipasi vittua sivuille.
15 Kävi huulet sitkällen,
sitkällen sätkällen,
meni saunan karsinaan
hutkastellen putkastellen.¹⁵⁴

Esimerkkirunossa yhteisön ajatukset sukupuolten välisestä hierarkiasta sekä sukupuolittuneesta työnjaosta näkyvät selvästi. Vittu eli nainen raataa kotitöitä, kun taas kyrpä eli mies istuu pöydän päässä ja syö hopeaisella veitsellä voita. Kun kyrpä keittää velliä, vittu yrittää nuolla lusikan, mutta kyrpä suuttuu ja lyö vittua. Miehen asema perheen päänä ja naisen toimijuuden rajoittajana korostuu. Naisen toimijuus määrittyy runossa valtasuhteiden ja sukupuolittuneen työnjaon kautta. Kaikissa vitun ja kyrvän taisteluissa vittu ei kuitenkaan ole passiivinen.

Vittu nousi kannon päähän
niinkuin leveä lehmän paska,
riekisteli, rääkisteli:
- Tule kulta kulkkuhuni,
hopea ikenihini!
Kyrpä vastasi vakainen:
- Tulkoot tuliset nuolet

¹⁵² Apo 1998, 67.

¹⁵³ Timonen 2007, 100.

¹⁵⁴ SKVR 403. [Ilomantsi.] Elias Lönnrot. Lönnrotiana 1:451. [1828.]

sinun kutta kulkkuhusi,
ilkiä ikenihisi!
Kyllä muistan muinoksetki
ikuset pahat tekosi:
veinpä väänit silmästäni,
aivot päästäni pusersit,
nahan kuorit korvilleni.¹⁵⁵

Oheisessa runossa vittu näyttäytyy dominoivana ja aggressiivisena. Kyseinen runo on voinut kuvata epäonnistunutta yhdyntää, jossa vittu on käyttäytynyt aggressiivisesti kyrpää kohtaan.¹⁵⁶ Vittu koittaa houkutella kyrpää luokseen, mutta kyrpä vastaa epäillen muistelemalla vitun aiempia pahoja tekoja. Kyrpä vaikuttaa pelkävään dominoivaa vittua, joka pystyy tekemään kyrvälle pahoja tekoja. Runossa miesten ja naisten väliset valtasuhteet pyöräytetään ylösalaisin ja niillä leikitellään. Toisaalta taustalla voidaan nähdä ajatus vitusta arvaamattomana ja vaarallisena. Miesten näkökulmasta seksiakti on kilpailu ja seksuaalisesti liian aktiivinen nainen on miehille uhka. Tätä symboloi vittu, joka valloille päästessään on seksuaalisesti kyltymätön hirviö, joka kohtelee kyrpää kaltoin.¹⁵⁷

Arvaamaton vittu tulee esille myös runoissa, joissa sukupuolielimet lähtevät karkuun. Etenkin naisten sukupuolielimistä on olemassa runsaasti runoutta, jossa pimppi, pillu tai vittu lähtee naiselta karkuun omille teilleen. Oheisessa runossa nainen yrittää kuroa pimppinsä kiinni paperilla, mutta pimppi onnistuu pääsemään irti. Runotyyppi voidaan yhdistää naisen seksuaalisuuden arvaamattomuuteen ja tarpeeseen rajoittaa naisen seksuaalista vapautta.

Neuloin mä paperilla pimppini kii.
Paperi ratkes ja lanka se katkes
pimppi se lähti hyrräämään.
Hyrräsi yli Toejoen sillan
vaikee poltti pimpin rinnan.¹⁵⁸

Fantasiarunot elollistetuista sukupuolielimistä liittyvät naisen seksuaalisen toimijuuden rajoittamiseen. Vapaana juoksenteleva vittu on aggressiivinen ja arvaamaton ja tekee pahoja tekoja miehille. Naisen sukupuolielimillä on oma elämä ja nainen ei välttämättä pysty kontrolloimaan vittuaan, kun se on päässyt valloilleen. Naisen on muistettava oma roolinsa ja toimittava yhteisön normien mukaan tasapainon säilymiseksi. Vaikka runot ovat leikkimielisiä, valta-asemassa oleville miehille ne ovat voineet korostaa naisen seksuaalista

¹⁵⁵ SKVR XV 409. [*Pohjois-Karjala.*] *Elias Lönnrot. Lönnrotiana 17:144. [1828-1831.]*

¹⁵⁶ Timonen 2007, 100 – 101.

¹⁵⁷ Apo 1998, 67.

¹⁵⁸ SKVR Julkaisematon kokoelma Ulvila. Lauri Myllymäki KRK 40:88. 1935.

arvaamattomuutta. Runojen negatiiviset asenteet valloilleen päässyttä vittua kohtaan kertovat naisen seksuaaliselle toimijuudelle asetetuista rajoituksista.

Naisen seksuaalisuudelle asetetut rajat ovat osa naisten toimijuuden vakavaa peliä. Vakavan pelin kenttään kuuluvat aina valta, epätasa-arvo ja hierarkkiset rakenteet.¹⁵⁹ Naisten toimijuus muodostuu seksuaalisuuteen liittyvien rajoitusten kontekstissa. Naisen toimijuutta määrittelee yhteisön auktoriteettien ajatus tarpeesta rajoittaa naisen vaarallista seksuaalisuutta. Jos nainen toimii yhteisön normien vastaisesti, yhteisö voi rangaista seksuaalisesti arveluttavasti käyttäytyvää naista. Esimerkiksi huorittelu oli tapa leimata seksuaalisesti liian aktiivinen nainen. Huorittelu on yhteisön rangaistus naiselle, joka ei käyttäydy yhteisön luomien normien mukaisesti. Vaikka huoran leiman vakavuus vaihteli alueen ja yhteiskuntaluokan mukaan, naisen intressinä oli huolehtia maineestaan ja välttää seksuaalisesti liian aktiivisen naisen leima.¹⁶⁰

4.3. Vitun väki ja kulttuuriset projektit

Vaikka yhteisössä väen käyttöön suhtauduttiin ristiriitaisesti, vitun väki oli silti tärkeä työkalu naisille. Väki ja magia takasivat naisille mahdollisuudet toimia omien kulttuuristen projektiansa eteen esimerkiksi suojelemalla kotia, lapsia ja karjaa pahoilta silmäyksiltä.¹⁶¹ Stark on liittänyt magian ja toimijuuden tiiviisti yhteen. Magia mahdollisti naisille toimijuuden ja vahvisti yksilön asemaa yhteisön silmissä.¹⁶² Yksilön omien projektien lisäksi toimijuudessa on aina kyse vallasta ja toimijoiden välisistä valtasuhteista.¹⁶³ Vitun väen käyttäminen kulttuuristen projektien toteuttamiseksi magian avulla yhdistää toimijuuden molemmat puolet. Magia yhtä aikaa mahdollistaa kulttuuristen projektien toteuttamisen sekä vallan käytön.

kun vieras meni ja sanoi: paljopa tuli maitoa, sanoi emäntä:
Olisipa tullutkin, vaan kun suussas on paskaa!
Taikka sanoi vain:
Vittu suuhusi!¹⁶⁴

¹⁵⁹ Ortner 2006, 131

¹⁶⁰ Löfström 1999, 155 – 157.

¹⁶¹ Stark 2012, 164 – 165.

¹⁶² Stark 2006, 29.

¹⁶³ Ortner 2006, 139.

¹⁶⁴ SKVR 7073 α. Puolanka. Paulaharju 6729. -17.

Kyseisessä esimerkissä nainen yrittää suojella karjaa vieraiden kateudelta ja pahoilta silmäyksiltä. Onnikonstanssi-periaatteen mukaan omalla onnella ei saanut kerskailla, vaan se tuli piilottaa. Jos naapuri tai vieras kehui liikaa esimerkiksi karjaa tai lapsia, motiivina oli yleensä kateus.¹⁶⁵ Tiускаhtamalla vieraan kehuihin lehmän maidontuotosta nainen yrittää suojella karjaa naapurien kateudelta ja mahdollisilta pahoilta silmäyksiltä, jotka voisivat sairastuttaa karjan. Aineistopöiminnassa nainen uhkaa vierasta vitulla ja käyttää vitun väkeä torjumaan pahan silmäyksen uhkaa. On mahdollista, että uhkausta on vahvistettu nostamalla hame ylös ja paljastamalla sukupuolielimet.¹⁶⁶ Vitun väkeä käytetään esimerkissä kulttuurisista projekteista toimeentulon suojelemiseen. Toimeentulon suojeleminen on yhteisön näkökulmasta positiivinen motiivi vitun väen käytölle ja tällaiset tavat käyttää vitun voimaa olivat yhteisössä hyväksytyjä.

Harakointi eli vitun väen siirtäminen yli astuttavaan esineeseen, eläimeen tai henkilöön oli yleinen tapa käyttää väkeä. Harakoiminen tapahtui, kun nainen harppasi ihmisen, eläimen tai esineen yli ja vitun väki siirtyi naisen haaroista kohteeseen.¹⁶⁷ Väen siirtyminen suoraan vitusta kohteeseen oli mahdollista, koska naiset eivät käyttäneet alusvaatteita ennen 1900-luvulle siirtymistä, eli väellä oli suora reitti sukupuolielimistä kohteeseen.¹⁶⁸

Harakoimista tapahtui melko rutiininomaisissa tilanteissa, jotka Ortner erottelee intentionaalisesta toimijuudesta.¹⁶⁹ Toisaalta usein kyseessä oli erityinen tai rituaalinen tilaisuus, jossa oli läsnä tuonpuoleinen vaara. Maagisen voiman apua tarvittiin erityisesti tilanteissa, joissa ylitettiin näkymätön tai näkyvä raja yhteisössä. Kun esimerkiksi kodista siirryttiin kylään tai karja siirrettiin navetasta laitumelle, ylitettiin raja kodin piirin ja ulkomaailman välillä. Vitun väki teki siirtymästä turvallisemman. Erityisesti lapset olivat alttiita kateellisille pahoille silmäyksille, joita vastaan vitun väki ja harakointi antoivat suojaa.¹⁷⁰ Harakoimisessa on kyse intentionaalisesta toimijuudesta, jolla nainen edistää aktiivisesti oman perheensä tai itsensä hyvinvointia. Aineistoesimerkeissä nainen käyttää tuonpuoleista seksuaalista voimaansa, jotta hänen tyttärensä saisivat enemmän huomiota pojilta tansseissa ja että suuttunut puoliso lauhtuisi.

Kun emäntä päästää tytöt poikien mukaan, laskee hän ne haarainsa alitse.

Kun eräs emäntä päästi tyttöjään poikien mukaan – silloin kun pojat tuli niitä hakemaan, esim. tansseihin,

¹⁶⁵ Apo 1998, 74.

¹⁶⁶ Stark 2012, 165 – 166.

¹⁶⁷ Stark 2012, 164 – 165.

¹⁶⁸ Stark 2012, 168.

¹⁶⁹ Ortner 2006, 136.

¹⁷⁰ Apo 1998, 734 – 74.

laski hän ne aina haarainsa alitse. Poikien tuli aina poistua tuvasta sillä aikaa kun äiti teki toimituksensa. Sillä toimitus oli luonnollisesti salainen.¹⁷¹

Vaimo asettaa vihaisen miehensä luonnon lauhkeaksi.

Jos pariskunnan välit ovat huonot, korjaantuu ne jos vaimo harakoi miehen. Harakoiminen voi tapahtua sitten että kun mies on esim. vuoteella ja nainen kulkee hänen ylitseen haarathajalla, on mies harakoitu.¹⁷²

Toinen esimerkki havainnollistaa naisten mahdollisuuksia vaikuttaa sukupuolihierarkiassa korkeammassa asemassa olevaan mieheen. Harakoimalla miehen nainen haastaa yhteisön valtasuhteita hyvinvointinsa vuoksi. Nainen oli perheyksikössä haavoittuvaisessa asemassa, sillä naisen toimeentulo ja perusturva olivat täysin riippuvaisia avioliitosta tai perhesuhteista.¹⁷³ Harakoimalla miehen nainen käyttää marginaalista valtaansa ja kääntää hetkellisesti perheyksikön valtasuhteet ylösalaisin lauhduttamalla vihaisen miehen ja vaikuttamalla siihen, miten mies suhtautuu naiseen. Seksuaalisen voiman käyttäminen miehen tyynnyttämiseen on merkittävä toimijuuden tapa, joka havainnollistaa, kuinka toimijuudessa yhdistyvät valtasuhteet sekä yksilön omat projektit.¹⁷⁴ Naisten ja miesten välinen sukupuolihierarkia oli yhteisössä niin keskeinen, että se muodosti naisille raamit, joiden sisällä toimia. Toimijuuden rajoittuminen yhteisön normien mukaisiin tapoihin sekä matala asema sukupuolihierarkiassa vaikeuttivat naisten omien projektien toteuttamista, mutta eivät tee sitä mahdottomaksi. Naisilla on edelleen mahdollisuus löytää valtaa yhteisön normien rajamailta.¹⁷⁵ Naisten mahdollisuudet asettua suoraan vastustamaan miestä olivat heikot, koska perheen kunnia olisi joutunut vaakalaudalle.¹⁷⁶ Nukkuvan miehen harakoiminen salaa on tapa toimia aktiivisesti kulttuuristen projektien eteen haastamalla hienovaraisesti sukupuolten välisen hierarkian.

Toisaalta, jos nainen harakoi jotain, mikä ei kuulunut hänen omaan elinpiiriinsä, harakoimisella saattoi olla huonoja seurauksia. Naisten tuli pysyä etäällä etenkin miesten kulku- ja metsästysvälineistä, sillä vitun väki saattoi pilata ne käyttökelvottomiksi.¹⁷⁷ Harakoiminnan negatiiviset seurauksen havainnollistavat sukupuolittunutta työnjakoa ja elämän osa-alueita. Naisten elinpiiri oli koti, kun taas miehet liikkuvat vapaammin työn perässä. Jos nainen yritti osallistua miesten elinalueelle tai liikkua paljon kodin ulkopuolella, hänen

¹⁷¹ SKS KRA Sortavala. Matti Moilanen 94. 1936. – kulkutyttö

¹⁷² SKS KRA Aunus. Matti Moilanen 2919. 1937. – J. Avoketo 35v.

¹⁷³ Stark 2011, 203 – 204.

¹⁷⁴ Ortner 2006, 143.

¹⁷⁵ Ortner 2006, 144 – 145.

¹⁷⁶ Keinänen 2003, 17.

¹⁷⁷ Stark 2012, 169.

maineensa saattoi vaarantua. Miesten elämän osa-alueella liikkuva nainen oli miehille uhka.¹⁷⁸

Aineistossani harakoimista ei ole käytetty tahallisesti pilaamaan miesten piiriin kuuluvia esineitä. Oma onnea tosin puolustetaan pahoilta silmäyksiltä välillä aggressiivisestikin, mikä näkyy kappaleen ensimmäisessä aineistoesimerkissä. Naiset valitsevat yhteiskunnan rakenteiden horjuttamisen sijaan vahvistaa olemassa olevia rakenteita sekä perheyksikön sisäistä harmoniaa. Samalla naiset toteuttavat vitun väen avulla omia kulttuurisia projektejaan yhteisön hyväksymillä tavoilla. Vakavan pelin luonteeseen kuuluu, että hyvin usein sen tuloksena on yhteisön normien uudelleentuottaminen ja vahvistaminen. Olemassa olevien rakenteiden vastustus on silti aina mahdollista.¹⁷⁹ Rakenteiden vastustus ja niiden uudelleen tuottaminen eivät myöskään ole aina ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi naisen harakoidessa miehen lepyttääkseen tämän nainen asettuu vastustamaan sukupuolten välistä hierarkiaa, mutta hänen motiivinsa toiminnalle on perheyksikön harmoninen yhteiselo.

Kun vitun väkeä tarkastellaan suomalaisen kyläyhteisön kontekstissa, saadaan kuva toimijuuden suhteesta yhteisön valtarakenteisiin sekä kulttuurisiin projekteihin. Sukupuolten väliset suhteet sekä niiden välinen hierarkia ovat tyypillinen esimerkki toimijuuden ja valtasuhteiden yhteyksistä.¹⁸⁰ Ensimmäiseltä vaikuttaa siltä, että vitun väki takaa naisille hyvät mahdollisuudet toimia kulttuuristen projektiensa saavuttamiseksi. Yhteisössä valtasuhteissa ovat kuitenkin miehet, joiden näkökulmasta vitun väki on uhkaava voima. Vitun vihat ja vaara metsästys- tai kulkuvälineiden pilaamisesta uhkasivat miesten elinkeinoja ja saivat miehet varovaisiksi vitun väkeä kohtaan.¹⁸¹ Väen käyttäminen miehiä vahingoittaviin tarkoituksiin horjutti yhteisön hierarkkisia suhteita, minkä vuoksi miehet asettavat rajoituksia väen käytölle. Toisaalta naisen seksuaalista voimaa kunnioitetaan, kun sen tarkoituksena on yhteisön normien vahvistaminen ja oman yhteisön uudelleenrakentaminen.

¹⁷⁸ Stark 2011, 252 & Stark 2012 169 – 170.

¹⁷⁹ Ortner 2006, 149.

¹⁸⁰ Ortner 2006, 139.

¹⁸¹ Stark 2012, 169 – 171.

5. Seksuaalinen viehätysvoima avioliiton tavoittelussa

5.1. Lemmen eli seksuaalisen viehätysvoiman kohottaminen

Lempi tarkoittaa kansanuskossa vain naisten hallussa olevaa voimaa, jossa yhdistyivät naimaonni ja seksuaalinen viehätysvoima. Korkeampi lempi tarkoitti korkeampaa seksuaalista viehätysvoimaa, joka vaikutti tytön naimaonnen ja sulhasten määrään. Lemmen taso ei pysynyt staattisena, vaan se saattoi nousta ja laskea jatkuvasti. Tutkimus ei kuitenkaan tunne lemmen tarkempaa toimintatapaa kovin hyvin.¹⁸² Naisen tuli pitää huolta lemmostaan, sillä lempi oli tytöille yksi tärkeimpiä keinoja houkutella sulhasia.¹⁸³

Lempi eroaa aiemmassa luvussa käsitellystä väestä, sillä se liittyi nuoren naisen elämässä avioitumista edeltävään vaiheeseen. Lempi ja väki ovat luonteeltaan erilaiset voimat. Väkeä pidettiin yleensä vaarallisempana, voimakkaampana ja ailahtelevampana voimana, sillä sitä voitiin käyttää myös pilaamiseen. Lemmen tavoitteena oli avioliitto, minkä vuoksi se nähtiin yhteiskunnassa hyväksytympänä ja positiivisempänä voimana kuin väki.¹⁸⁴

Lemmennosto oli maaginen rituaali, jonka tarkoituksena oli kohottaa nuoren naisen¹⁸⁵ lempeä. Lemmennoston toimitti yleensä vanhempi tietäjä tai naimisissa ollut nainen, joka pesi tyttöä ja lausui samaan aikaan loitsua.¹⁸⁶ Lemmennoston taustalla oli yleensä huoli sulhasten puutteesta. Sen tavoitteena oli tehdä tyttö viehättävämmäksi pojille ja näin houkutella lisää mahdollisia kosijoita. Lempi oli tiiviisti yhteydessä avioliittopyrkimykseen ja naisen seksuaalisuus toimi välinearvona naimisiin pääsemiselle.¹⁸⁷ Lemmennosto saatettiin tehdä tytölle säännöllisesti esimerkiksi ennen nuorten kokoontumisia tai tansseja, mutta se voitiin toimittaa myös kriisiriittinä tytölle, jota pojat välttelivät.¹⁸⁸

Lemmennostatus nähtiin naisen seksuaalisuuden juhlanä, jossa seksuaalisuus näyttäytyi metaforana avioliitolle sosiaalisena suhteena. Avioliitto ei kuitenkaan ollut teemana suoraan läsnä kylvetyksissä, vaan rituaalin keskiössä oli tytön seksuaalisuus ja pojan kanssa yhteen sopiminen. Yhteen sopiminen oli avioliiton ideaali, jossa mies ja nainen heteroseksuaalisessa suhteessa täydentävät toisiaan.¹⁸⁹

¹⁸² Stark-Arola 1998a, 124 – 125; Stark-Arola 1998c, 120 – 121.

¹⁸³ Stark-Arola 1998c, 120 – 121.

¹⁸⁴ Stark-Arola 1998c, 131 - 132.

¹⁸⁵ Lemmennostoja tehtiin myös pojille esimerkiksi impotenssin parantamiseksi, jos poika ei osoittanut kiinnostusta naisista kohtaan tai oli muusta syystä jäänyt naimattomaksi (Stark-Arola 1998a, 133). Tyttöjen lemmennostatukset olivat kuitenkin paljon yleisempiä ja ne ovat myös aineistossani laajemmin esillä.

¹⁸⁶ Virtanen 1988, 255; Stark-Arola 1998b, 33.

¹⁸⁷ Isojärvi 1997.

¹⁸⁸ Stark-Arola 1998b, 33.

¹⁸⁹ Stark-Arola 1998b, 33 – 35.

Jo otettiin jormanaamat,
Naitiin nasanenäset,
Miks ei siis sinnuu naitu,
Suokukaista, moakukaista,
Kesäheinä hempukaista.¹⁹⁰

Kyseisessä lemmennostatusrunossa ihmetellään sitä, miksi kaunista tyttöä ei ole kukaan huolinut, vaikka ”huonommatkin” ovat päässet naimisiin. Avioliitto oli naisille tärkeä tavoite, koska se takasi sosiaalisen ja taloudellisen aseman myöhemmin elämässä.¹⁹¹ Naimattomien naisten asema yhteisössä oli matala ja he jäivät avioituneiden naisten sosiaalisten piirien ulkopuolelle.¹⁹² Hieman yleistäen voidaan väittää, että nuorille naisille avioliiton solmiminen oli tärkein kulttuurinen projekti, joka mahdollisti tulevaisuuden laajemmat kulttuuriset projektit, kuten toimeentulon ja hyvinvoinnin.

Naisten toimijuus kulttuuristen projektien, kuten avioliiton, eteen oli yhteisössä rajoittunut sukupuolijärjestelmän mukaan. Seurustelun aloittaminen nähtiin miesten tehtävänä, minkä vuoksi ilman kosijoita jääminen oli tytölle kova isku.¹⁹³ Naisten toimintamahdollisuuksien ollessa rajoittuneet lemmennosto näyttäytyy naisten tapana toimia aktiivisesti avioliiton saavuttamiseksi seksuaalista voimaa hyväksi käyttäen. Lemmennosto havainnollistaa valtasuhteiden ja kulttuuristen projektien sekoittumista toimijuudessa.¹⁹⁴ Yhteisön normien mukaan naisen tulee seurustelun aloittamisessa olla passiivinen ja antaa miehen tehdä aloite. Naisen vaihtoehdot ovat joko uhmata yhteisön normikäsitteitä ja asettua vastustamaan sukupuolihierarkiaa tai löytää epäsuoria toiminnan tapoja. Siinä missä naisen suorasukaiset aloitteet seurustelun aloittamiseksi voisivat kohdata epäluuloa, naisen seksuaalisen viehätysvoiman kohottaminen eli hänen tekemisensä viehättävämmäksi miesten silmissä sopii yhteisön normikäsitteisiin naisen passiivisesta roolista.¹⁹⁵ Lemmennostoa voidaan kutsua naisen intentionaalisen seksuaalisen toimijuuden kanavaksi, jonka kautta naiset ja heidän perheensä voivat tavoitella kulttuurisia projektejaan yhteisön silmissä hyväksytyillä tavoilla. Seksuaalisen viehätysvoiman kohottamisen kautta nuorelle naiselle avautui mahdollisuus toimia itse avioliiton ja toimeentulon kulttuuristen projektien saavuttamiseksi.

¹⁹⁰ SKVR 2673. *Vuole, Putkela. Pajula 169. 94.* Henrik Pörö, 63 v. Luth. usk.

¹⁹¹ Apo, Nenola & Stark-Arola 1998, 11.

¹⁹² Stark-Arola 1998a, 92.

¹⁹³ Stark-Arola 1998b, 33; Keinänen 2003, 77; Stark-Arola 1998a, 93.

¹⁹⁴ Ortner 2006, 139.

¹⁹⁵ Keinänen 2003, 77.

Kuin lie varpuin lukkuu,
Niin on luku sulhasii,
Kuin lie lehtii vastass' hyvässä,
Kuin lie varpuin lukkuu,
Niin on miestä katsomassa.
Kyll' nyt mei'än nei'ollemma
Sulhot Suomest' tulloot,
Pojat toiset Tornioista.¹⁹⁶

Nouse lempi liehumahan
Tämän tytön pillun päälle,
Että onni oivallinen
Eikä kateen mielullinen
Pois kääntyneet sulhopojat,
Taas tulevat takasin.¹⁹⁷

Näissä kahdessa aineistonostossa lemmennoston tavoite nousee selvästi esille. Tytön korkeaksi noussut lempi tekee hänestä niin vastustamattoman, että pojat saapuvat katsomaan häntä Tornioista asti. Myös pois kääntyneet sulhaspojat tajuavat tehneensä virheen ja saapuvat takaisin tytön luo. Tyttö siis pystyy lemmennoston kautta kääntämään huonon naimaonnensa hyväksi ja vaikuttamaan seksuaalisella voimallaan yhteiskunnalliseen asemaansa. Vaikuttaminen tapahtuu yhteisön hyväksymien tapojen kautta ja valtarakenteiden sallimilla tavoilla. Kosijoiden määrä vaikutti suoraan nuoren naisen arvoon yhteisön muiden jäsenten silmissä ja näin vaikutti yhteiskunnalliseen asemaan välittömästi.¹⁹⁸

Nouse noppo, seiso seppo,
Tämän piijan p--un¹⁹⁹ piälle,
Tämän peipposen perälle!
Ei siitä sinä ikänä,
25 Jos ei tänä kesänä
K--t²⁰⁰ rummussa rupise,
Heitä hönten töntteriä.²⁰¹

Miull' on nännät rinnallai,
Karvat on pitkät pillussai.
Nouse nokka, seiso seppä
Tämän piikasen perällä,
Tämän lapsen lanteille!
Jos et nouse, mie nostan,
Jos et käy, mie käytän
Tämän piian piisluille.²⁰²

¹⁹⁶ SKVR 2673. *Vuole, Putkela. Pajula 169. 94.* Henrik Pörö, 63 v. Luth. usk.

¹⁹⁷ SKVR XIV 2653. *Helsinki. Valve, A. 376. 10.*

¹⁹⁸ Keinänen 2003, 77.

¹⁹⁹ sensuroitu: pillun

²⁰⁰ sensuroitu: kyrvät

²⁰¹ SKVR 6062. *Rantasalmi. Vesterlund, A. n. 17. --1887.* Juhani Holopainen, 52 v. Kuullut Kesälähdellä.

²⁰² SKVR XIII3 9963. *Kurkijoki. Koskimies, A. V. 123. 80.*

Lemmennostorunoissa toistuvat seksuaaliset teemat. Sukupuolielimiä, häpykarvoitusta ja lanteita korostetaan ja ne liitetään kuvauksiin yhdynnästä. Kyrpää houkutellaan tytön seksuaalisilla piirteillä. Naisen ruumis nähdään lemmennostossa seksuaalisena ja runoissa kuvaillaan naisen mahdollisuuksia herättää miehessä seksuaalinen halu.

Lemmennostorunoissa tunnistetaan naisen seksuaalisuus ja sitä korostetaan sekä juhliitaan, sillä miehen ja naisen välinen seksuaalinen kanssakäyminen nähtiin metaforana avioliitolle.²⁰³ Samalla seksuaalisuuden toteuttamisen hyväksytyt kanavat tehdään selviksi, sillä lemmennoston tavoitteena on avioliitto eli naisen seksuaalisuus saa arvon nimenomaan avioliiton kautta. Lemmennostossa nainen kokee ja innostaa miehen seksuaalisuutta oman ruumiinsa kautta, mutta lemmennoston tavoitteena on silti avioliiton kulttuurisen projektin toteuttaminen, ei seksuaalinen hekuma.²⁰⁴

Lempi kohoo tytölle jos saa (salaa tai nähden) arvossa pidetyn tytön hiellä kasvojansa pestä.²⁰⁵

Olemme useissakin tarinoissa tulleet maininneeksi jollain tavoin tyttöjen kirkkokunnista. Samoin tehtiin ennen joukko taikoja tytön kirkko kunnian saavuttamiseksi. Mikä oli siis tyttöjen kirkko kunnia ennen? Se oli se että tyttö olisi ollut huomattu ”kirkkotiellä” s.o. kirkolla ollessaan ollessaan ja häntä olisi katseltu. Samoin tehtiin ennen joukko taikoja jonkun tytön liian korkean kirkkokunnian menettämiseksi.²⁰⁶

Lempikylvetykset eivät olleet ainoa tapa nostaa tytön lempeä. Aineistopöiminnassa kirkkokunnialla viitataan tytön saamaan positiiviseen huomioon kirkkotiellä. Ensimmäisessä aineistopöiminnassa kuvataan taikaa, jonka mukaan lempi kohoo, jos pesee kasvonsa arvossa pidetyn tytön hiellä. Magian samankaltaisuusperiaatteen mukaan kirkkokunniaa siirtyi tytöltä toiselle, kun taiaassa käytettiin arvossa pidetylle tytölle kuuluvaa ainetta.²⁰⁷ Aineistossa viitataan myös kirkkokunnian sortamiseen, jonka kohdalla valtasuhteissa ei ole kyse miesten ja naisten välisestä sukupuolihierarkiasta, vaan nuorten naisten välisistä valtasuhteista. Sortamalla tytön kirkkokunnian taikakeinoilla, tyttö pyrkii vaikuttamaan omaan yhteiskunnalliseen asemaansa. Hän nousee vastustamaan valtasuhteita omien kulttuuristen projektiansa tavoittamiseksi. Toimijuus ja valtasuhteet kietoutuvat toisiinsa, kun naiset etsivät mahdollisuuksia täyttää kulttuurisia projektejaan valtasuhteiden reunamilla.²⁰⁸ Sortamalla

²⁰³ Stark-Arola 1998b, 34.

²⁰⁴ Timonen 1998, 213.

²⁰⁵ SKS KRA Kiimasjärvi. I. Martini b)783. 1903. – Palaga Rugojeff.

²⁰⁶ SKS KRA Sortavala. Matti Moilanen 2092. 1936. – Anni Pulli 50v.

²⁰⁷ Pulkkinen 2014.

²⁰⁸ Ortner 2006, 139; 144.

toisen, yhteisön hierarkiassa korkeammalla olevan nuoren naisen toimijuutta, nainen pystyi lisäämään omia toimintamahdollisuuksiaan. Valtarakenteisiin puuttuminen magian avulla voi muuttaa vakavan pelin kulkua kääntämällä nuorten naisten asemat yhteisössä ylösalaisin. Kuten monessa muussakin asiassa, nöyryys ja oman onnen piilottaminen olivat viisautta, sillä liian avoimesti kirkkokunniaansa esitellyt tyttö saattoi joutua hyökkäysten kohteeksi.

5.2. Keinoja toimijuuden palauttamiseksi

Lemmennostolla voitiin houkutella puolisoita vaikuttamalla omaan viehätysvoimaan, mutta käytössä oli myös muita keinoja. Naimaonnea voitiin parantaa esimerkiksi rakastuttamistaioilla, jotka vaikuttivat suoraan haaveiden sulhaseen tai morsiamen.²⁰⁹ Rakkaustaikojen kohdalla on kyse naisten pyrkimyksistä ottaa tilanne omiin käsiinsä ja toimia itse aktiivisesti avioliiton saavuttamiseksi. Yhteisön normit vaikuttavat suuresti siihen, millaista toimintaa nuorilta naisilta odotetaan. Aineistossani esimerkiksi ahkeruus kotitöissä on tärkeä hyvän vaimon ominaisuus, joka on keskeisessä roolissa naimaonnan säilyttämisessä. Naimisiin päästäkseen tytön oli oltava tomera talon emäntä ja hänellä on oltava hallussaan seksuaalista viehätysvoimaa eli lempeä. Tavoittelemalla avioliiton kulttuurisen projektin eteen vaadittavia taitoja nuori nainen uudelleenrakensi yhteisön normeja ja rakenteita. Samalla kotitaloustaitojen hiominen oli intentionaalista toimijuutta, jonka kautta naisen mahdollisuudet saavuttaa avioliiton kulttuurinen projekti sekä parempi asema yhteisössä paranivat.

Kudinvarrasta ei saa jättää puolimoohin, pitää kutoa loppuun varras täyteen. Vieras jos tulee, niin pyörtää tieltä. Tytöiltä sulhanen.²¹⁰

Sulhaset menevät karkuun, jos vesi saa turhaan kiehua kattilassa.²¹¹

Lattia pitää lakasta kokonaan tai sulhaset kääntyy takasin.²¹²

Ei flikka ennen miestä saa, ennenku se ossaa leippoo happaman leivän ja tehrä miehen pairan.²¹³

Uskomuksilla naisen ahkeruuden vaikutuksesta hänen tuleviin kosijoihinsa vahvistettiin ajatusta naisesta kodin ylläpitäjänä. Aineistopöytäkirjojen perusteella nainen ei päässyt naimisiin, ennen kuin hän osasi tarvittavat kotitaloustoimet. Laiska tyttö, joka jättää

²⁰⁹ Stark 1998a, 211.

²¹⁰ SKS KRA Kurikka. Samuli Paulaharju 2702. 1905.

²¹¹ SKS KRA Aura. Hämeenlinnan alakouluseminaari 28400. 1944.

²¹² SKS KRA Kiihtelysvaara, Mulo. Väinö Puustiainen 289. 1906. - Ida Jumppanen, 35 v.

²¹³ SKS KRA Maaria. Kaarle Laitakari 1365. 1938.

kotityönsä kesken, ei saa sulhasia. Päätöstä naimakumppanin valinnasta tehtiin harvoin vain romanttisen rakkauden pohjalta. Aviopuolison tärkeitä piirteitä olivat ahkeruus ja tomeruus, sillä aviopuolisot muodostivat perheen pohjan ja jakoivat kotitalouden työt.²¹⁴ Molempien puolisoiden piti pystyä tekemään osansa perheyksikön elannon ja selviämisen eteen.²¹⁵

Naimaonni voitiin menettää, jos nuori nainen ei hallinnut avioliitossa vaadittavia taitoja. Naimaonni voitiin kuitenkin yrittää palauttaa erilaisten taikojen avulla. Rakastuttamistaiat toteutettiin yleensä syöttämällä tai juottamalla toivotulle sulhaselle jotain maagisesti väekästä ainetta tai jotain ruumiillista ainetta.²¹⁶ Nuoret naiset syöttivät potentiaalisille sulhasille leipää tai juomaa, johon on ollut sekoitettuna esimerkiksi tytön kuukautisverta, häpykarvoja, hikeä tai valkovuotoa. Osa naisen kehoa vaikutti taian kohteeseen luomalla syvän ihastuksen taian tekijään. Vaikka taikakeinot yritettiin pitää salassa, osa pojista tiesi välttää rakkaustaikoja: ”Uukuniemellä, tämän kirjoittajan kotipitäjässä varoivat monet pojat käydessään tyttöjen kotitalossa, kahvia, koska sen mukana saattoi saada taiottua sokeria.”²¹⁷

Kestittäminen on sellainen temppu (olen joskus kuullut puhuttavan, en ole koskaan nähnyt) Nainen ottaa kuukautisesta vähän pisaraa ja laittaa miehen kahviin, niin mies kun juo sen niin se ei erkane siitä naisesta mihinkään.²¹⁸

Oli nainen tehnyt lapsen miehelle, toisenkin teki, eikä mies vain nainut. Niin ottivat sen naisen paskaa ja nisuleivässä syöttivät sille miehelle, ja siitä mies tuli, niin jotta otti ja nai sen naisen.²¹⁹

Pojan voi tyttö syöttää peräänsä antamalla valkojuoksua viinassa.²²⁰

Etenkin toisessa aineistopöiminnassa naisen motiivi on selkeästi esillä. Nainen on synnyttänyt miehelle kaksi lasta, mutta mies ei suostu naimaan naista. Avioton suhde oli naiselle riski, etenkin jos suhteesta oli syntynyt lapsia, sillä mies saattoi yrittää vältellä vastuutaan lasten elatuksesta.²²¹ Nainen käyttää rakkaustaikaa täyttääkseen kulttuurisen projektinsa avioitumisesta ja toimeentulonsa takaamisesta.

Toinen vaihtoehto oli tytön tai esimerkiksi tytön äidin harakoimien leipien syöttäminen. Harakoimalla eli pujottamalla leivät äidin ja tyttären haarojen välistä niihin siirtyi seksuaalista

²¹⁴ Stark, Kokko, Koskinen-Koivisto, Niskanen, Saarimäki, Tuomaala & Turunen 2010, 95; Stark-Arola 1998a, 87 – 89.

²¹⁵ Keinänen 2003, 17.

²¹⁶ Stark 1998a, 211.

²¹⁷ SKVR Julkaisematon kokoelma. Suistamo. Eino Toiviainen 2210.1966.

²¹⁸ SKS KRA Joutseno. Elsa Kutila 235. 1936.

²¹⁹ SKS KRA Taivalkoski, Kynsiperä. Samuli Paulaharju 10231. 1930. – mökin eukko, tietäjä Leena Lasanen, 55v 25.7.1917.

²²⁰ SKS KRA Karstula, Vastinki. Albert Rautiainen 1841. 1944. – Anseli Viik, työmies, s.1906.

²²¹ Saarimäki 2010, 61.

voimaa. Harakointi on jälleen yksi keino tavoitella avioliittoa seksuaalista voimaa hyväksi käyttämällä.

Saadakseen pojan itseensä mieltymään leipoi tyttö maukkaita leivoksia. Kun näitä sitten syötti pojalle, niin sai tämän tuumiinsa taipumaan. Mutta leivosten paistumaanpanon piti tapahtua näin: tyttö itse asettui seisomaan jalat levällä tuolille uunin eteen, jonka jälkeen joku vanhempi nainen, esim tytön oma äiti pisti leivokset uuniin tytön jalkojen välistä lukemalla:
kuts uuniin kukerikakku
läpi haarun lämmin leipä,
että muuttuu miehen mieli,
koska siitä palan nieli.²²²

Aineistopöiminnassa tyttö leipoo leipiä, jotka tytön äiti sujauttaa uuniin tytön haarojen välistä. Kun poika syö leipiä, hänen mielensä muuttuu ja hän mieltyy tyttöön. Toimintaperiaate on sama kuin naisen harakoidessa miehen tämän nukkuessa. Naisen sukupuolielimissä oleva seksuaalinen voima saa miehen mielen muuttumaan ja mies taipuu naisen tahtoon. Nainen pystyy haastamaan sukupuolihierarkian ja vaikuttamaan miehen päätöksentekoon.

Rakastuttamistaiat ovat aineistossa naisille radikaali keino palauttaa kontrolli ja toimijuus. Siinä missä lemmennosto oli sosiaalisesti hyväksytty tapa vaikuttaa avioliiton saavuttamiseen, rakkaustaijoja ei yhteisössä hyväksytty, koska niiden nähtiin perustuvan pakottamiseen ja yhteisön normien kiertämiseen.²²³ Tilanteessa, jossa naisen toimintamahdollisuuksia kulttuuristen projektien tavoittamiseksi oli rajoitettu, tilanteen kiertäminen esimerkiksi manipuloidulla ihmisillä magian avulla saattoi olla ainoa mahdollisuus pyrkiä kohti omia tavoitteita. Rakastuttamistaijojen tavoite on vaikuttaa toiseen ihmiseen tavalla, joka rajoittaa magian kohteen omaa toimijuutta ja tekee tämän suostuvaiseksi magian käyttäjän tarkoituksia varten.

Rakastuttamistaiat voidaan nähdä myös naisten tapana asettua vastustamaan valtasuhteita. Yhteisön valtarakenteiden vastustaminen on valtatoimijuutta²²⁴, jota naiset hyödyntävät toteuttaakseen omia kulttuurisia projektejaan eli esimerkiksi saadakseen potentiaalisen kosijan kiinnostumaan itsestään. Yhteisön normien mukaan nainen ei voinut avoimesti tavoitella puolisoa ja avioliiton muodostaminen naisen aloitteesta horjutti yhteisön sosiaalisia rakenteita.²²⁵ Naiset eivät kuitenkaan asetu vastustamaan valtarakenteita avoimesti.

²²² SKS KRA Heinola. Taavi Marjokorpi b) 17. 1910.

²²³ Stark-Arola 1998a, 219 – 221.

²²⁴ Ortner 2006, 143 – 144. Vallan vastustaminen on valtatoimijuutta, jonka pyrkimyksenä nousta valtasuhteissa alisteisesta asemasta vaikuttamaan. Valtatoimijuus voi Ortnerin mukaan olla mitä vain suorasta vastarinnasta passiivisempaan vastustamiseen.

²²⁵ Stark-Arola 1998a, 47.

Taikoja tehtiin miesten selän takana, sillä taiat keskittyvät yksilön tavoitteisiin.²²⁶

Rakkaustaikojen avulla toteutettavat tavoitteet olivat edelleen yhteisön normien mukaan rakentuneita kulttuurisia projekteja. Kyseessä ei siis ollut avoin kapina yhteisön rakenteita vastaan, vaan pikemminkin sukupuolihierarkian tilapäinen horjuttaminen omien tavoitteiden täyttämiseksi tavoilla, jotka eivät täysin vastanneet yhteisön ajatuksia naisten toimijuudesta ja roolista.

5.3. Naisen arvo avioliittomarkkinoilla

Nuoret naiset olivat monessa yhteydessä yhteisön tarkkailun kohteina. Yhteisössä etenkin miehet ja vanhemmat naiset asettivat rajoituksia naisten käytökselle. Tiiviin kyläyhteisön lisäksi esimerkiksi kirkko valvoi ihmisten käytöstä ja seksuaalimoraalia. Kyläyhteisöissä juorujen levittäminen oli tapa pitää yllä sosiaalista kontrollia.²²⁷ Naisten tuli olla varovaisia, etteivät he joutuneet ilkeämielisten juorujen kohteiksi. Juorujen kohteeksi joutuminen vaaransi naisen maineen ja hänen mahdollisuutensa toteuttaa omia kulttuurisia projektejaan.²²⁸

Juoruaminen oli yhteisön tapa varjella ja uudelleenrakentaa normi- ja moraalikäsitteitä. Juoruaminen liittyy tiiviisti yhteisön valtasuhteisiin ja se voidaan nähdä osana yhteisön jäsenten vakavaa peliä. Valtaa pitävälle osapuolelle eli miehille ja vanhemmille naisille tarkkailu ja juoruaminen olivat tehokkaita keinoja uhata yhteisön normeja vastaan käyttäytyneitä nuoria naisia. Juorujen kohteeksi joutumisen pelko uudelleenrakensi yhteisön normeja ja ennaltaehkäisi normeista poikkeavaa käytöstä.²²⁹

Naisia tarkkaillessa huomiota kiinnitettiin naisen ulkonäköön, ahkeruuteen, siveyteen ja hänen pitämäänsä seuraan. Kaikki nämä tekijät vaikuttivat naisen arvoon avioliittomarkkinoilla. Jos nainen ei suojellut mainettaan, hänen arvonsa saattoi yhteisön silmissä laskea ja hänen mahdollisuutensa hyvään tulevaisuuteen vaarantua.²³⁰ Nuoret naiset vaikuttavat olleen melkoisessa ristipaineessa. Toisaalta naisella tuli olla korkea lempi ja hänen piti olla miesten silmissä seksuaalisesti viehättävä. Toisaalta naisen tuli pitää huolta seksuaalisesta puhtaudestaan ja hyvästä maineestaan, eikä hän saanut olla liian viehättävä tai kiinnostava.²³¹

²²⁶ Stark-Arola 1998a, 45.

²²⁷ Saarimäki 2010, 16 – 17.

²²⁸ Saarimäki 2010, 45; 48.

²²⁹ Saarimäki 2010, 17.

²³⁰ Saarimäki 2010, 48; Stark-Arola 1998a, 90 – 91; 94; 109.

²³¹ Stark-Arola 1998a, 177.

Seuraavissa aineistopoinnnoissa tehdään tulkintoja naisen sukupuolielinten ”laadusta” naisen ulkonäön tai kävelytavan perusteella.

Mutta naista sinä katsoit’ vanhat suun kuosista ja lantijoista, Kun kenellä tytällä oli suu pien’ ja supukka, niin sil oli muutenkii hyvä tavara sannoit vanhat ihmiset, ja leviä lantijoisesta, sai hyvän lapsiin äidin, sen oli helppo synnyttää, lapsii Emot neuvoitkii tyttäreijään että ”pijä suuhuis supukalla kun kirkkoon maat, siit kelpaat pojille”.²³²

Jos tyttö kävelee jalkaterät sisäänpäin, on se takapilluinen.²³³

Sääristä näkee naisten sukupuolielinten laadun. Jos on suorat, kauniit sääret, ovat ne samaa luokkaa. Väärä- ja paksusääriset naiset ovat vallan kelvottomia fletaperseitä ja hoikkasääriset ovat lähes umpinaisia.²³⁴

Ulkopuoliset arvioivat tytön kävelytavan perusteella, millaiset tämän sukupuolielimet ovat ja kuinka hyvin ne miellyttävät miehiä. Suorat sääret tarkoittivat hyvää tavaraa eli sukupuolielimiä, väärsääristen tavara oli liian suuri tai ei-haluttu takapillu ja hoikkajalkaisten tavara oli liian pieni. Huomion kiinnittäminen naisen sukupuolielimiin kertoo seksuaalisuuden suuresta merkityksestä avioliitossa sekä naisen ruumiiseen liitetyistä seksuaalisista analogioista. Naisen ruumiin tietyillä osilla ajateltiin olevan yhteys sukupuolielimiin. Naisen seksuaalisuus oli siis nähtävissä hänen kehostaan, joka teki seksuaalisuuden sosiaalisesti näkyväksi.²³⁵ Aineistoesimerkeissä esimerkiksi pieni suu liitetään hyvänlaatuisiin sukupuolielimiin. Näkyväksi tehtyä seksuaalisuutta oli mahdollista arvostella ja asettaa nainen tiettyyn asemaan hänen ulkonäkönsä perusteella.

Kuvaukset naisten arvostelusta ulkoisen olemuksen perusteella synnyttävät kuvan naisista yhteiskunnallisen hierarkian pohjalla. Naiset eivät kuitenkaan aineistoesimerkeissä ole täysin passiivisia objekteja. Vaikka nuorten naisten paikka yhteiskunnan hierarkiassa oli alhainen, valtarakenteissa alisteisilla toimijoilla on aina mahdollisuus toimia haastamalla valtaa ja toteuttamalla kulttuurisia projekteja.²³⁶ Naisilla oli mahdollisuus ottaa huomioon yhteisön normit ja käyttää niitä hyväkseen omien kulttuuristen projektiensa toteuttamiseksi. Aineistopoinninnassa äidit neuvovat tyttöjä supistamaan suutaan pienemmäksi, jotta pojat saisivat kuvan laadukkaista sukupuolielimistä. Naisella on mahdollisuus luoda hyvä vaikutelma poikiin, vaikka hänen suunsa ei luonnostaan olisikaan pieni ja supakka.

²³² SKS KRA Koivisto, Ingertilä. Ulla Mannonen 7917. 1938. - Eeva Hyle, 68 v.

²³³ SKS KRA Rautu. Lauri Laiho 2020. 1935. - Anni Jääskeläinen, 50 v.

²³⁴ SKS KRA Lapväarti. Artturi Railonsala 3161. 1939. - Toivo Hakala.

²³⁵ Apo 1998, 72.

²³⁶ Ortner 2006, 153.

Vaikka naisen sukupuolielimiä ja seksuaalisella yhteensopivuudella oli suuri merkitys kumppanin valinnassa, oli myös neitsyys osalle naisista tärkeä arvo avioliittomarkkinoilla. Etenkin korkeampiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvien naisten seksuaalista puhtautta tarkkailtiin.²³⁷ Aineistossani on lukuisia esimerkkejä miesten kikoista, joilla testataan luotettavasti, onko nainen todella neitsyt. Keinoihin kuuluvat esimerkiksi tytön nenänpään kokeileminen. Jos nenänpää tuntui halkinaisalta, tyttö ei ollut neitsyt. Toinen keino oli laittaa kynnykselle elohopeaa ja saada tyttö astumaan sen yli. Jos tytöltä pääsi pissa, hän ei ollut neitsyt.

Meidän äijä vainaa ain sanoi että siinä tuntuu kaikkiin paremmin että onkos tyttö mammanpiika²³⁸ vai ei; kun koitteleo nenänpäästä, jos tyttö ei ole mammanpiika niin sillä on nenän pää halki mutta mamman piijalla ei ole.²³⁹

Kun Kairilassa ennen epäiltiin jonkun naisen olleen miehen kanssa luvattomassa yhteydessä, pantiin kynnykselle, jonka yli hänen tiedettiin kulkevan, elohopeaa ja sanottiin:

”Kyllä se nähdään, kuka huorra on!”

Kun puhdas nainen kulki siitä, ei hänelle tapahtunut mitään, mutta ”ajettu” pusersi siinä hätäntyneesti polvensa suppuun pidättäkseen kusen, joka häneltä siinä loiskahti paljastaen salaisen rikkomuksen.²⁴⁰

Aineistossa todetaan: ”Ennen näät kukkaa ei olis ottanut sellaista tyttöä naimisii mikä ei ollu mamman piika, ja sen pojat tahtois ensimmäiseks tietää, morsiamestaan.”²⁴¹ Vaikka tämä ei pitänytkaan paikkaansa kaikissa yhteiskuntaluokissa tai kaikkialla Suomessa, huoraksi leimaaminen oli naisen maineelle vahingollista. Huoran leiman saattoi saada avioliiton ulkopuolisia suhteita harrastanut tai seksuaalisesti aktiivinen nainen.²⁴² Nainen, jonka seksuaalinen maine oli päätynyt tarkkailun kohteeksi, kärsi naima-arvon heikkenemisestä. Juoruaminen ja juoruilun kohteeksi joutumisen uhka olivat tehokkaita tapoja ohjata toimijuutta yhteisön normeihin sopiviin kanaviin ja uudelleenrakentaa yhteisön normeja.²⁴³

Yhteisön hierarkiassa valtaapitävät pääsivät monin tavoin määrittelemään naisen aviokelpoisuutta. Aviokelpoisuuden määrittelyn kautta vaikutettiin naisten yhteiskunnalliseen asemaan sekä mahdollisuuksiin toteuttaa kulttuurisia projekteja, kuten avioliittoa. Ortnerin mukaan valtahierarkiassa korkeammalla olevat voivat käyttää valtaoimijuuttaan määrittelemällä valtahierarkiassa alempien toimijuutta.²⁴⁴ Naisten vaihtoehdoksi jää vallan haastaminen marginaaleista. Aineistossani nousevat esille naisten pyrkimykset ottaa

²³⁷ Stark-Arola 1998a, 93.

²³⁸ mammanpiika: neitsyt.

²³⁹ SKS KRA Uusikirkko VI., Halola. Ulla Mannonen 6519. 1938. – T.Paakki, 53v.

²⁴⁰ SKS KRA Pomarkku, Kairila. Artturi Railonsala 4789. 1957. – Matias Laine.

²⁴¹ SKS KRA Uusikirkko VI., Halola. Ulla Mannonen 6519. 1938. – T.Paakki, 53v.

²⁴² Löfström 1999, 156.

²⁴³ Saarimäki 2010, 45; 48.

²⁴⁴ Ortner 2006, 145

huomioon yhteisön määritelmät naisten aviokelpoisuudelle esimerkiksi supistamalla suutaan, jotta ulospäin välittyisi kuva hyvänlaatuisista sukupuolielimistä. Aviokelpoisuuden määritelmät vaikuttavat naisten pelaamaan vakavaan peliin, sillä aviokelvottomaksi tai huoraksi leimaaminen voisi vakavasti vahingoittaa naisten mahdollisuuksia täyttää kulttuurisia projektejaan. Avioliiton kulttuurinen projekti oli nuorten naisten elämässä niin keskeinen tavoite, ettei yhteisön normien uhmaaminen tietoisesti ollut välttämättä kannattavaa.

Toisaalta aviokelpoisuuden määritelmätkin vaihtelivat alueen ja yhteiskuntaluokan mukaan. Esimerkiksi yhteiskunnan alimpien luokkien naisille neitsyys ja seksuaalinen passiivius eivät olleet vaatimuksia samalla tavalla kuin ylimpien yhteiskuntaluokkien naisille.²⁴⁵ Aviokelpoisuuden määritelmät siis vaihtelivat ja määrittivät naisten toimintaa eriasteisesti.

²⁴⁵ Lofström 1999, 157.

6. Avioliitto seksuaalisuuden rajana

6.1. Seksuaalinen halu ja iloittelu

Suhtautuminen naisten seksuaaliseen haluun oli suomalaisissa kyläyhteisöissä ristiriitainen. Aineistossani värikkäimmät seksuaaliset kuvaukset ovat miehiltä kerättyjä runoja ja lauluja, joissa naisten seksuaalisuus esitetään negatiivisessa valossa kiusoittelun ja liioittelun kautta. Ristiriitainen suhtautuminen seksuaalisuuteen näkyy muun muassa syntytaruissa, joissa miehet pilkkasivat naisia siitä, etteivät he malttaneet muiden naaraseläinten tavoin odottaa vuoroaan, kun Jumala jakoi kiima-aikoja ja ovat kärsimättömyytensä seurauksena kiimassa jatkuvasti.²⁴⁶ Naiset taas syyttävät taruissa miehiä jatkuvasta kiimasta sekä seksuaalisesta hurjastelusta, jonka seuraukset naiset joutuivat kantamaan.²⁴⁷

Suurin osa aineistoni naisen seksuaalista halua kuvaavien seksuaalirunojen kertojista on miehiä. Runojen näkökulma on miehinen ja pääosassa on pilan tekeminen naisten seksuaalisuudesta.²⁴⁸ Voidaan väittää, että runojen taustalla on usein miesten keskinäistä revittelyä naisten kyltymättömästä halusta. Naisen seksuaalisuus ja seksuaalinen toimijuus on runoissa tunnistettu, mutta sitä on käsitelty pilkkaavissa yhteyksissä miesten omaksi huviksi.

Piika huusi pinkotinta,
yli j[ärven] jänkötintä:
Tule nussi nussim[ahan],
kova kyrpä koinam[ahan].²⁴⁹

Ej se vanhan ämmänkän
suuta väärähän vetäisi
eikä kurttuun kuroisi,
vitun kieltä kippuraan.
Heittä huulet huutamaan,
leukaluut lotisemaan,
peräreijet renkallen.²⁵⁰

Kuvaukset seksiakteista ovat falloskeskeisiä ja naisen seksuaalisuus määritetty niissä miehen seksuaalisuuden kautta.²⁵¹ Etenkin piijat eli aviottomat tytöt päätyvät runoissa hehumallisen kiiman kuvauksen kohteiksi ja heitä saatettiin pilkata huoriksi.²⁵² Huoran leima ei kuulunut vain aviottomien lasten äideille, vaan myös seksuaalisesti liian aktiivisille

²⁴⁶ Keinänen 2003, 71 – 72; Pelkonen-Tiri 1990, 91 – 92.

²⁴⁷ Keinänen 2003, 72 – 73.

²⁴⁸ Timonen 2007, 119.

²⁴⁹ SKVR 415. [Etelä-Karjala.] Elias Lönnrot. Lönnrotiana 14:23&39. [1837.]

²⁵⁰ SKVR X 398. [Ilomantsi.] Elias Lönnrot. Lönnrotiana 1:452. [1828.]

²⁵¹ Timonen 2007, 100; 119.

²⁵² Timonen 2007, 103.

naisille.²⁵³ Ristiriitainen suhtautuminen naisen seksuaalisuuteen näkyy siinä, että runoissa seksuaalisesti halukas nainen päättyy samaan aikaan sekä miesten arvostelun ja herjan että seksuaalisen halun kohteeksi.²⁵⁴

Seksuaalisuuden saralla valtaa pitävä osapuoli, eli miehet, määrittelee naisen seksuaalista toimijuutta omasta näkökulmastaan. Runoissa miehet puhuvat välillä naisten äänellä valittaen miksi pojat eivät halua harrastaa seksiä hänen kanssaan. Omaksumalla naisen äänen miehet käyttävät valta-asemaansa ja määrittelevät samalla omaa asemaansa seksuaalisissa suhteissa. Naiset kuvataan seksiaktin vastaanottajina, jotka odottavat, että *pojat tulevat* kokeilemaan pillunkarvoja ja *kyrpä tulee* koinamaan. Miehet käyttävät runoissa valtaoimijuutta ja määrittelevät omasta näkökulmastaan oikeanlaista seksuaalista toimijuutta. Ortner analysoi valtarakenteita havainnollistaakseen Grimmin tarinoita, joiden sukupuolihierarkiassa ei ole tilaa kahdelle aktiiviselle toimijalle. Samoin miesten runoissa seksuaalisesta kanssakäymisestä ei ole tilaa kahdelle aktiiviselle subjektille.²⁵⁵ Miehet ovat seksiaktin aktiivisia aloittajia, kun taas naiset ovat vastaanottajia.

--talon tyttö raukka itki:
kuin kuolen koinamatta,
tuon makian maistamatta.
Ah sitä herttaista herkkuu,
poikien pöksyissä lerkkuu,

Harvoin pojat meiän luonain käyvät,
eikä he sillonkan meiän pillunkarvoja koittele,
mut nänniämme koppivat.²⁵⁶

Aineistostani löytyy kuitenkin myös naisilta kerättyjä lauluja, joissa naisten seksuaalinen halu on avoimesti esillä. Naisten omista seksuaalilauluissa naiset ovat kontrollissa ja määrittelevät seksuaalista toimijuuttaan omasta näkökulmastaan. Lauluissa naiset laulavat muun muassa pystyttämästään erektiosta sekä pilkkaavat poikia, jotka pitävät henkselit ylhäällä ja ovat seksuaalisesti pidättyväisiä. Lauluissa naiset ovat aktiivisia ja miesten kanssa tasavertaisia seksuaalisia toimijoita.

Mä sytytän sellaisen valkian,
ett palaa ilman puita,

²⁵³ Lofström 1999, 156.

²⁵⁴ Timonen 2007, 119.

²⁵⁵ Ortner 2006, 142.

²⁵⁶ SKVR 415. [Etelä-Karjala.] Elias Lönnrot. Lönnrotiana 14:23&39. [1837.]

ja lohdutan sellaisen kankian,
kun seisoo ilman luita.²⁵⁷

Siitä pojast en pirä minä mittä,
ko housut henkseleillä ylhäällä pittä.
Sen poja pirä minä parempan,
ko housut on persläppi alempan.²⁵⁸

Lapin flikkain laulu:
Pii, pii pimppini syhyy,
tarttis kullilla kutittaa,
punapäistä pulkkaa ja purppuramarjaa
tarttis sinnekin sovittaa.²⁵⁹

Mitä te ämmät huolitta,
jos mä pojille anna;
jos mä ison vattan saan,
niin itte mä sen kannan.²⁶⁰

Voidaan spekuloida, onko naisten lauluissa kyse avioliiton raameissa toteutetusta seksuaalisuudesta. Yhteisöissä seksuaalisuuden rooli aviopuolisoiden yhteen sijoitajana oli merkittävä ja molemmilla aviopuolisilla oli oikeus seksuaaliseen nautintoon. Naisella oli esimerkiksi mahdollisuus saada avioero riittämättömän seksuaalisen kanssakäymisen tai miehen impotenssin vuoksi.²⁶¹ Osassa lauluista sävy on kuitenkin selkeästi uhmakas ja seksiin liittyviä rajoituksia vastustava. Esimerkiksi viimeisessä lainatussa laulussa nuori nainen ei hyväksy vanhempien ”ämmien” pyrkimyksiä rajoittaa seksuaalisuuttaan, vaan uhoaa kantavansa itse seksuaalisten suhteiden seuraukset eli mahdolliset aviottomat lapset. Laulaja myös viittaa antavansa useammalle pojalle eikä vain yhdelle aviokumppanille. Laulun ”ämmä” vaikuttaa edustavan yhteisön normeja ja valtarakenteita, kun taas laulajan roolina on yhteisön hierarkian avoin vastustus. Siinä missä suuressa osassa aineistoa naiset pyrkivät toimimaan yhteisön normien mukaisesti tai vastustamaan niitä hienovaraisesti, laulaja asettuu selkeästi vastustamaan yhteisön sukupuolimoraalia. Laulaminen sukupuolihierarkian vastustamisesta näyttäytyy yhtenä tapana vastustaa valtarakenteita.²⁶²

Naisilta kerätyt seksuaalissävytteiset laulut tukevat ajatusta naisen ja miehen seksuaalisesta samankaltaisuudesta. Aineisto vahvistaa ajatusta, että sekä miehellä että naisella on seksuaalinen halu ja oikeus toteuttaa itseään seksuaalisesti yhteisön normien rajoissa. Vain miehiltä kerättyjen tekstien perusteella ei voida päätellä, onko runojen funktio

²⁵⁷ SKS KRA Nousiainen. Frans Leivo 2763. 1937. <Vendla Grönlund.

²⁵⁸ SKS KRA Nousiainen. Frans Leivo 993. 1922. <Vendla Grönlund.

²⁵⁹ SKS KRA Angelniemi. Taru Kivi KT 5: 70. 1937. Augä Weslin, s.1857, Marttila.

²⁶⁰ SKS KRA Siikainen. V.Andersen 83. 1893.

²⁶¹ Keinänen 2003, 76.

²⁶² Ortner 2006, 144.

ollut vain naisten kiusoittelu, tai mahdollisesti pyrkimys oikeuttaa naisten hyväksikäyttöä. Naisilta kerätty seksuaalissävytteinen materiaali kuitenkin todistaa, että naisten seksuaalinen halu oli yhteiskunnassa tunnistettu ja hyväksytty.²⁶³ On silti huomionarvoista, että myös naisilta kerätyissä lauluissa ja runoissa seksuaalinen kanssakäyminen määrittyy lähinnä miehen sukupuolielinten kautta. Silloinkin, kun naiset korostavat omaa seksuaalista toimijuuttaan, laulut keskittyvät miehen erektion nostattamiseen. Vaikka naisten seksuaalinen halu oli yhteisössä tunnistettu, seksuaalisuutta määrittelivät miehet ja patriarkaaliset rakenteet.²⁶⁴

6.2. Aviopuolisoiden väliset seksuaaliset suhteet

Avioliitto nousee aineistossani esille seksuaalisuuden yleisimpänä rajana. Etenkin naisilta kerätyssä aineistossa seksuaalisuus on yleensä esitetty avioliiton tai kihlauksen kontekstissa. Aiemmassa tutkimuksessa on ajoin esitetty, että naisilta kerätty seksuaalisuuteen liittyvä aineisto on lähinnä kaipaavaa romanttista sulhasrunoutta.²⁶⁵ Aineistossani naiset puhuvat seksuaalisuudesta kuitenkin suorasukaisesti, joskin yleensä avioliiton kontekstissa.

Mitäs vast mies torruu?
Lehmän lypsän leivän paistan,
Jätän kesel leivän leipomata,
Kesen lehmän lypsämätä,
5 Viihytän vihaista miestä,
Hot ei muulla ni musulla.
Kyl se vittu viivyyttää,
Lonto paikka lohduttaa.
Viihytä et vihaista miestä,
Vaik paa pillu piipun päälle,
Tupakarhu#1 kannenpeäl.²⁶⁶

Oheisessa runossa suhtaudutaan huumorilla todelliseen naisten kohtaamaan huoleen. Kertoja valittaa, että mies on aina vihainen, vaikka nainen tekee kaikki kodin työt. Naisen ainoaksi mahdollisuudeksi jää seksuaalisen kanssakäymisen tarjoaminen. Runon nainen toivoo vitun ainakin viivyttävän miehen vihaa, jos ei poistavan sitä kokonaan. Vastaavia runoja on esitetty esimerkiksi nuorille naisille ennen naimisiin menoa valmistamaan heitä

²⁶³ Löfström 1998, 244.

²⁶⁴ Keinänen 2003, 76.

²⁶⁵ Isojärvi 1997.

²⁶⁶ SKVR 3345. Koprina, Valasniekka. Väinö Salminen. n. 1222. 1907.

avioliiton haasteisiin.²⁶⁷ Mies oli yhteisössä perheen pää, jolla oli oikeus fyysisesti kurittaa naista. Naisilla ei ollut juuri keinoja puuttua tilanteeseen, sillä miehen auktoriteettia ei voinut avoimesti kyseenalaistaa. Miehen maine ei kärsinyt vaimon lyömisestä, mutta miestään lyönyt nainen vaaransi koko perheen maineen.²⁶⁸

Aineistosta nousee ajatus naisten seksuaalisuudesta mahdollisuutena puuttua huonoon kohteluun rikkomatta yhteisön normeja miehen valta-asemasta. Vitun tarjoaminen miehelle tätä lepyttämään antaa naiselle mahdollisuuden käyttää seksuaalisuuttaan suojellakseen itseään miehen vihalta. Jos naisen kulttuurisena projektina on perheen hyvinvointi, voidaan seksuaalisuudella tilanteeseen puuttumista pitää naisen tapana toimia ja vaikuttaa miehen ja naisen välisen valtasuhteen asettamissa rajoissa. Valtasuhteiden rajoissa kulttuuristen projektien suojeleminen seksuaalista voimaa hyväksikäyttäen hahmottuu marginaalisena valtana, jossa sukupuolten välinen hierarkia määrittelee naisten toimintamahdollisuuksia. Sama tematiikka on esillä Laihosta peräisin olevassa runossa, joka on kerätty 50-vuotiaalta Anni Jääskeläiseltä. Runossa kehoitetaan naista: ”viskoa vittu ettuu, karvakäkkylä kättee!”, jos sulho on syystä tai toisesta suuttunut.

(Ohejita avioliittoon)
Jos näät sulhon suuttunieks,
Viskoa vittu ettuu,
Karvakäkkylä kättee!²⁶⁹

Väkivalta oli avioliitossa hiljaisesti hyväksyttyä, sillä miehen asemaa perheen päänä ei kyseenalaistettu. Tämä ei tarkoittanut sitä, että perheväkivaltaa ei olisi tunnustettu suhteelle haitallisena. Seuraavassa runossa mies harmittelee vaimolleen tekemäänsä pahaa.

Pahon tein mie polonen,
Annon vihitylle vaimollen,
Annon kyllin kyynäspäätä,
Vaan en kyllin kyrvän päätä.²⁷⁰

Mies tunnistaa vaimonsa seksuaaliset tarpeet ja pitää niiden täyttämistä tärkeänä avioliiton säilymiselle. Kyynäspää eli kyynärpää kuvaa väkivaltaa ja vaimon huonoa kohtelua, kyrvän pää taas seksuaalista kanssakäymistä ja vaimon hyvänä pitämistä. Vaikka avioliitossa sukupuolten väliset valtasuhteet olivat selvät, parin välinen suhde oli arvostettu ja sen

²⁶⁷ Ilomäki 1998, 161 – 163.

²⁶⁸ Keinänen 2003, 16 –17.

²⁶⁹ SKVR XIII2 4314. *Rautu, Mäkrä. Laiho, L. 1650. 35.* Anni Jääskeläinen, 50 v.

²⁷⁰ SKVR XIII3 8103. *Parikkala, Honkakylä. Pennanen 154. 96.* Simo Hovatta.

toivottiin olevan harmoninen.²⁷¹ Runossa mies tiedostaa asemansa perheen päänä ja määrittelee, millainen valtatoimijuus on avioliitossa hyvää ja rakentavaa. Seksuaalinen kanssakäyminen vahvistaa parin yhteyttä, kun taas väkivalta ajaa paria erilleen.

Avioliitossa seksuaalinen kanssakäyminen liittyi luonnollisesti myös toiveeseen jälkeläisistä. Hedelmällisyyttä ja lapsen piirteitä tai luonnetta koskevat uskomukset liittyivät usein seksiaktiin. Naisen ja miehen valtasuhteet sekä halukkuus seksiaktin aikana saattoivat vaikuttaa esimerkiksi lapsen sukupuoleen, jonka uskottiin määräytyvän seksiaktin aikana ”kiimaisemman” vanhemman mukaan.²⁷²

Kumpi lapsen tekijöistä, mies tai nainen, on kiihkoisempi, niin sitä puolta tulee lapsi.²⁷³

Naisen orgasmi nähtiin välttämättömänä hedelmöittymisen tapahtumiseksi ja lapsen sukupuolen ajateltiin määräytyvän seksiaktin aikana halukkaamman osapuolen mukaan.²⁷⁴ Oli siis täysin mahdollista, että nainen oli seksin aikana miestä kiihkeämpi ja innokkaampi. Lapsen piirteisiin vaikuttaminen voidaan nähdä esimerkkinä seksuaalisen kanssakäymisen valtasuhteista. Seksin aikana puolisoilla oli tietoisesti tai tiedostamatta mahdollisuus täyttää pieniä kulttuurisia projekteja vaikuttamalla lapsen sukupuoleen tai muihin ominaisuuksiin.

6.3. Yöjuoksut ja avioliiton ulkopuoliset suhteet

Vaikka avioliittoa pidettiin yleisesti seksuaalisten suhteiden rajana ja ihmiset vaikuttavat lähtökohtaisesti käyttäytyneen yhteisön odotusten mukaisesti, kaikki eivät noudattaneet yhteisön normeja. Avioliiton ulkopuolisia suhteita harrastettiin eri muodoissa. Etenkin alempien yhteiskuntaluokkien parissa seksuaaliset suhteet ennen avioliittoa olivat yleisiä, sillä maaseutuväestön piirissä seksuaalisen kanssakäymisen rajana nähtiin kihlaus tai lupaus avioliitosta. Niin kauan, kun avioliitto oli odotettavissa tai siitä oli tehty lupaus, seksuaalisen kanssakäymisen aloittaminen oli hyväksyttyä.²⁷⁵ Nuorten parissa yöjuoksut olivat yleinen ja yhteisön hyväksymä tapa viettää aikaa vastakkaisen sukupuolen kanssa. Yöjuoksujen aikana nuoret miehet kävivät yöaikaan vierailuilla nuorten naisten aitoissa. Yöjuoksujen tarkoituksena oli tutustua alueen nuoriin ja löytää seurustelukumppani. Toisaalta yöjuoksut

²⁷¹ Stark-Arola 1998a, 147.

²⁷² Löfström 1998, 243.

²⁷³ SKS KRA Kuhmo, Kivikiekkki. Samuli Paulaharju 10247. 1930. – Esko Huotari emäntineen, 35v. 23.7.1916.

²⁷⁴ Löfström 1998, 243.

²⁷⁵ Saarimäki 2010, 15 – 16; 62; Stark-Arola 1998a, 93.

mahdollistivat nuorten välisen seksuaalisen kanssakäymisen jo ennen avioliittolupausta tai avioliiton solmimista.²⁷⁶ Aineistossani on mukana runsaasti vinkkejä siitä, miten tytön tai pojan sai suostuteltua tai huijattua jäämään yöksi tai osallistumaan lemmenpuuhiin.

Yhteisön ja lainsäädännön käsitykset seksuaalisista suhteista olivat paikoin ristiriitaisia. Laki ja kirkko vaativat seksuaalisuuden rajaamista tiukasti avioliiton piiriin ja kihlaus nähtiin sitovana lupauksena avioliitosta. Kihlauksen purkaminen oli lain mukaan mahdollista vain, jos parin välillä ei ollut ollut seksuaalista suhdetta. Seksuaalinen suhde siis teki suhteesta jo avioliittoon verrattavan ja velvoitti paria vakituistamaan suhteen.²⁷⁷ Kyläyhteisöissä kihloissa olevan parin väliset seksuaaliset suhteet olivat yleisiä ja yhteisön silmissä sallittuja.²⁷⁸ Kihloissa oleva pari saattoikin yöpyä toistensa aitoissa ja harrastaa seksuaalisia suhteita jo ennen naimisiin menoa.

--Etelä-Pohjanmaalla oli tapana nuorison ennen vihkimistä jo maata toinen sukupuoli toisen kanssa.²⁷⁹

Esiaviolliset suhteet olivat kuitenkin riskialttiita. Etenkin naisten tuli olla varovaisia nuorten miesten lupauksen ja vaatimusten suhteen. Ei ollut tavatonta, että poika halusi kihloihin tytön kanssa vain saadakseen seksuaalisen suhteen tämän kanssa.²⁸⁰ Aineistossani miehet tekevät taikoja ”tehdäkseen naisen suostuvaiseksi” ja ”ottaakseen naiselta vallan pois.” Ilmaisut viittaavat naisen toimijuuden poistamiseen magian keinoin. Miehen vaikuttaessa naisen toimijuuteen nainen ei pysty itse tekemään tietoista valintaa, vaan valta-asemassa oleva mies voi vaikuttaa naisen seksuaaliseen toimijuuteen saadakseen oman tahtonsa läpi. Saamalla naisen suostumaan sukupuolisuhteeseen taikojen avulla miehet vievät sukupuolihierarkiassa alisteisessa asemassa olevilta naisilta mahdollisuuden suojella omia kulttuurisia projektejaan.²⁸¹

Koirat jos ovat nalikassa niin pitää ottaa kummastakin koirasta karvoja ja panna ne kolmeksi yöksi akkaruumiin pään alle. Kun näillä karvoilla sivelee tyttöä niin saa nousta päälle, olipa se kuinka ylhäinen tahansa.²⁸²

²⁷⁶ Saarimäki 2010, 56 – 59.

²⁷⁷ Saarimäki 2014, 107; 109.

²⁷⁸ Saarimäki 2010, 49.

²⁷⁹ SKS KRA Alahärmä. M. Nurmio b)780. 1888. – L. Riivi 40 vuotta.

²⁸⁰ Saarimäki 2010, 47 – 48; 50.

²⁸¹ Ortner 2006, 151.

²⁸² SKS KRA Kiihtelysvaara, Hammaslahti. Väinö Puustinen 305. 1906. -Juha Turunen, 32 v.

Vaikka miehetkään eivät voineet hurjastella seksuaalisesti täysin ilman seurauksia, katsottiin seksuaalinen aktiivisuus ja sillä rehvastelu osaksi miehistä kulttuuria.²⁸³ Yöjuoksuja käsittelevissä aineistopöiminnöissä miesten kulttuurisena projektina on usein seksuaalisen suhteen saaminen naisen kanssa. Oheisessa aineistopöiminnassa on läsnä seksuaalisilla suhteilla rehvastelu, sillä taian avulla mies voi saada seksisuhteen kenen tahansa naisen kanssa yhteiskuntaluokkaan tai ”ylhäisyyteen” katsomatta. Vaikka avioliitto solmittiin yleensä säätyjen välillä, miehille korkeampaan säätyyn kuuluneen naisen seksuaalinen valloittaminen oli rehvastelun aihe.²⁸⁴ Mies onnistuu tavoitteessaan viemällä naiselta toimijuuden sekä valinnanvapauden ja vahvistamalla omaa valta-asemaansa magian avulla. Kyseessä on tilanne, jossa naisten ja miesten kulttuuriset projektit ovat törmäyskurssilla. Naisille avioliitto oli keskeinen kulttuurinen projekti ja kihlausta pidettiin suhteellisen luotettavana lupauksena avioliitosta. Seksuaalisuhteen aloittaminen nähtiin yhteisössä suhteen virallistamisena, minkä vuoksi alemmissa yhteiskuntaluokissa seksuaalisuhteen aloittamisen viivyttäminen tarkoitti pahimmillaan kihlauksen purkautumista ja naimattomaksi jäämistä.²⁸⁵ Miehet sen sijaan käyttivät aviolupauksia joskus keinona saada seksuaalisuhde naisen kanssa.²⁸⁶ Naiset ja miehet pelasivat kulttuuristen projektien toteuttamiseen tähtäävää vakavaa peliä eri lähtökohdista ja vaarana oli joutua ristiriitatilanteeseen, jossa toinen osapuoli pettyi.

Jos avioliiton ulkopuolinen suhde johti aviottoman lapsen syntymään, nainen saattoi joutua hankalaan asemaan. Aviottoman lapsen äiti leimattiin huoraksi. Huoran leima ei ollut välttämättä ikuinen tai määrittänyt täysin naisen yhteiskunnallista asemaa.²⁸⁷ Seksuaalisesti vapaata naista pidettiin kuitenkin huonomaineisena ja aviottoman lapsen äiti joutui vähintään yhteisön juoruilun kohteeksi. Naisen valinnat seksuaalisen aktiivisuuden ja oman maineen suojelemisen välillä olivat monimutkaisia.

Mie, mie köyhä vouti,
Maan möin, senkin join,
Itse jouvuin kerjäämäh.
Tytär miehelle menöö,
Toinen varrelle valuu,
Ei oo likkii, ei oo lakkii,
Ei oo paita, ei hametta,
Vittu panee vilskin valskin.²⁸⁸

²⁸³ Löfström 1999, 134 – 139.

²⁸⁴ Stark 2011, 174; 190.

²⁸⁵ Saarimäki 2010, 50.

²⁸⁶ Saarimäki 2010, 47 – 48.

²⁸⁷ Löfström 1999, 155 – 157.

²⁸⁸ SKVR XIII3 7540. *Kurkijoki. Lönnrot R 366. 37.*

Runossa köyhä mies valittaa huono-osaisuuttaan. Mies on menettänyt maansa ja joutunut kerjäämään. Tyttären moraalittomuus kietoutuu osaksi miehen surkeaa kohtaloa. Tytön ”vittu panee vilskin valskin”, mikä viittaa tämän liialliseen seksuaaliseen aktiivisuteen. Runossa tyttären seksuaalinen aktiivisuus kietoutuu osaksi miehen köyhyyttä ja huonoa asemaa.

Aineistoni sisältää runsaasti erimuotoisia varoituksia avioliiton ulkopuolisten seksuaalisten suhteiden vaaroista. Äitien yritykset varoittaa lapsiaan avioliiton ulkopuolisista suhteista tai liiasta seksuaalisesta vapaamielisyydestä ovat aineistossa tyypillisiä. Seuraavassa laulussa Mimmi näyttää äidin mielestä väsyneeltä ja äiti epäilee tämän käyneen yöllä miehissä. Kun äidille selviää, että Mimmi on menettänyt neitsyytensä, hän toruu tyttöä ja kutsuu tätä pakanaksi. Mimmin laulussa äiti vetoaa kristillisiin elementteihin, rippiin ja pappiin. Kristinuskon vaikutus seksuaalimoraaliin on selkeästi esillä.

Oi sua kakara, kun olet sinä pakana,
Ja kun et sä pelkää pappia,
Ja josta sen pappi tietää saisi,
Ei antaisi sulle rippiä.

Ei rippi eikä pappi
vaan se karvanen tappi,
Oli ollut Mimmillä mielessä;
Rippi oli saatu, kun yö oli maatu
Sen kulkevan pojan vieressä.²⁸⁹

Toisessa versiossa Mimmin laulusta Mimmi ilmaisee haluavansa harrastaa seksiä jatkossakin, minkä vuoksi äiti alkaa itkeä ja surkutella lapsensa tulevaisuutta. Äiti edustaa runossa yhteisön moraalikäsitteitä ja Mimmi niiden vastustamista. Äidin rooli seksuaalisista suhteista varoittajana toistuu muun muassa älä mää kyllää -runoissa, joissa äiti yrittää iskostaa lapsiin hyvän maineen ja seksuaalisen puhtauden merkityksen varoittamalla näitä liiallisesta kylillä liikkumisesta.²⁹⁰ Mimmin toive olla seksuaalisesti aktiivinen asettuu äidin ja yhteisön toiveita vastaan. Äidin kulttuurisena projektina on suojella tytärtään ja taata tälle hyvä tulevaisuus sekä vahvistaa yhteisön normeja. Äidin ja Mimmin suhteessa äidillä on valtaa ja äiti asettuu rajoittamaan Mimmin toimijuutta uhkaamalla tätä yhteisön normeilla eli ripillä ja papilla. Mimmi on löytänyt mahdollisuuden haastaa äitinsä valtaa ja vahvistaa omaa toimijuuttaan. Laulussa Mimmi asettuu seksuaalisella toimijuudellaan vastustamaan äitiään, joka edustaa yhteisön normeja sekä moraalikäsitteitä. Laulu korostaa, miten yhteisön vanhemmalle antama auktoriteetti on horjuvalla pohjalla, sillä lasten kasvaessa nuoriksi

²⁸⁹ SKS KRA Halikko. Toivo Piintilä 292. 1908.

²⁹⁰ Stark-Arola 1998b, 42 – 43.

heidän toimijuutensa vahvistuu ja heillä on mahdollisuus kapinoida valtaa vastaan. Lasten kapinointi voi ensin olla vain yksittäisiä tekoja, mutta yksilöiden toiminta muuttaa pikku hiljaa yhteisön rakenteita, kulttuurisia projekteja sekä vakavaa peliä.²⁹¹

Mamma se puhui Mimmille,
aiotko huoraksi pyrkiä.
Mimmi se sanoi ei tahtovansa,
sais vaan suuria kyrpiä.

Mamma se puhui Mimmille,
ja itku se tuppasi kurkkuhun.
Oi kuinka nuarena, lapseni rakas,
olet turvasi ottanut mulkkuhun.²⁹²

Aviottoman lapsen pelko ja sen mukanaan tuomat sosiaaliset sekä taloudelliset vaikeudet olivat naisille yleinen syy välttää avioliiton ulkopuolisia suhteita ainakin ennen kihlausta. Jos pari aloitti seksuaalisen suhteen ennen kihlausta, saatettiin aviottoman lapsen tuloa yrittää ehkäistä. Toimivat ehkäisykeinot olivat harvassa, mutta niitä keksittiin ja monen tehoon uskottiin.²⁹³ Ehkäisy-yritykset ovat osa naisen toimijuutta, jolla yritettiin välttää aviottoman lapsen tulo ja siitä seuranneet hankaluudet.

Taas on uusi nussukonsti
tullu pappilasta.
Pannee pystysä seinän nojalla,
ettei tule lasta.²⁹⁴

Yhteisön suhtautuminen ehkäisy-yrityksiin oli kielteinen. Monessa uskomustarinassa ehkäisyä verrataan vakavuudeltaan lapsenmurhaan.²⁹⁵ Uskomustarinoiden tarkoitus on pelotella ja varoittaa nuoria naisia yhteisön seksuaalimoraalin vastaisesta toiminnasta. Lapsen synnyn ehkäisemistä ja lapsia surmanneita naisia kuvataan aineistossa epätoivoisiksi ja moraalittomiksi. Uskomuskertomuksissa epätoivoiset naiset joutuvat kohtaamaan tekojensa seuraukset, kun surmattu lapsi alkaa kummitella tai vaatia kunnollisia hautajaisia. Toinen yleinen teema ovat syntymättömät lapset, jotka ilmestyvät naiselle kuoleman hetkellä. Aineistossa ehkäisy ja lasten surmaaminen liitetään naisen kunniaan. Toisaalta ehkäisy ja

²⁹¹ Ortner 2006, 149.

²⁹² SKS KRA Loimaa. Elias Hollo 41. 1909.

²⁹³ Saarimäki 2010, 50 – 52.

²⁹⁴ SKS KRA Loimaa. Elias Hollo 117. 1909.

²⁹⁵ ”Vanhoilla oli käsitys, että luodut lapset pitää antaa syntyä estämättä. Ehkäiseminen oli samaa kuin lapsen murha.” SKS KRA Jalasjärvi. KRK 186. Ojala, Lempi. 84. <Ojala, Matti, 71 v. Synt. Peräseinäjoen Haapaluomalla.

lapsen surmaaminen ovat naisille tapa yrittää suojella kunniaansa eli välttää huoran leima. Toisaalta yhteisön silmissä ehkäisyä käyttänyt tai lapsen surmannut nainen on tekojensa vuoksi moraaliton.

Uskomus on yleinen, että siihen onneton äiti synnytettyään joko kuolleen tai surmaten, on haudannut lapsensa, peittääkseen maailman edessä tekonsa, siis kunniansa tähden.²⁹⁶

Tämä kertomus koskee erästä, ennen Nurmossa elänyttä loisnaista (on huora) Kysymyksessä oleva nainen on ollut nimeltään n.s. Iso Maija hän on asunut Nurmon Penttilän kylässä omistamassaan tuvassa (on torpassa) Hän oli ollut hyvin irstainen m.m. oli tappanu paljon lapsiaan. --- Kun hän oli kuollu niin, hänen silmissään oli ollu kaikki surmaamansa lapset, ja kuolema oli ollu muutenkin kova.²⁹⁷

Uskomuskertomuksissa korostuvat kristilliset moraalikäsitteet seksuaalisuudesta avioliitossa ja elämän suojelemisesta. Samaan aikaan kertomukset valottavat naisten vaikeita päätöksiä. ”Epätoivoisten” naisten teot voidaan nähdä tapoina pyrkiä vaikuttamaan hankalaan tilanteeseen. Naisen oli pohdittava, millainen toiminta suojeli häntä ja palveli hänen kulttuurisian projektejaan. Jatkuva raskaana olo oli naisille raskasta ja vaarallista. Sekä äitien että lasten kuolleisuus oli korkea.²⁹⁸ Ehkäisykeinojen etsiminen oli yksi tapa toimia oman hyvinvoinnin eteen, vaikka rangaistuksena saattoi olla yhteisön tuomitseminen.

Naiset joutuivat pohtimaan yhteisön normeja myös joutuessaan raskaana ollessaan miehen hylkäämäksi. Jos nainen päätti synnyttää ja pitää lapsen, uhkana oli yhteisön juurujen kohteeksi joutuminen sekä huoran leiman saaminen. Yhteisön suhtautuminen ei välttämättä ollut niin ankara, kuin nainen oli etukäteen pelännyt.²⁹⁹ Riskin ottaminen ei silti välttämättä tuntunut kannattavalta. Ehkäisemällä lapsen syntymää, piilottamalla raskauden tai surmaamalla lapsen naisella oli mahdollisuus toimia aktiivisesti asemansa säilyttämisen eteen sen sijaan, että he olisivat luottaneet yhteisön hyvään tahtoon. Lapsen surmaaminen voidaan nähdä radikaalina toimijuutena, jonka tavoitteena on erittäin alisteisessa asemassa suojella omia kulttuurisia projekteja. Yhteiskuntaluokasta riippuen huoran leima tai aviottoman lapsen synnyttäminen vaikuttivat naisen asemaan yhteisössä, sekä aviokelpoisuuteen ja sen kautta mahdollisuuksiin toteuttaa avioliiton kulttuurista projektia.³⁰⁰ Seksuaalisten suhteiden kontekstissa naisten toimijuus ei ole aina itsenäistä ja vapaata, vaan usein kyseessä on reagoitua hankalaan tilanteeseen ja jopa epätoivoisia yrityksiä suojella omia kulttuurisia projekteja sekä yhteiskunnallista asemaa.

²⁹⁶ SKS KRA Rovaniemi. Y. Saraniemi. 1929. SSA:I.

²⁹⁷ SKS KRA Nurmo. Jorma Mäkinen PK 40:7190. 1938. <Maria Peltonen, s.1879. Nurmon Ojelmistonkylä.

²⁹⁸ Keinänen 2003, 16.

²⁹⁹ Saarimäki 2010, 108 – 109.

³⁰⁰ Saarimäki 2010, 86 – 87; 93 – 97.

7. Yhteenveto ja johtopäätökset

7.1. Yhteenveto

Tutkielmassani olen selvittänyt naisten seksuaalista toimijuutta suomalaisten kansanomaisten uskomusten piirissä. Ensimmäinen analyysilukuni käsittelee vitun väkeä, sillä naisen sukupuolielimiin ja vitun väkeen liittyneet uskomukset selittävät naisen seksuaalisuuteen liittyntä ristiriitaista suhtautumista. Aineistossani vittu kuvataan miehisen linssin kautta toisaalta ihanaksi, toisaalta kamalaksi. Vitun väki mahdollistaa naisten toimijuutta esimerkiksi toimeentulon ja perheen hyvinvoinnin kulttuuristen projektien suojelemiseksi. Toisaalta vitun väen vuoksi naisten toimijuutta rajoitetaan, sillä vitun väen uskotaan olevan arvaamatonta. Naisen sukupuolielinten yhteys tuonpuoleiseen tekee vitun väestä vaarallisen, minkä vuoksi miesten kuvaukset kyltymättömästä vitusta ovat inhorealistisia. Miesten pelon takana on uskomuksia, joiden mukaan vittu saattoi pilata miesten työvälaineitä tai aiheuttaa tulehduksia haavoihin.

Vitun väkeä analysoidessani nousi ensimmäisen kerran esille, että seksuaalisen voiman käyttö oli yhteisössä sallittua niin kauan kuin voimaa käytettiin yhteisön normien mukaisiin tarkoituksiin. Vitun väellä tuli uudelleenrakentaa yhteisön arvoja ja rakenteita esimerkiksi vahvistamalla naisen paikkaa kodin piirissä. Yhteisön rakenteita uhkaavaa toimijuutta sen sijaan rajoitettiin. Vitun väen tarkastelun kautta esille nousevat naisen seksuaaliselle voimalle ja toimijuudelle asetetut rajat sekä sukupuolihierarkian merkitys naisten toimijuuden rajoittamisessa.

Toisessa analyysiluvussa tarkastelen lemmen kautta seksuaalisen toimijuuden sitoutumista avioliittoon. Yhteisön odotukset naisten käyttäytymisestä määrittelevät, miten voimaa voidaan käyttää ja miten naiset voivat aktiivisesti tavoitella avioliittoa rikkomatta yhteisön ideaalia passiivisesta naisesta. Lempeä eli seksuaalista viehätysvoimaa pidettiin pääosin positiivisena voimana, sillä sen tarkoitus oli avioliiton solmiminen eli sitä käytettiin yhteisön arvojen uudelleenrakentamiseen. Lemmennostossa nuoret naiset ottavat ohjat omiin käsiinsä ja pyrkivät toimimaan aktiivisesti avioliiton kulttuurisen projektin saavuttamiseksi säilyttäen silti näennäisesti passiivisen roolin. Avioliiton tavoitteluun liittyvässä aineistossa yhteisön valta- ja sukupuolihierarkia ovat selkeästi esillä, sillä naisten toimijuutta rajoitettiin sukupuolihierarkian mukaan.

Avioliitto nousee aineistossani esille keskeisenä seksuaalisuuden rajana, minkä vuoksi se on kolmannen analyysilukuni teema. Nostan avioliiton esille myös naisten keskeisimpänä kulttuurisena projektina, joka mahdollistaa toimeentulon. Naisten mahdollisuudet toimia

aktiivisesti avioliiton eteen ovat aineistossani rajalliset, koska kosiskelu nähdään pääasiallisesti miesten tehtävänä. Naiset onnistuvat aineistossani kuitenkin löytämään hienovaraisia tapoja toimia avioliiton saavuttamiseksi valtarakenteista huolimatta muun muassa muokkaamalla ulkonäköään miehiä miellyttäväksi. Epätoivoiset naiset turvautuvat aineistossani taikakeinoihin, joilla he saavat miehen rakastumaan itseensä. Taikakeinot määrittyvät keinona, jota käytettiin, kun muut keinot tavoitella avioliittoa epäonnistuivat. Liian aktiiviseen miehen taivutteluun ja tavoitteluun suhtaudutaan yhteisössä negatiivisesti. Taikakeinoja käyttänyt nainen rikkoo yhteisön odotuksia naisen passiivisesta roolista kosiskelussa.

Nostan tutkielmassa esille myös yhteisöjen suhtautumisen avioliiton ulkopuoliseen seksuaalisuuteen. Toisaalta yhteisön suhtautuminen avioliiton ulkopuoliseen seksuaalisuuteen näyttäyty joustavana, sillä kihlaparien väliset seksuaaliset suhteet ovat aineistossani tavallisia ja suvaittuja. Silti yhteisön rajojen venyttämällä on aineistossa usein negatiivisia seurauksia yksilölle eikä seksuaalimoraalin rajojen rikkominen ole naiselle kannattavaa, sillä vaarana on yhteisön juurujen kohteeksi joutuminen. Toisaalta nainen saattoi kohdata sulhaselta odotuksia seksuaalisen suhteen aloittamiseen. Naisten on aineistossani navigoitava toimijuuttaan tarkkaan kulttuuristen projektien tavoittelun ja yhteisön hyväksynnän välillä. Aina toimijuus ei ollut tarkkaan harkittua strategisointia, vaan spontaania reagoitua tilanteeseen. Esimerkiksi surmaamalla aviottoman lapsen, nainen voi yrittää suojella omia kulttuurisia projektejaan erityisen hankalassa tilanteessa.

Läpi tutkielmani naisten asema ja seksuaalinen toimijuus esiintyvät ristiriitaisena. Toisaalta naisilla on seksuaalisen voimansa vuoksi mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Naiset suojelevat lapsiaan ja karjaansa pahoilta silmäyksiltä eli toteuttavat toimeentulon ja perheen hyvinvoinnin kulttuurisia projekteja. Salaisissa rituaaleissa naiset nostavat tyttärensä naimaonnea (tai ovat lemmennoston kohteena) ja toteuttavat näin avioliiton kulttuurista projektia. Aineistossa puhutaan seksistä ja seksuaalisuudesta hyvinkin suorasukaisesti ja normien rajoissa toteutettu seksuaalisuus nähdään luonnollisena osana yksilöiden elämää.

Toisaalta nainen ja hänen siveytensä ovat yhteisöissä tiukan tarkkailun kohteena. Naisen vastuulla on näyttää kosijoille miellyttävältä, olla ahkera kotitöissä ja pitää lempi eli maaginen seksuaalinen viehätysvoima korkealla. Epäsiveellinen nainen on aineistossa huora ja välttääkseen huoran leiman naiset ajautuvat epätoivoisiin tekoihin, kuten surmaamaan aviottomia lapsiaan. Myös naisten mahdollisuudet toimia kulttuuristen projektien eteen ovat rajoittuneet yhteisön sukupuolihierarkian mukaan.

Naisten seksuaalinen toimijuus on aineistossani hyväksytty, kun sen tarkoituksena on uudelleenrakentaa yhteisön normeja tai toteuttaa kulttuurisia projekteja, eli avioliittoa, perheyksikön hyvinvointia tai toimeentuloa. Kun naisen seksuaalinen toimijuus on asettunut normeja vastaan, siitä on tullut yhteisön silmissä vahingollista. Yhteisön asettamat rajat ylittänyt toimijuus nähdään aineistossani uhkana yhteisön harmonialle. Naiset ovat kuitenkin löytäneet toimijuutta myös yhteisön valtarakenteiden rajapinnoilta. Esimerkiksi rakkaustaiat, piilotettu magia ja puolison harakointi ovat naisille tapoja asettua vastustamaan yhteisön normeja ja tavoitella omia kulttuurisia projekteja vaihtoehtoisilla tavoilla.

7.2. Johtopäätökset

Tutkielmaprosessissa on ollut paljon yhtymäkohtia neuleprojektiin. Projektin alussa valitaan materiaalit, otetaan mitat ja suunnitellaan tarkasti, miten projekti etenee. Projektin edetessä eteen tulee yleensä odottamattomia ongelmia, jotka pakottavat soveltamaan ja muuttamaan suunnitelmia. Joko mitat eivät täsmää, materiaali loppuu kesken tai tehtyä työtä joudutaan purkamaan. Joskus työ etenee kuin itsestään, kun taas joskus välissä on pitkiäkin taukoja. Kuitenkin lopussa, kun kaikki palaset ovat vihdoinkin valmiina ja ne ommellaan yhteen, mielen täyttää ylpeys ja kiitollisuus valmiista työstä.

Tutkielmani on laajan aineiston käsittävä katsaus naisen seksuaaliseen toimijuuteen ja sillä on paikkansa uskontotieteen ja kansanomaisen uskonnollisuuden tutkimuksen kentällä. Tiivistän tuottamani uuden tiedon seuraavasti: naisen seksuaalinen toimijuus suomalaisissa kyläyhteisöissä oli tutkielmani aineiston perusteella yhteisön normirakenteiden ja sukupuolihierarkian rajoittamaa, mutta naisilla oli mahdollisuuksia käyttää seksuaalista toimijuutta omien kulttuurisesti määrittynyiden projektiensa toteuttamiseen joko yhteisön hyväksymillä keinoilla tai haastamalla yhteisön valtarakenteita suoraan tai salaisesti.

Arkistomateriaalin kanssa työskentelyyn liittyy haasteita. Arkistomateriaalin luonteen ja valtavan laajuuden vuoksi johtopäätösten vetäminen aineistosta oli ajoin haastavaa. Välillä yleisten seksuaalisuuden mentaliteettien etsimisen ja uskomusten monimuotoisuuden huomioimisen välillä vaikutti olevan ristiriita. Laajan aineiston haasteisiin kuuluivat myös teemojen rajaaminen sekä yhtenäisen kokonaisuuden luominen monimuotoisesta aineistosta.

Toisaalta laaja aineisto mahdollistaa erilaisten äänien esille nostamisen. Tutkielmassani äänessä ovat muun muassa rohkeita seksuaalilauluja laulavat naiset, vitun kyltymättömyyttä kauhistelevat miehet ja lapsiaan seksuaalimoraalin rikkomisesta varoittavat äidit. Jotta naisen seksuaalisesta toimijuudesta voidaan saada moniulotteinen kuva, tulee huomioida, että

seksuaalisuus oli sitoutunut yhteisön normikäsitteisiin ja yhteisön eri toimijoilla oli siitä erilaisia näkemyksiä.

Ortnerin toimijuusteoria on yhteensopiva historiallisen aineiston analysoinnin kanssa, sillä se haastaa tutkijaa pohtimaan toimijuuden määrittymistä kontekstisidonnaisesti sekä intentionaalisen toimijuuden erottamista arkipäiväisestä toimijuudesta. Intentionaalisen ja arkipäiväisen toimijuuden erottaminen toisistaan oli ajoin haastavaa, sillä tutkielmani keskittyy nimenomaan tietoiseen toimijuuteen, joka tähtää kulttuuristen projektien toteuttamiseen. Vaikka toimijuusteoriassa kiinnitetään jatkuvasti huomiota yhteisön valtarakenteisiin ja sukupuolihierarkiaan sekä toiminnan intentionaalisuuteen, eivät suomalaisissa kyläyhteisöissä asuneet eläneet elämäänsä strategisoiden ja yhteiskunnan rakenteita pohtien.

Etenkin sukupuolihierarkiaan kriittisesti suhtautuvassa tutkielmassa kontekstisidonnaisuuden ja kulttuurisesti määrittyneiden projektien huomioiminen auttaa välttämään anakronismia. Suomalaisten kyläyhteisöjen naisia ei voi niputtaa patriarkaalisesta järjestelmästä alistetuiksi piioiksi, sillä naisilla oli runsaasti mahdollisuuksia toimia omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Samaan aikaan voidaan tiedostaa, että yhteisön uskomukset ja patriarkaaliset rakenteet määrittivät naisten toimijuutta. Kulttuuristen projektien käsite auttaa ymmärtämään, että kyseessä ovat nimenomaan yksilöiden kulttuurisessa kontekstissa muodostuneet tavoitteet, joiden täyttäminen uudelleenrakentaa yhteisöä. Esimerkiksi kansanomaiset uskomukset naisen sukupuolielimistä olivat osa maailmankastomusta, jonka kontekstissa yksilöiden kulttuuriset projektit muodostuivat.

Tutkielmassani kansanomainen maailmankuva sekä uskomukset läpäisevät koko yhteisön. Tutkielmani tarjoaa uskontotieteen kentälle päivitettyä tietoa seksuaalisuuteen liittyvistä kansanomaisista uskomuksista. Tutkielmani tuo kansanperinteen tutkimusta nykyaikaan hyödyntämällä toimijuusteorian näkökulmia. Kansanomaisten uskomusten suosio on ollut viime vuosina nousussa ja vanhoja uskomuksia on elvytetty. Ymmärtääksemme nyky-yhteiskunnan uskonnollisuuden kenttää tieto kansanomaisista uskomuksista on tärkeää. Esimerkiksi syksyllä 2017 toteutettiin mielenosoitus, jossa pylytettiin eduskuntatalo. Pylytyksessä hyödynnettiin huumorimielessä vitun väkeä, jonka toivottiin suojelevan suomalaisia pahoilta voimilta.³⁰¹

Naisten aseman tarkastelu toimijuusnäkökulmasta avaa uusia mahdollisuuksia tutkimukselle. Jos tutkielman rajat eivät olisi tulleet vastaan, olisin laajentanut aineistoani

³⁰¹ Nyman 2017.

Iltalehti, uutiset. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/201709022200367562> (Iltalehti, avattu 30.4.2020)

kattamaan laajemman otannan avioliiton ulkopuolista seksuaalisuutta koskevaa aineistoa. Esimerkiksi ehkäisy sekä lastensurma ovat aiheita, joissa yhteisön normit ja yksilön toiminta törmäävät mielenkiintoisilla tavoilla. Suomalainen kyläyhteisö on vain yksi esimerkki kontekstista, jossa naiset ovat kantaneet vastuun miesten teoista. Naisten yrityksiä suojella kunniaansa olisi mielenkiintoista tarkastella nimenomaan toimijuuden näkökulmasta. Seksuaalisuuden lisäksi toimijuusteoriaa voisi soveltaa muihin naisen elämän vaiheisiin, kuten kumppanin valintaan, aviopuolisoiden yhteiseen elämään sekä vanhojen ja nuorten naisten väliseen hierarkiaan. Toimijuusteoria tarjoaa mielenkiintoisia uusia näkökulmia yksilön tavoitteiden ja yhteisön asettamien rajoitusten välisiin ristiriitoihin.

Erityisen pysäyttävää tutkielman kirjoittamisessa on ollut huomata, kuinka monet naisen seksuaalisuuteen liittyvistä ajatuksista ja uskomuksista ovat edelleen ajankohtaisia. Naisen sukupuolielinten toimintaa tunnetaan heikosti ja keskustelu seksuaalisuudesta on edelleen usein falloskeskeistä (tai tämän tutkielman kohdalla ehkä osuvammin kyrpäkeskeistä).³⁰² Vaikka keskustelu naisen seksuaalisuudesta on viime vuosikymmenten aikana vapautunut, ajatukset naisen seksuaalisuuden kontrolloinnista nousevat esille esimerkiksi keskusteluissa seksuaalisesta häirinnästä. Naisen keho nähdään edelleen usein miehisen linssin kautta ja miehet pääsevät määrittelemään millainen seksuaalisuus on naisille sopivaa. Keskustelu naisen seksuaalisuudesta ei ole päättynyt, vaan keskustelua tulee jatkaa ja siihen tulee tuoda mukaan uusia näkökulmia. Toivon, että naisen seksuaalinen voima voisi olla keskusteluissa esimerkkinä positiivisesta seksuaalisuudesta, jota nainen voi kantaa ylpeydellä.

³⁰² Reenkola 2016.

Helsingin Sanomat, mielipide. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002903164.html> (Helsingin Sanomat, avattu 9.5.2020)

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto

Kansanusko III Avioliitto 1

Kansanusko III Avioliitto 2

Kansanusko III Avioliitto 3

Kansanusko III Avioliitto 4

Kansanusko III Lapset 1

Kansanusko III Lapset 2

Uskomustarinat Avioton raskaus F203

Uskomustarinat Syntyvyydensääntely F211

Uskomustarinat Lapsenmurha F214

Uskomustarinat Äpärä C1051

Uskomustarinat Ehkäisyä käyttänyt tai abortin tehnyt nainen C41

Kansanlaulut IV Seremonialaulut V Seksuaalimaiheiset laulut

Suomen Kansan Vanhat Runot -tietokanta

hakusanoilla:

kulli (12)

kyrpä (48)

vittu (82)

kiihko* (30)

pillu* (57)

jortt* (9)

himo (16).

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti

2011 Laadullinen tutkimus. 2.0 (4. uud. p.) Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Pertti

2005 *Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. 2005. *Studia Fennica Folkloristica* 15. Helsinki: Finnish Literature Society.

2012 Oral Traditions and the Making of the Finnish Nation. *Folklore and nationalism in Europe during the long nineteenth century*. Baycroft, T. & Hopkin, D.M. (toim.) Leiden: Boston, Leiden. 325 – 350

Apo, Satu

1995 *Naisen väki: Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.

1998 ”*Ex cunno* Come the Folk and the Force” Conceptions of Women’s Dynamistic Power in Finnish-Karelian Tradition. *Gender and Folklore*. Apo, Satu; Nenola, Aili & Stark-Arola, Laura. (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 63 – 91.

Apo, Satu & Kinnunen, Eeva-Liisa

1998 *Perinteentutkimuksen terminologia* (Kokeilup.) Helsinki: Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos, Folkloristiikka.

Apo, Satu; Nenola, Aili & Stark-Arola, Laura

1998 Introduction. *Gender and Folklore*. Apo, Satu; Nenola, Aili & Stark-Arola, Laura. (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 9 – 27.

Enges, Pasi & Koski, Kaarina

2015 Kansanuskon suuntaviivoja muuttuvassa maailmassa. *Kansanuskosta nykypäivän henkisyyteen*. Enges, Pasi; Hänninen, Kirsi & Hovi, Tuomas (toim.) Turku: Turun yliopisto, folkloristiikan julkaisuja 4. 15 – 36.

Enqvist, Eero, Pinja Hahtola, and Petra Lampinen

2015 *Tupa Ryskyi, Parret Paukkui: Suomen Kansan Rivot Runot*. Helsinki: WSOY.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha

1998 *Johdatus Laadulliseen Tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Gemzöe, Lena, Keinänen, Marja-Liisa

2016 Contemporary Encounters in Gender and Religion: Introduction. *Contemporary Encounters in Gender and Religion: European Perspectives*. Gemzöe, Lena; Keinänen, Marja-Liisa & Maddrell, Avril. (toim.) Cham: Springer International Publishing. 1 – 28.

Giddens, Anthony

1984 *Yhteiskuntateorian Keskeisiä Ongelmia: Toiminnan, Rakenteen Ja Ristiriidan Käsitteet Yhteiskunta-analyysissä*. Helsinki: Otava.

Ilomäki, Henni

1998 The Image of Women in Ingrian Wedding Poetry. *Gender and folklore: Perspectives on Finnish and Karelian culture*. Apo, Satu, Nenola, Aili. & Stark-Arola, Laura (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 143 – 174.

Isojärvi, Piia

1997 Seksuaalifantasioita 1800-luvun alun kalevalamittaisessa runoudessa. *Elektroloristi* 1/1997, 4. vuosikerta. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. <https://doi.org/10.30666/elore.78219> (avattu 20.4.2020)

Keinänen, Marja-Liisa

2003 *Creating bodies: Childbirth practices in pre-modern Karelia*. Stockholm: Stockholm University.

King, Anthony

1999 Legitimizing Post-Fordism: A Critique of Anthony Giddens' Later Works. *Telos* 115, 61 – 77.

Koppinen, Mari

2018 Miksi kitarasankarit imitoivat aina miehen orgasmia, miksi ei koskaan naisen, ihmettelevät muusikot – Nyt raikuvat Lönnrotin keräämät seksilaulut naisen nautinnosta. (30.8.2018) Helsingin Sanomat, Kulttuuri.

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005808968.html> (avattu 22.4.2020)

2018 Arkistot paljastavat suomalaisten meukkaat seksijutut, mutta häveliäisyys on estänyt julkaisun. (11.8.2018) Helsingin Sanomat, Kulttuuri.

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005786675.html> (avattu 22.4.2020)

Koski, Kaarina

2004 Monitulkintaisen aineiston ongelmia – Huomioita uskomustarinoiden luokittelusta. *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Kurki, Tuulikki (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 91 – 110.

2011 *Kuoleman voimat: Kirkonväki suomalaisessa uskomusperinteessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Krohn, Kaarle & Mustonen, O.A.F

1885 *Luetelo Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Satukokoelmista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kupari, Helena & Tuomaala, Salome

2015 Toimijuus ja muutoksen mahdollisuus: Esimerkkinä vanhoillislestadiolaisuuden tutkimus. *Uskonnon ja sukupuolen risteyksiä*. Ahonen, Johanna & Vuola, Elina (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 161 – 187.

Kupari, Helena

2015 *Sense of Religion: The Lifelong Religious Practice of the Evacuee Karelian Orthodox Women in Finland*. Helsinki: University of Helsinki.

Kurki, Tuulikki

2004 Tekstit Kansanrunousarkiston liepeillä. *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Kurki, Tuulikki (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 65 – 90.

Löfström, Jan

1998 Changing Conceptions of Gender Polarity in Finland: From Rural to Urban Culture. *Gender and Folklore*. Apo, Satu; Nenola, Aili & Stark-Arola, Laura (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 239 – 259

1999 *Sukupuoliero agraarikulttuurissa: ”Se nyt vaan on semmonen”*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mahlamäki, Tiina

2018 Sukupuoli ja uskonto. *Uskontososiologia*. Martikainen, Tuomas, Teemu Taira, ja Kimmo Ketola (toim.) 1. painos. Turku: Eetos ry. 165 – 176

Markkola, Pirjo

2007 Suomalaisen naisen ja miehen elämänkaari. *Suomalaisen arjen historia: [2], Säättyjen Suomi*. Huhta, Ilkka & Häggman, Kai (toim.) Helsinki: Weilin + Göös. 250 – 296

Nyman, Riikka

2017 Mielenosoittajat pyllistivät eduskuntatalolle – ”pyllyttämällä pyrimme suojelemaan kansaa pahoilta voimilta”. (2.9.2017) Iltalehti, Uutiset. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/201709022200367562> (avattu 30.4.2020)

Ortner, Sherry

2006 *Anthropology and Social Theory: Culture, Power and the Acting Subject*. Durham: Duke University Press.

1994 Theory in Anthropology since the Sixties. *Culture/power/history: A Reader in Contemporary Social Theory*. Dirks, Nicholas; Eley, Geoff & Ortner, Sherry (toim.) Princeton, N.J.: Princeton University Press. 372 – 411

Ortner, Sherry & Whitehead, Harriet

1981 *Sexual Meanings: The Cultural Construction of Gender and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Paasio, Marja

1985 *Pilvihin on piian nännit: Kansan seksiperinnettä*. Helsinki: Otava.

Pelkonen-Tiri, Tuula

1990 *Ihmiskuva suomalaisissa Syntykertomuksissa*. Helsinki: Folkloristiikan laitos, Pro gradu -tutkielma.

Peltonen, Ulla-Maija

2004 Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu ja hyvän kerääjän käsite. *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Kurki, Tuulikki (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 199 – 217

Pulkkinen, Risto

2014 *Suomalainen kansanusko: samaaneista saunatonnttuihin*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Pulma, Panu

2007 Maalaiselämän hidas muutos. *Suomalaisen arjen historia: [2], Säätöjen Suomi*. Huhta, Ilkka & Häggman, Kai (toim.) Helsinki: Weilin + Göös. 52 – 77

Reenkola, Elina

2016 Psykoanalyttikko mielipidesivulla: Naisen seksuaalisuus herättää miehissä pelkoa ja kateutta. (27.5.2016). Helsingin Sanomat, Mieliopidekirjoitus. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002903164.html> (avattu 9.5.2020)

Saarimäki, Pasi

2010 *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit: Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Stark, Eija

2011 *Köyhyyden perintö: Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuuksista suomalaisissa elämäntapa- ja sananlaskuaineistoissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Stark-Arola, Laura

1998a *Magic, Body and the Social Order: The Construction of Gender Through Women's Private Rituals in Traditional Finland*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

1998b Gender, Magic and Social Order: pairing, boundaries and the female body in Finnish-Karelian folklore. *Gender and folklore: Perspectives on Finnish and Karelian culture*. Apo, Satu, Nenola, Aili & Stark-Arola, Laura (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 31 – 62

1998c Lempi, tuli ja naisten väki – Dynamistisista suhteista suomalais-karjalaisessa taikuudessa ja kansanuskoissa. *Amor, Genus & Familia. Kirjoituksia kansanperinteestä*. Pöysä, Jyrki & Siikala, Anna-Leena (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 117 – 135.

2001 Vaginan tuntematon historia: naisen seksuaalisuuden kuvat suomalaisessa kansanperinteessä. *Naistutkimus* 14, no. 2:4.

Stark, Laura³⁰³

2006 *The Magical Self: Body, Society and the Supernatural in Early Modern Rural Finland*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

2012 Gender, Sexuality and the Supranormal: Finnish Oral-Traditional Sources. *More than Mythology: Narratives, Ritual Practices and Regional Distribution in pre-Christian Scandinavian Religions*. Raudvere, Catharina & Schjødt, Jens Peter (toim.) Lund: Nordic Academic Press. 153 – 183.

2016 *The limits of patriarchy: How female networks of pilfering and gossip sparked the first debates on rural gender rights in the 19th-century Finnish-language press*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Stark, Laura; Kokko, Marja; Koskinen-Koivisto, Eerika; Niskanen, Heli; Saarimäki, Pasi; Tuomaala, Saara & Turunen, Arja

2010 Kätkeytynyt valta: Sukupuolihistoriat ja valtatutkimus. *Valta Suomessa* Petteri Pietikäinen (toim.) Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 79 – 96

Tarkka, Lotte

1998 Sense of the Forest: Nature and Gender in Karelian Oral Poetry. *Gender and folklore: Perspectives on Finnish and Karelian culture*. Apo, Satu, Nenola, Aili. & Stark-Arola, Laura (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 92 – 142.

Timonen, Senni

1998 ”Every Tree Bites Me” – North Karelian Lyric Poetry. *Gender and folklore: Perspectives on Finnish and Karelian culture*. toim. Apo, Satu, Nenola, Aili. & Stark-Arola, Laura (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 201 – 238.

2007 Elias Lönnrotin seksirunokokoelma 17:67 – 84. *Kansanomainen ajattelu*. Stark, Eija & Stark, Laura (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 97 – 125.

Tuomaala, Salome

2011 *Keskeytyksiä Elämässä: Naisten Toimijuudet Aborttikertomuksissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli

2002 *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Utriainen, Terhi

1999 *Läsnä, Riisuttu, Puhdas: Uskontoantropologinen Tutkimus Naisista Kuolevan Vierellä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virtanen, Leea

1988 *Suomalainen kansanperinne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virtanen, Leea & DuBois

2000 *Finnish Folklore*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Wilson, A. William

1978 The Kalevala and Finnish Politics. *Folklore, nationalism & politics*. Oinas, Felix (toim.) Columbus, Ohio: Slavica Publishers, Inc. 51 – 76.

³⁰³ Ennen vuotta 2002 tehdyissä julkaisuissa sukunimi on Stark-Arola, 2002 jälkeen Stark.